

UNIVERSIDAD NACIONAL
MICAELA BASTIDAS
DE APURÍMAC

Licenciada por SUNEDU

Universidad
Tecnológica de los Andes

Transformando vidas

URQUMAN WICHASPA

ESCALANDO LA MONTAÑA

Ramiro Ismael Trujillo Román
Mirian Medalith Cartagena Chambi
Gloria Maria Jara Valverde
Juan Carlos Salazar López
Lucho Carlos Checcaña Alejandro
Julio Cesar Lloclli Champi
Franklin Lozano Cusi

Atena
Editora
Año 2025

UNIVERSIDAD NACIONAL
MICAELA BASTIDAS
DE APURÍMAC

Licenciada por SUNEDU

Universidad
Tecnológica de los Andes

Transformando vidas

URQUMAN WICHASPA

ESCALANDO LA MONTAÑA

Ramiro Ismael Trujillo Román
Mirian Medalith Cartagena Chambi
Gloria Maria Jara Valverde
Juan Carlos Salazar López
Lucho Carlos Checcaña Alejandro
Julio Cesar Lloclli Champi
Franklin Lozano Cusi

Atena
Editora
Año 2025

2025 por Atena Editora

Copyright© 2025 Atena Editora

Copyright del texto © 2025, el autor Copyright
de la edición© 2025, Atena Editora

Los derechos de esta edición han sido cedidos a Atena Editora por el autor.

Publicación de acceso abierto por Atena Editora

Editora jefe

Prof. Dr. Antonella Carvalho de Oliveira

Editora ejecutiva

Natalia Oliveira Scheffer

Imágenes de la portada

iStock

Edición artística

Yago Raphael Massuqueto Rocha

Todo el contenido de este libro está licenciado bajo la licencia
Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Atena Editorial mantiene un firme compromiso con la transparencia y la calidad en todo el proceso de publicación. Trabajamos para garantizar que todo se realice de manera ética, evitando problemas como plagio, manipulación de información o cualquier interferencia externa que pueda comprometer la obra.

Si surge alguna sospecha de irregularidad, será analizada con atención y tratada con responsabilidad.

El contenido del libro, textos, datos e informaciones, es de total responsabilidad del autor y no representa necesariamente la opinión de Atena Editorial. La obra puede descargarse, compartirse, adaptarse o reutilizarse libremente, siempre que se mencionen el autor y la editorial, de acuerdo con la Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional (CC BY 4.0).

Cada trabajo recibió la atención de especialistas antes de su publicación.

El equipo editorial de Atena evaluó las producciones nacionales, y revisores externos analizaron los materiales de autores internacionales.

Todos los textos fueron aprobados con base en criterios de imparcialidad y responsabilidad.

URQUMAN WICHASPA - ESCALANDO LA MONTAÑA

| Autores:

Ramiro Ismael Trujillo Román
Mirian Medalith Cartagena Chambi
Gloria Maria Jara Valverde
Juan Carlos Salazar López

Lucho Carlos Checcaña Alejandro
Julio Cesar Lloclli Champi
Franklin Lozano Cusi

| Revisión:

Los autores

| Diseño:

Nataly Gayde

Datos Internacionales de Catalogación en la Publicación (CIP)

T778

Trujillo Román, Ramiro Ismael.

Urquman Wichaspa – Escalando la Montaña / Ramiro Ismael Trujillo Román, Mirian Medalith Cartagena Chambi, Gloria Maria Jara Valverde, Juan Carlos Salazar López, Lucho Carlos Checcaña Alejandro, Julio Cesar Lloclli Champi, Franklin Lozano Cusi. – Ponta Grossa : Atena Editora, 2025.

Formato: PDF

Requisitos de sistema: Adobe Acrobat Reader

Modo de acceso: World Wide Web

Inclui bibliografía

ISBN 978-65-258-3811-3

DOI: <https://doi.org/10.22533/at.ed.113251012>

1. Cultura andina. 2. Identidad indígena. 3. Narrativas tradicionales. 4. Andes (Región). I. Título.

CDD: 305.8

Atena Editora

☎ +55 (42) 3323-5493

☎ +55 (42) 99955-2866

🌐 www.atenaeditora.com.br

✉ contato@atenaeditora.com.br

CONSEJO EDITORIAL

CONSEJO EDITORIAL

Prof. Dr. Alexandre Igor Azevedo Pereira – Instituto Federal Goiano
Prof. Dra. Amanda Vasconcelos Guimarães – Universidad Federal de Lavras
Prof. Dr. Antonio Pasqualetto – Pontificia Universidad Católica de Goiás
Prof. Dra. Ariadna Faria Vieira – Universidad Estatal de Piauí
Prof. Dr. Arinaldo Pereira da Silva – Universidad Federal del Sur y Sudeste de Pará
Prof. Dr. Benedito Rodrigues da Silva Neto – Universidad Federal de Goiás
Prof. Dr. Cirênio de Almeida Barbosa – Universidad Federal de Ouro Preto
Prof. Dr. Cláudio José de Souza – Universidad Federal Fluminense
Prof. Dra. Daniela Reis Joaquim de Freitas – Universidad Federal de Piauí
Prof. Dra. Dayane de Melo Barros – Universidad Federal de Pernambuco
Prof. Dr. Eloi Rufato Junior – Universidad Tecnológica Federal de Paraná
Prof. Dra. Érica de Melo Azevedo – Instituto Federal de Río de Janeiro
Prof. Dr. Fabrício Menezes Ramos – Instituto Federal de Pará
Prof. Dr. Fabrício Moraes de Almeida – Universidad Federal de Rondônia
Prof. Dra. Glécilla Colombelli de Souza Nunes – Universidad Estatal de Maringá
Prof. Dr. Humberto Costa – Universidad Federal de Paraná
Prof. Dr. Joachin de Melo Azevedo Sobrinho Neto – Universidad de Pernambuco
Prof. Dr. João Paulo Roberti Junior – Universidad Federal de Santa Catarina
Prof. Dra. Juliana Abonizio – Universidad Federal de Mato Grosso
Prof. Dr. Julio Candido de Meirelles Junior – Universidad Federal Fluminense
Prof. Dra. Keyla Christina Almeida Portela – Instituto Federal de Educación, Ciencia y Tecnología de Paraná
Prof. Dra. Miranilde Oliveira Neves – Instituto de Educación, Ciencia y Tecnología de Pará
Prof. Dr. Sérgio Nunes de Jesus – Instituto Federal de Educación, Ciencia y Tecnología
Prof. Dra. Talita de Santos Matos – Universidad Federal Rural de Río de Janeiro
Prof. Dr. Tiago da Silva Teófilo – Universidad Federal Rural del Semiárido
Prof. Dr. Valdemar Antonio Paffaro Junior – Universidad Federal de Alfenas

PROLOGO NISGA

PROLOGO NISGA

“Runapa chaninmi qawarisqa kanan qusqanpi, manan chaskisqanpichu”.

Albert Einstein sutiyuq runa Ñawpaqtaqa, añanchaykuyta munani hatun yachachiqpaq Ramiro Ismael Trujillo Románman, Dr. Mirian Medalith Cartagena Chambiman ima, prologota qillqawasqankumanta, chayna importante yanapakuymanta, valores éticos y morales nisqakuna tarpuypi, yachaywasinkunapi, sunturwasinkunapipas wayna waynakunapa yachachiynninpi.

Kay iskay kaq maytu prologo nisqa ruwasqay, sutichasqa CLIMBING THE MOUNTAIN, kikin gemela ñañanmi THE TORCH LIGHTS, 2018 watapi hatun editorial exituwan llusqisqa. Hinaspa kayta sutinchakun hatun runamasiykunapaq willakuyninkunaraq allin kayninwan, hatun valores éticos y morales nisqakunawan.

Kay chaniyuq maytupi qipa kaq qillqata ñawinchaspa, chaypin riqsichiwanichis valorkunaraq pachanta, hinallaraq Perú suyumanta, tiqsimuyuntinmanta qari warmikunaraq ejemplo hina willakuyninkunata, anchatan kusikurqani, chay ispirituq ukhunchasqa, suti kayninmanta, chaymi kallpachan tukuy kawsayninchispi munasqa wawqinchiskunata, Ramirota, Miriantawan.

Kay musuq tumunpiqa tikraq runakunam rikurin: polítikukuna, estadistakuna, kamachiqkuna, yachachiqkuna, espiritual pusaqkuna, ahinataq Jesus Nazaretmanta, MUNAKUYpa Yachachiqnin hina riqsisqa, Hanaq pacha Taytanpa mañakusqanman hina kay pachaman hamurqa allin munayniyuq runakunata pampachananpaq, chaynallaraqmi huk allin sunquyuq runakunata, falsificaqkunata hinaspa musuq Perú llaqtata hatarichiqkunatapas rimarin hinaspa huñun, huk pachantinpi sociedadpi.

Ichaqa yaqa llapan qillqasqakuna-ensayokunam, historiamanta runakunapa kawsayninwan tupan, paykunapa ejemplo hina kawsasqankum hamuq miraykunapaq modelo hina, ahinataq José Domingo Choquehuancapa kawsakuynin hinaspa profecía harangue nisqa kacharichiq Simón Bolívarman, utaq Antonio Raimondipa hinaspa Perú suyu kuyakuyninpa hirincianpas; Chayqa José Mujica hina honrado polítikuq, ñawpaq Uruguaypa umalliqnin, paymi llaqtanta kamachirqan suti simiwan, honradezwan, Tupamarukunaraq armasqa maqanakuyin mana aswan allinchi kasqanmanta yuyaykukusqan qipaman; utaq América Latinapi aswan hatun yuyayniyoq José Carlos Mariáteguimanta, paymi wiñariyman chayanampaq Perú socialismo nisqa tiqsinkunata churarqan; utaq Albert Camus, Literaturamanta Premio

PROLOGO NISGA

PROLOGO NISGA

Nobel chaskiq, paymi yachachiqnin Germainman añanchaykuspa yachachikuykunata qurqan; Sócrateswan Aristóteleswan, ñawpaq Greciapi aswan hatun filósofo-cientifikukuna, utaq mana wañuq kapanciayuq maytukunata añanchasqanku, ahinataq San Tomás de Aquinuq yuyaykusqan, paymi nirqan: Huk maytuq runanta manchakuy.

Ramiruwán Mirianwan qillqasqa liwruqa manam hatun qari warmikunapa llimpiyninllachu, paykunam imaymana ruwaykunata ruwarqaku runachakuyninchik, culturanchikpa hinaspa socializacionninchikpa favorninpi, hatun amawta Walter Peñalozapa qawachisqanman hina, aswanqa rimallantaqmi wayna sipaskunapa misiwnninmanta, aswan altu puntakunaman siqanapaq hinaspa justiciapaq, llaqtanku allin kananpaqpas maqanakunku. Chaynallataqmi yuyaymanan hatun yachaywasipi yachachikunapa misionninpi, chaymi chiqap kaqwan yachachi, chaymi, necesariamente, investigación científica utaq tecnológica nisqapa sumaq hinaspa sacrificio aventurawan kuskachasqa.

Chuyanchani, chay qillqaqa manam hatun yachaywasipi yachachikunallamantachu yuyaymanan, aswanqa Jesus hina mana sillayuq, mana yachaywasiyuq hatun yachachikunamantapas, paykunam runapa historianpi musuq pachata paqarichirqaku, chaymi yachachikunapa Yachachiqnin; utaq Sócrates, mayqintikamanta, mana munaqmanta hatun yachaq, paytan sofistakunaq tribunalnin huchacharqan himluqta utyananpaq, huk Dioslla chiqaq kaqta yachachisqanmanta; hatun yachachiq Platón, Aristóteles yachachiq; José Martí, Cubapi revolución nisqamanta yachachiq, ñawpaqman puriq; Mahatma Gandhi, India suyuta kacharichiq; icha Martin Luther King, yuraq runakunawan yana runakunawan kawsaypi kaqla kanankupaq hawkalla maqanakuq.

Aswan hatun rimaymi rin huk hatun yachachiq: José María Arguedas, Andahuaylino-Apurimeño paqarisqanmanta, ichaqa hatun peruano llapan peruanukunata ancha kuyasqanmanta. Ramiro yachachiq, Mirian yachachiq ima, Amauta Arguedaspa llamk'ayninta, kallpachakuyninta ima allinta riqsinku, Perú llaqtayuq runakunata peruanuman tukuchinanpaq. Chaypaqmi ñawpaq andino culturata apilarqan, chanincharqan ima: Lucanas, Ayacucho llaqtapi Visecas haciendapi yachasqan takikunata, tusuykunata, takikunatapas; hinallataq Tambobamba llaqtapi, Apurímac suyupi, Perú suyupa sunqunpi.

PROLOGO NISGA

PROLOGO NISGA

Kay musuq qullqi quypi, yachachiq Ramiro Trujillo Román, doctor Mirian Cartagena ima, yapamanta rimarinku llakikuyninkuta musuqyachiymanta utaq musuqyachiymanta, chaymi, Ley Universitaria No 30220 nisqawan qallarispá, riqsichirqa Neoliberalismo nisqawan, Consenso de Washington nisqawan, iskay munarispa hinaspa irresponsable uchuy ñañakuna, chaykunam yachaykunapa kutimunan niynta ruwarqaku, chaymi tikrarqaku huk proceso de instrucción nisqaman, hinaspa alienación nisqaman, chaymi chay yachaysapa Albert Einsteinpa ancha millakusqanmi tiemponpi, XIX siglopi. Chiqapmi, kunan pacha Sistema Nacional de Educación nisqa, 1990 watakunamantapacham, Banco Mundial nisqapa polítikunkuna riqsichikusqanmantapacha, chayna kasqanmantapacham, carcelpi wichqasqa ñawpaq umalliq Alberto Fujimori, compañeronpa, degenerado Vladimiro Montesinospa tanteasqanwan. Chay ruwasqanqa manan allinchu karqan, prueba PISA nisqaman hinaqa, ranking mundial nisqapi urapi qayllapin kashanchis.

Kay prologowanmi wayna sipaskunata waqyani, yuyayninkuman hina, uspiritunkuman hina, kamaqninchiskunaq, hatunsninchiskunaq, umalliqninchiskunaq, sinchikunamanta, civilkunaq munayninta qatikunankupaq, paykunam sacrificakurqanku latinoamericano llaqtarayku, chinlla kayta pakinankupaq, chaymi asfixianchis, hinallataq anturchanchiskunata rawrachinankupaq, sapankama kayta, pinqay, mana chanin kay, waqlliy, llapan muyunkuna, waqlliy ima, pampanapaq XXI pachakwatapi. Atikuqtinqa!.

Dr. Humberto Ñaupas Paitán Doctor Honoris kawsa nisqamanta ESGE-EPG 2016

UTEA-2018 nisqamanta hatun yachachiq Emérito

TÍTULO

TÍTULO

"Mirad que ninguno entre vosotros pague mal con mal; muy al contrario, procurad siempre lo mejor entre vosotros y con todos. Que la alegría presida vuestra vida". San Pablo, 1 / Tesalonicenses 5:15, 16

La historia no es un cúmulo de objetos viejos, sino el registro de las huellas de individuos y colectivos que marcaron hitos trascendentales. De ese vasto conjunto de acontecimientos, los autores de esta obra toman ejemplos para contribuir al desarrollo integral del ser humano y resaltar a los forjadores de la sociedad actual desde una visión cristocéntrica y holística. A lo largo del libro se mantiene una hebra dorada: las enseñanzas y principios universales del Gran Maestro, como la justicia, igualdad, solidaridad, servicio, amor, paz, honestidad e integridad, que transformaron a la humanidad desde sus cimientos.

Cuando el hombre se aparta de Cristo, pierde la esencia e imagen de su Creador, y los valores pierden lugar en su vida. La Biblia recuerda que Dios ama la rectitud y guarda a los justos (Salmos 37:28), mientras que las consecuencias de la desobediencia se hacen visibles en la sociedad. En esta obra se presentan filósofos, políticos, científicos, juristas, educadores y militares que defendieron valores supremos que sostienen a las sociedades, pese a teorías soberbias que han intentado degradar al ser humano. Por ello, Proverbios 3:7-8 recomienda apartarse del mal para hallar salud y bienestar.

Este trabajo intelectual, redactado con cuidado y nutrido de pensamiento intemporal, busca guiar a los lectores por las huellas del Autor del universo, cuyo propósito es nuestra felicidad, tal como señala 3 Juan 2.

Ramiro Ismael Trujillo Román / Mirian Medalith Cartagena Chambi

La sociedad actual vive una marcada decadencia moral, alejada de valores supremos, lo que amenaza con deshumanizar a las personas. Urge retornar a nuestros orígenes espirituales para fortalecer el desarrollo integral de la familia humana. En este contexto, esta obra se vuelve necesaria para nutrir la dimensión mental y espiritual del lector.

Destaca su sustrato moral, filosófico, pedagógico, jurídico e histórico, finamente amalgamado para inspirar la transformación personal y social, además de aportar a los debates académicos hacia una sociedad más humana, tolerante y solidaria. La historia y los personajes que recoge esta obra, junto con profetas y apóstoles,

TÍTULO

TÍTULO

inspiran a cambiar actitudes y conductas para ser solidarios con los desfavorecidos y responsables con la naturaleza, forjando un mundo más justo y saludable. Todo ello será posible con educación y conductas guiadas por el evangelio.

Elena G. de White afirmó que el mundo necesita hombres sinceros, honrados, leales al deber y defensores de la justicia incluso en la adversidad. Esta necesidad es hoy más vigente ante la crisis de valores. Cierro esta presentación con las palabras de Nelson Mandela: “La educación es el arma más poderosa que puedes usar para cambiar el mundo”.

INDICE

INDICE

URQUMAN WICHASPA - ESCALANDO LA MONTAÑA..... 1

QALLARIY.....	1
YACHACHIQ JESUSPA PURIYNINTA QATISPA.....	5
HUQ MISTERIO Y INEXPLICABLE MISTERIO.....	5
MANARAQ HISTORIA: JESUCRISTO.....	6
¡ASHKHA QHARIMANTA!.....	6
KAWSACHU CRISTO!.....	6
IQAN GALILEOTA GANANKI!.....	7
HATUN QISQASQANCHIS.....	7
SUMAQ, MANAM QONQAY WILLAKUYKUNA WILLAKUQ.....	7
José Choquehuancamanta Simón Bolívarkama.....	8
Raimondi hinaspa Perú suyuta kuyakuyninpa qusqan.....	10
Simón Rodríguez, kacharichiq Bolívarpa falsificador.....	13
¿Imaraykutaq huk democracia hatun kaynin?.....	15
¡Runamanta aswan achka!.....	17
Huk honrado político: José “Pepe” Mujica.....	19
Wiñay chiqaq kaqta machkaq.....	22
RAIMONDI HINASPA PERÚ SUYUTA MANA MANCHAKUSPA MACHKASQANMANTA.....	24
Investigacion científica nisqawan puriy.....	26
Huk wayna allin yachachiq: Mariátegui.....	31
Ciudad verde de Iberoamérica.....	34
¿Ima ninantaq kawsay?.....	37
Huk ñanllam kan.....	39
“Kusikuy hinaspa kusiona kay”.....	41
HUK YACHACHIQMAN AÑANCHAYKUSUN.....	44
KUSISQA SUNQUQA SAPA KUTILLA RAYMIMAN.....	47

INDICE

INDICE

ARISTÓTELESPA PULITIKU YUYAYNINKUNA.....	49
iMayna sumaqmi! iJesusqa munakuwanmi!	52
SÓCRATESPA PEDAGÓGICO YUYAYNIN	55
MANA WAÑUQ ESENCIYaq MAYTUNKUNAMANTA YUPAYCHAY	59
Qasi kayta munakuspa	62
HUK YACHAYSAPA MILANÉS: MUSUQ PERÚ WASI RUWAQ	65
TUKUY PACHA KITILLIPI WAQLLIY	67
PIRUWPA KACHARICHIYNINTA KAMAQ	69
JOSÉ MARÍA ARGUEDAS HINASPA KAWSAQ YUYAYNIN.....	73
iHUK WAYNA, WILLAKUQ!	76
TAMBURCO, MICAELA BASTIDAS SUTIUQ WARMIP PAQARISQAN	80
SUMAQ KAWSAYMI SALUDQA	84
SUMAQ KAWSAYKUNA RIKCHAYKUNA.....	87
SUMAQ KAWSAY KACHKANMI, KAWSAYTA ALLIN RIKUY	87
Wawqikuna ruraykuna	90
MANA KAWSAYLLA ÑAWPAQTA, MANA RIKUYTA, MANAM ALLIN RUWASQA MANA RIKUYTA RUWASQA	93
Isaac Newton: Munaywan y Ciencia.....	95
HUK YACHAY TUKUYWAN RUWASQA, CHAYMI TRANSFORMADORA....	98
HAMPATU KAWSAYNIYUQ HAMUQ RUNA, HAMUQ RUWASQA	101
YACHAYNIYUQ KURI CRISTO CHAKIWAN	103
KUNANQA KANI KAWSAYMI HAMUN, KAY WASI-MAN.. ..	106
SAKIYUQMI CHAYLLAPI.....	107
KUSIKUYMI HUK WILLAYKUY	108
ALLIN RUNA HINASPA LLAQTAYUQ	110
HUK INTI RUNA: JOSÉ MARTÍ	112
ACCIÓN POLÍTICA HINASPA PRINCIPIOS NISQAN.....	113
HUK LIBERTAD PALADÍN: LEONCIO PRADO	116

URQUMAN WICHASPA - ESCALANDO LA MONTAÑA

QALLARIY

“Hatun urquman siqaruspaykuqa, achka huk urqukuna wicharinapaq kasqanmantam musyakunchik”, nispa.

Nelson Mandela, 1999 watapi.

(Sudáfrica mama llaqtap umalliqnin, Nobel Suñay Suñay chaskiq)

Tiqsimuyuntinpi urquman siqaypi, urquman seqaypi mana manchakuq aventurakunapim, mana rakinakuq wawqinkunawan George Mallory hinaspa Andrew Irvine sutiyuq runakunapa sutin friso nisqapi diamante letrakunawan qillqasqa kachkan.

kay pachapi aswan hatun urqupa puntankunata atipaqkunamanta, Everest, 8.850 metro sayayniyuq, Himalaya urqukunapi tarikuq

—kay pachapa techon— Tibet suyupa.

Wayna, llamkaq, idealista George Mallory (Mobberley, Cheshire, Inglaterra, 18.06.1886, chinkarqan Everest urqupi, 09.06.1945), nin: "Manan yuyaykuymanchu Everest urquwan atipasqa kayta".

Wayna, mana manchakuq, musqukuq Andrew Irvine (Edimburgo, Escocia, 11.06.1902, Everest punchawpi chinkarqan, 09.06.1945) nin: "Wañunay kaptinga manam aswan allin wañuy kanqachu Everestpa puntanta atipayta munaspaqa".

Willakuyqa qillqarqa kawsaq plumawan hinaspa mana chinkachiy atina tintawan kawsayninkuta, hatun hatun hinaspa legendario llamkayninkuta. Huk kanchariq punchaymi kay iskay kanchariq waynakuna, llimpi llimpi yuyaykunawan, quykukuq ruwaykunawan, kiyanchay muchilankuta apaspa, allin takyasqa saruykunawan puririrqanku, Everest urqu pataman wichariypitaq sinchi kanchariq chaki yupaykunata saqerqanku.

Musuq ñankunata, ñankunata kichariskankum qunqayllamanta ñanpi chinkarurqaku; ichapas wiñaypaq, kay pachapi aswan hatun urqupa qaqanmanta urmasqanman hina; utaq kay puñusqa urqupa avalanchakunapa pasaqla allpa kuyurisqanwan apasqa hinaspa pampasqa karqaku, chaymi wakinpiqa wakin kutipi rikcharispan admirakuypaq hinaspa desgraciakunata rikurichin.

urquman seqayqa mana manchakuq pukllaymi, chaypin askha sasachakuykuna, sapa kutilla kallpachakuy, navajaspata patanpi ñak'ariypas, kay pachapi aswan alto urquq puntanman chayanallapaqmi.

Huk conferencia de prensa nisqapi, prensa runakunawan huntasqa, mana imatapas ruwaspa tapurqanku:

- Periodista, ¿imaraykutaq Everestman wichaymanta anchata llakikunki?
- Malluryqa kutichisqa: ¡Chaypi kasqanrayku!

Chay riqsisqa kutichiyqa runaq historianpa analesninpin haykurqan, huk yachaykuna kawsay yachachikuy hina, wayna maqanakukunapaq, aventurirukunapaqpas, huk idad cronológica nisqapi, hinallataq wayna sipaskunapaqpas, espíritu emprendedor nisqayukunapaq.

Ñawpa pacha urqupa kayninqa wiñaypaq sasachakuymi, sapa kuti sasachakuymi, chaymi urqupa puntanman wicharinankupaq hikutarqa. Musquyninmi karqan, hatun idealninmi karqan, kawsayninpa metanqa karqan, chay sumaqa riti urqu pataman wichananpaq.

kasuwalminti, wayna argentino yuyaysapa, qillqaq hinaspa hampiq, José Ingenieros (Palermo-Italia, 24.04.1877 – Buenos Aires 31.10.1925) qillqanpi: El Hombre Mediocre, nin: "Qhawaq arcota huk quyllurman señalaspa, rapranta mastarispachay mana tariy atina excelenciaman, anchata munaspa huntasqa kayta hinaspa

mediocridadman rebelde, qan ukupi apakunki huk idealpa misterioso pukyuta, chayqa sagrado nina rawraymi, hatun ruwaykunapaq temperacionta atiq”.

Wayna sipaskunaqa sunqunkun inflamasqa kanku huk altu idialwan, huk pruwa visionaria hina mana harkasqalla huk chaskaman dirigisqa kananku, chaymi kanqa significado nisqa kayninkuman hinallataq mosoqyachinankupaq compromisonkuta, sapa punchay, sociedad civil nisqa justicia social nisqawan, bienestar general nisqawan ima hatarichinankupaq.

Kay importante mitaman chayanapaq, kay musuq maytuq huñusqayki: “Urquman wichaspa”, tarpunmi huk kusichata ruraq kawsaykunata, kawsay yachachikuykunata, runaq valorninkunata ima, llapa allin munayniyuq runakunaq yuyayninpi, aswantaqa wayna sipaskunaq, hinallataq wiñaypaq wayna hina sintikuqkunaq, pikunachus huk punchay, mana ancha karuchu, pachak kutita rurunqaku “Musuq Perú” suyu nisqa pachantinpi hatarichiyta hinalla ruwaspa pacha.

Allin willakuykunata willakuq, Tarsu llaqtamanta Saulo, Pablo sutiwan reqsisqa, mana judío runakunaq qatipayninkunaman, nin: “Wawqi-panaykuna, manan tukuy kaykunataqa chaskisqaytachu qawarini, aswanpas hukllatan ruwani: qipapi kachkaqta qunqaspa, ñawpaqman kallpachakuspa, Cristo Jesuspi Diospa hanaq pachaman waqyasqanmanta premiota chaskinaypaq”, nispa. (Filipenses 3:14).

Manan saykusunchu allin yuyaykusqanchista qatipaspa, chaykunaqa Kamaqninchispa yuyaychasqan hatun musquykunan. Iskay kutitan kallpachakusun, mana harkasqallataqmi tukuy ima sasachakuykunawan maqanakusun, chanin, chanin armakunawan urqu pataman chayasun.

Perúmantan urquman puriq Victor Rimac, Huaraz llaqtapi paqarisqa, “Monstruo Andino” sutiwan riqsisqa, musquyninkunata qatipaspa, chayta hunt’ananpaq, chayllaraqmi 45 punchaw mana manchakuq, sacrificio hinaspa mana saqispa wichariypi Everest urquman wicharqa hinaspa atiparqa.

Payqa 10 chanincha urqupa puntanpi karqa, patriótico unciónwan hinaspa kawsaymanta munayninta quwaspanchik hinaspa mana qunqay atina yachachikuyta, kuyasqanchikkunapa puka yuraq unanchayninta ranchiktam waqachirqa; chaymantataq chaylla uraykamunku.

Sutinga llaqtanpi riqsisqa runakunaq galiríanpi qelqasqa kashan, altu hanaq pacha maytukunapipas tallasqa kachkan, chaypin suyashan premionta chaskinanpaq: kawsay coronata. Iskay ñiqin pachantin maqanakuyipi, Hudyu mirayniyuq Awstiriya runa, Dr. Viktor Emil Frankl (Viena, Awstiriya 26.06.1905 - wañusqa 02.09.1997).

Austriamanta neurólogo, psiquiatra wan filósofo, Logoterapia y Análisis Existencial nisqap kamaqnin. Paypa imayna kayninqa ancha asichikuq kayninmi.

Payqa urqukunaq puntankunaman siqaytan munakuq, chaymi kawsayninta askha partita qorqan urquman siqananpaq, qipamantaq avionta purichiq kapurqan.

Payqa tawa nazi hawa llaqta de concentración nisqakunapin kawsarqan, ahinataq Auschwitz, Dachau 1942 watamanta Turkheim llaqtapi kacharisqa kanankukama, 27 ñiqin ayriway killapi 1945. Paymi historiata qillqan: yaqa llapan wisqasqakunam wañuchikuyta akllarqanku mana runa hina kasqankurayku; hinaspapas pakasqa razon mana wañuchikuyta munasqanmantaqa iskay razunkuna transcendentalraykun karqan: ayllunwan tupananaq, librota qillqananpaqpas.

Victor Frank: “Runakunaq pantasqankuqa kay hinatan tapukun: ¿Imatan suyakuymán kawsaymanta?, allin kaqta tapukuqtinku: ¿Imatan kawsay suyawashan?”, nispa.

Viktor Frankpa mana chinkachiy atina puriyintam qatipachkanchik, aylluwan kaqmanta tinkunapaq, chaymi sociedad civilpa aswan chaniyuq elementon. Kay qillqataqa kawsaq plumawan tintawanmi qillqachkanchik, chayraykum kawsaypiqa imapaqpas allin kaqta tarisun.

Diosninchisqa hatun musquyniyuq, llank’ayniyuq, mosoq ruwaykunaraq Diosmi, uvas chakranpitaqmi oportunidadkunata qun llapa waqyakuyninta chaskiqkunaman. “Pipas qankuna ukupi ñawpaq kaq kayta munaqqa kamachiychikismi kanan, imaynan Runaq Churinpapas mana servinanpaq hamurqanchu, aswanpas sirvinanpaqmi, hinallataq aska runakunaq kacharichisqan kawsayninta qonanpaqpas”, nispa. (Mateo 20:28).

Abancay, tarpuy mit’apy wata 2024, Quisapata urqu chakipi, Mariño mayu patapi, riti Ampa qawaytaspa.

YACHACHIQ JESUSPA PURIYNINTA QATISPA

Taytachamanta taqakuspaqa manan yachanchischu imachus kawsayninchis kasqanta, nitaq imachus wañuy kasqanta, nitaq imachus Dios kasqanta, nitaq imachus kasqanchistapas”, nispa.

(Blas Pascal, yachaq, yachaysapa hinaspa...

Franciamanta teólogo).

HUQ MISTERIO Y INEXPLICABLE MISTERIO

Francia nacionmanta huchuylla, mana manchakuq emperador Napoleón Bonaparte sutiuyuq runan karqan Waterloo maqanakuyipi pinqasqa kaspas, inglés runakunap atipasqanmi karqan, Santa María islapi ancha waqaychasqa carcilpi wisqasqa karqan.

Elena, chaypin wañupurqan 1821 watapi. Huk punchawmi, tutayaypi lamar quchapa horizontenta qawaspan, general Bertrandman, paypa confianzan hinaspa secretario personalman, qipa rimayninta dictarqa: “Uyariwaychik, Jesucristuqa manam runachu, paqarisqan, kawsayninmanta willakuy, yachachikuyninpa ukhunchasqa kaynin, Evangelio, imperion, pachak watakuna purisqan... tukuy kaykunaqa admirakuypaqmi ñuqapaqqa, mana explicay atina misterio”.

MANARAQ HISTORIA: JESUCRISTO

“K’anchay Llaqta” París, Francia, Sorbona Universidad de París, runaq barbarismo chawpinpi kanchaypa kanchayninmi, Francia suyupi “mana wañuq” nisqa Academiamenta kaqkunana huñunakusqaku, yachayninkurayku, yuyayninkurayku ima, chaytan rikuchinku llamkayninkupi, runaq civilización nisqa allinninpaq; hinallataq imaymana yachaykunamanta yachachiqkunapas huk huñunakuymanta rirqanku.

Huk rimanakuypi imaymana timakunamanta rimarqanku, tukukuqtintaq rimanakuyqa universal historiaq hatun falsificadorkunamanta rimarqan. Tukunankupaqmi nirqaku, ñawpaq tiempupi huk importante runata huñunakuy wasiman chaskispankuqa ancha rispituwanmi chaskinqaku, hinaspapas ancha respetowanmi chaskinqaku.

Huknin kancharisqa profesormi rimarqan: ¡Jesucristo kunan punchay hanaq pacha puyu patapi hamunman chayqa! ¿Imaynatan chaskisunman? Kay hatun yachaysapa runakuna, yachachiqkunapas kutichirqankun: “¡Llapanchismi qonqoriykukuspa admirakusunman Jesucristo promitiwasqanchisman hina kutimuqtinqa!”, nispa.

Historiapi hatun runakunan riqsinku, intrigakunkutaq Jesusman, k’anchariq yuyaykunap kanchariq chaskan, paymi allin ñanpi sapata kutilla pusawanchis.

¡ASHKHA QHARIMANTA!

Hatun Belga biciclitaqi atipaq - biciclitaqa hamuq pacha apaykachanapaqmi - Eddy Merckx, tapusqa karqan: ¿Cristutachu qawarinki historiapi aswan hatun runa kananpaq?

Chay kawsaq kutichiyqa karqan: “Manan, manan hukkunawan tupachiy atikuq runachu, Cristoqa Diospa Churinmi, mana yuyayniyoqtaqmi piwanpas tupanachiyta tariyta munaspaqa!, manan aguantaqta atiymanchu hipi nisqa runakuna Cristo kasqankuta willakuqtinku, aswan pisitaraqmi Marxwan Cristuwan tupanachikuqtinkupas”, nispa.

KAWSACHU CRISTO!

Huk yachachina wasipi, pachantinpi literatura yachachiq, yachachiy sesión tukukuqtin, llamkaqmasinkunaman huk llamkayta quykurqa: huk figurata maskanankupaq, paymi kunan pacha runa kayta formarqa. Huk yachaqkunapaq taytanchismi Jesucristomanta qillqarqan. Paqaristinmi yachachiqqa qawarirqan tarea hina huk figurata estudiananpaq mañakusqanmanta, paymi kunan tiempupi runa kayta formarqan. Chay yachaqqqa rimananpaq mañakuspan nirqan: “Hinaspa Jesus, ¿manachu payqa tukuy tiempupaq runaq falsificaqnin?. Chay waynaqa allintan rimaran, Jesusqa paqarirqan, wiñaran, paymanta yachachinampaq, wañuran, wañuyta atiparan, kawsarimpuran ima. Payqa kawsan, iskay kaq kutipitaqmi hamunqa. Jesusqa qayna punchaymi kawsaran, kunanpas kawsashanmi, wiñay-wiñaypaqtaqmi kawsanqa.

¡QAN GALILEOTA GANANKI!

Roma Imperial llaqtapin Juliano (331-363) kamachikuq, “Apostata” sutiwan riqsisqa, cristiano iñiyta chaskisqa; lchaqa, kay pachaq atiyin, llakikuyninkunan uma muyuchirqa, espiritalpitaq chiripurqa, hinaspan chiqaq qespichiq iñiyanta karunchakurqa. Payqa sinchitan qatiykacharqa, mana huchayuq runakunaq yawarninta hicharqa, paykunan karqa allin willakuypa wifala apaqninkuna ñawpaq cristianukuna.

Huk kutinmi romanukuna Persiakunawan tuparqanku, kay maqanakuypi, Juliano kamachikuqmi wañuy hina kirisqa urmarqa, tukukuynin chayamusqanmanta yuyaymanaspataq, aska yawarninta hapispa hanaq pachaman wikchurqa, qaparirqa: ¡Galiliota atiparqanki! Jesucristo, chayqa huk yunqi, chaypin waranqa waranqa martillukunata pisiyachisqa; Jesucristuq yunqinqa allin takyasqa, takyasqa, mana kuyuriy atiqmi, tukuy pachakunapi.

HATUN QISQASQANCHIS

Kikinmanta yanapakuq misiniru, paypa sagrado misionninmi karqa Evangeliota tiempunpi, mana timpunpi willananpaq, nanaypa puñunanpi, mana wañuqman ripunanpaqña kachkaqtinmi tarikurqa; Chaymi kuraq churin paywan kуска rirqa nanayninta pisiyachinanpaq, hinaspa tapurqa: —Taytay, ¿imataq aswan hatun iñiyniykikuna? Hinaptinmi taytaqa kutichirqa: - Churi, 25 wataypi, predikayta qallarirqani hinaspa pachak iñiyniyuq karqani. 35 wataypi kachkaqtiymi 50 yachachikuykuna karqa. 50 wataypi kachkaqtiymi 25 iñiyniyuq karqani; 70 wataypi kachkaqtiymi 10 yachachikuykuna karqa.

Kunan wañuypa patanpi, huk iñiyllatam chachkni; qispikuyniypaqpas aypanmi: “Ñuqqa hatun huchayuqmi kani, Jesustaq machkawan, chayaykuspan pampachawan, chaymantataq Jesusqa hatun Qispichiqniy.

SUMAQ, MANAM QONQAY WILLAKUYKUNA WILLAKUQ

Augusto Cury, Brasil nacionmanta allin yachayniyuq psiquiatra, psicoterapeuta, cientifiku, qillqaq ima, Jesucristuq atrevido, fascinante inteligencianmanta yachaspan nin: “Cristuqa sumaq willakuqmi karqa, llampusunquyuq, carismátikutaqmi karqa yachachiy artipi. Huk privilegio karqa ladunpi kayqa. Payqa contrariokunatapas hapirqa. Payqa sasa yachachikuykunatan willaq sasan willakuykunawan. Paymi”. sapa kutinmi willasharqa runakunata aysananpaq, yuyaymananankupaqpas kallpachaq willakuyta”, nispa.

Profeta harangue:

José Choquehuancamanta Simón Bolívarkama

“Hatun yuyaypi, hatun ruwaypi, hatun hatun kanchariypi, hatun sasachakuypi, hatun hatunchaypaq qilli partita tupaq hatun almanman, hinallataq hatun hatun kallpayuqpaq,

Saquiuypipas wañuypipas, hatun kaypa eufórico wañuynin”, nispa.

Allinpuni kaymi a, wiraqucha, nispas nin doctor José Domingo Choquehuanca

kacharichiq Simón Bolívar. Taytachapaqa sallqa runakunamantan hatun imperiota ruwayta munarqan: Manku Capac sutiuyq runatan kamarqan; ayllun huchallikuptin, Pizarrota qarqurqa. Chaymanta Kimsa pachak wata hucha pampachaymanta, payqa kuyapayarqanmi América llaqtata, hinaspan kachamurqasunkichis. Hinaptinga, qamqa kanki Providencial diseñoyuq runam: ñawpaqpi imapas ruwasqaykiqa manam ima ruwasqaykiman rikchakunchu; hinaspapas pipas qatipakunaykipaqqa, kananmi huk pacha kacharichinapaq.

Kimsa repúblicas nisqakunatam kamarirqanki – kunan pachaqa pichqa repúblicas nisqakunam kachkan – chaykunam hatun wiñariypi mayqinmanchus sutichasqa kasqankupi estatuwaykita huqarichinqa mana mayqinpas chayasqanman. “Pachak watakunawanmi hatunchayniyki wiñanqa, imaynan inti chinkaykuqtin llanthun wiñan hinata.”

Amerikay kacharichiyninpa hatun atipaqnin, Simón Bolívar, Junín, Ayacucho (1824) apoteótico, glorioso atipasqanku qipaman, heroico mana atipayatina sinchikunawan sur laduman rirqan, urqukunaq patanpi tiyaq llaqtakunaman destinasqa; hinallataqmi watukurqanku huk llaqtakunata, ñawpaq Andino

urqkunaq patanpi tarikuq, hinaspan usqaylla purirqanku Altu Perú llaqtaman - kunan punchay Bolivia suyupi ñaňan República Pluricultural - llankaypi musquyninkuta huntanankupaq, hinallataq alto pampakunapi tiyaq Runas Simis utaq inkakunaq mirayninta qispichinankupaq.

2 qapaq situwa killapi 1825 watapi chiri, chiri wayrakuna wayramuchkasqa, kacharichiq Simón Bolívar kay itinirariyuqpi, pasarqa Pukará llaqtata Azángaro-Puno provinciapi, kunan punchaw riqsisqa kayhinata willakuymanta: “Orgulloso Llaqta Perú”, jurista doctor José Domingo Choquehuanca hinaspa paywan kуска riqsisqa llaqtayuq runakuna llusqiraku Azángarumanta paywan tupanankupaq huk quyllur napaykunapaq, chay quyllur llusqichkarqa kancharinanpaq hinaspa kacharichiyta qunanpaq esclavo cobre irqiman América.

Kay willakuyqa y social nisqapi, chay Taytacha qatipaq discursuwan Pukará-Azángaro qaqa chakipi rimasqanwan, Perú, América, tiqsimuyuntinpi riqsisqa runakunaq willakuymanta haykunman karqan. Choquehuancapa Bolívarwan rimasqanqa kawsaq, telurico willakuymi, kawsayninta, hatun hinaspa kanchariq llamkayninta pisiyachispa. Payqa sagrado hinaspa kay pachamanta rimaynintam qawachin, kay pachapa qallariyninmanta hinaspa Providenciamanta disñunkunamantapas unanchakuq versatilidadnintam sutinchachkan.

Inka qapaq suyuqa wiñarqan, huchallikuspa, atipaq Pizarrota paqarichirqan; Pachak watakuna pinqaypi kamachikusqan qinpamanmi Simón Bolívarqa kacharichiq sinchimantawan kachan kullu kunkayuq cadinanku pakinankupaq. Payqa willakunmi hamuq tiempupi hatunchasqa kananmanta, chaymi inti chinkaykuptin llantuy hina wiñananta. Liberal idialninkunan kay chiqaq rimasqan profecía rimayta hatun kacharichiq Américaman uranpi kachkan.

¿Pitaq José Domingo Choquehuanca Béjar karqan? Azángaro llaqtapi paqarisqa 4 ñiqin anta situwa killapi 1792 watapi, Roque Choquehuancawan Melchora Béjarwan indihina kasarakuyninpa rurun. Chunka iskayniyuq watayuq kachkaspa taytanwan mamanwan mana tayta-mamayuq; Tiyun, Charcas Iglisya Metropolitana nisqap kanunnin, Gregorio Choquehuanca, Arequipapi, Sucre llaqtapipas - ñawpaq Chuquisaca llaqtapi - yachachirqan. 1809 watapi 21 ñiqin inti raymi killapi 1811 watapi Teología nisqapi Bachiller nisqatam chaskirqan, Derecho nisqapi doctorado nisqatam chaskirqan.

Azángaro llaqtaman kutimun, Perú suyupa kacharichiyninpaq maqanakuyman hukllawakunanpaq, kallpachananpaq ima. 1822 watapi Ñawpaq kaq Congreso Constituyente nisqapi, Puno llaqtamanta representante hina. 1832 watapi Punupaq senador akllasqa karqan. 1833 watapi Congresoman yapamanta akllasqa, mana huñunakusqa. Iskay kuti subprefecto de Huancané; hinaspapas Legislativo nisqa tiyananta hatuncharqan, chaymi “Medalla de Oro Liberador” nisqawan qusqa karqan.

Plumanqa, tintanpas manam haykapipas mana imatapas ruwaspallachu qiparqa, makinta hapirqa huk Musuq Perú qillqananpaq hinaspa hatarichinanpaq, qillqaq: Ensayo sobre Estadísticas de las Ramas Económicas y Políticas de la Provincia de Azángaro (1833), hinaspa Complemento al Régimen Representante (1845), chay llamkaymi mariscal Ramón Castillaman qusqa.

Historiador Leonardo Altuve Carrillo nin: “Choquehuancaqa yachapakusqanpi, ukupi sapallan kasqanpi ima, chay runata mana chayna kasqanpi, piqpa allin kayninpas, kanchariyninpas, chay tiempupi aswan riqsisqa peruano kananpaqmi acriditarqan, chaymi chiqampaq karqa chay tituluta, chaytan chaskirqan doctor Estenós, Liberador Simón Bolívar secretario, de: “Patrico de la Independencia Americana”. Nisqapi.

Simón Bolívarpa quyllurninqa pisiyasqañam, awqankunam hatunchasqa kayninta chinkachirqaku hinaspaq sallqa hina qatiykacharqaku Liberador de América nisqamanta huk riqsisqa, huntaq, chuya hinaspa mana kikillanpaq munaq runata, yuyayninkuna hinaspa ruwasqanmi Américata yupaycharqa.

Mana wañuq tribuno wañurqan 14 punchay pawqar waray killapi 1858. Indiokunaqa llaqtanpi inkakunamantan uraykamurqanku, chiri ayanta qhawaspa, mana sunquchakuspa waqarqanku kacharichiqninkumanta, harkaqninkumantawan nanaywan; iglesianpa campanakunan waqarqan, waqarqantaq llakisqa. Llaqtamasinkuna takiqku kunkanku pakisqa, nanay waqaywan, nirqanku: “Azángaro torre urmaycun, urmaycun, urmaykun”: “Azángaro torre urmapun”, nispa.

Raimondi hinaspa Perú suyuta kuyakuyninpa qusqan

“Hinallaraqmi saqiyki huk sallqata, chaypi hamutaymanta ruwanaykipaq”, nispa.
(Antonio Raimondi, Italiamanta naturalista)

Chay wayna musuq, peruano vocacionniyuq, 40 wata masnin tukuy Perú suyupi mana manchakuq, mana qunqaylla yachay puriyinkuna, aswan hatun llamkayninkunapi hapisqa karqan: “Peru”, “Atlas de Rai-

mondi”, “Raimondipa puriyinkuna”, huk qillqakunapas, kay qillqa maytukunaqa ancha allinmi Perú suyupa ukhunta hamutanapaq, chaymi Perú suyuta mana tukukuq kuyakuyninta yapamanta takyachinapaq ruwaykuna: llamkaq llaqtan, pachamama, admirakuypaq biodiversidad nisqa ima.

Ayllunpa wasinpi, wawa kachkaspa, wayna kachkaspa, wayna kachkaspa, tukuy pachantinpi imaginario puriykunapi challpukurqa, bibliotecanpi maytukunata ñawinchaspa: 36 tumuyuq Historia Natural nisqa huñusqa, Conde Buffonpa, Cuvier, Linnaeus, Columbus, Cook, Humboldtpa, huk virtusu runakunawan kуска, rikcharichirqa hinaspa kallpancharqa naturalista vocacionninta hinaspa rawrachirqa sasachakuyniyuq, histórico hinaspa sacrificio puriykunata kay pachantinpi aswan sasa suyupi.

Chay aventurero hinaspa mana saykuspa italiano hinallataq peruano sunqunpi, Antonio Raimondi (Milan, Italia 19.09.1826 – San Pedro de Lloc, Perú 26.10.1890), kanmi hinaspa kanqa huk kanchariq quyllur, chaymi kancharichin hinaspa kancharichinqa universal firmamentota, kallpachananpaq wayna sipaskunata edad cronológica nisqapi hinallataq waynakunata espíritu de nuestra grande América Latina, “Huk Musuq Perú” hatarichiypi rupapakuywan rimanakusqanku yuyaykunapi, llamkaykunapipas.

Paymi quwarqanchis kumprumisumanta willakuyta, sunqunchismanmi haykun:

“Peruano waynakuna, kusikuyniypi hapipakuspaymi, kallpaymanta aswan sasa llamkayta hapirqani, chaymi yanapakuyniykichista mañakuni.

Yanapawaychik, politikaman samariychik hinaspa dedicakuychik llaqtaykichikta hinaspa riqsisqan hatun ruruchaqkunata ruwanankupaq”, nispa.

Kawsayninpas, llamkayninpas quixótico karqan, qipa kallpanta ruphachinankama, huk noble, alto ideal nisqapaq: “Musuq Perú” nisqa hatarichinapaq; pachak wata masña, kunan pacha rimanakuy ñankuna mana kaptin. Chaki quchapatanpi musuq ñankunata kicharirqa, urqkunata, qaqa, chiri urqkunata chimpaspa, rakhu, qumir yunkaman chayaspa.

Perú suyupi kawsayninta chinkachinanpaq sasachakuypi purisqan, mayninpiqa espiritual uywanpi purisqan, aska kutitay chakipi purisqan, ususqa suqrunkunawan, musuq wayna kallpankunawan; Huk kutikunapitaq, saykusqa, mana samayniyuq, yarasqa, chakisqa, mana tikrakuq ñanninta puririrqa, sagrado cardinal deberrinta huntananpaq: huk llaqtay mana taqwi atina misterionkunata rikuchinanpaq, aswan hatun civilización precolombianamanta miraq: inkakunamanta, hinallataq fascinante medio ecológico nisqamanta. Mana iskayrayaspa kay qukuykuq qukuyqa aswanmi sapa kutilla llaqtanchikta ancha kuyakuymanta, wiñaq kuyakuymanta.

Antonio Raymundiq kay illaykuna, expedicionninkuna, makinpi ruwasqan kawsaq nutakuna, pawaypi hapisqa, hapisqa kashan viaje cuadirnukunapi, chaykunatan makinpi hapirqan, chalikunpa bulsillusninpitaq waqaychan, necesario kaqtintaq cuadirnunqa listu kachkarqan kancharishaq yuyaykusqankunata qillqananpaq; Qipamanmi chaykunata qillqarqan mana valurniyuq maytukunapaq.

Tiempupa ruwayninwan paqarimuq qillu panqankunata ñawinchaspaqa, hatun yuyayninkunata, puriyininkunata, Peruano kayninmanta, kuyurichinku, kusichinku, ñawpaqman tanqanku; kunan punchaytaqmi musuq miraykunaqa mana chinkachiy atina purisqankuta qatikuyta munankumanm sasa ñankunata kichariq saminchakuna.

Huknin pisilla allin amistadnin Emiliano Llona, disculpa mañakuq llamkayninpi: "Raymundipa llamkaynin" (1884: 41), nin: "manan kanchu huk departamento, huk provincia, huk población ima importante kaqpas, huk asentamiento mineral, huk riparanapaq ruina, huk fuente riqsisqa fuente térmico yaku, huk machay digno rimanapaq mana watukusqanmanta, explorasqanmanta nitaq estudiasqanmanta".

"Peru nacionpa hatun hatun pampampi chiqisqa waranqa waranqa llaqtakunamanta, llaqtachakunamanta, aldiyakunamantapas, yaqapaschá huk llaqtapas kanchu, may karuña, mana haykuy atiyña, chaypin huknin tiyaqnin mana allintachu niyta atinman: kay hina watapi puriq Raimondi kaypi kasharqan", nispa. (Llona, Raimondipa llamkaynin 1884:58).

Chiqampaqmi mana iskayrayaspa, manan kanchu peruano aya pampanamanta hatariq, Raimondi saqiwasqanchismantaqa aswan achkata pruebayta atiq llamkayninkunaq dimensionninta; Manan kawsaq wañuq runaqa kanchu paymanta aswan achkata ruwaq, yakunayaypi, yachay yarqaypi, Perú llaqtata munakuyninpipas atipaq. Paypa yanapayninqa mana yupay atiyimi, "cientifikukunaq chiqaq kayninpa qapaq kayninmi, chaytaqa huk geniwillan huñunman karqan".

San Pedro de Lluq llaqtapi, 26 octubre killapi 1890 watapi, qunqayllamanta wañukurqa, yaqa 64 watayuq kachkaspa, chaymanta 40 watata sacrificiowan quykurqa Perú suyuta tarinanpaq, yachayninman ima; Payqa 24 watallatam dedicarqa paqarisqan Milán-Italiapi capacitacionman, hamuq punchawkunapi emprendinanpaq, mana kuyuriq iñiywan, mana manchakuq, sasachakuyniyuq, sinchi hinaspa heroico kawsayninta Perú suyupa favorninpi.

Manaraq wañupuchkaqtinmi qillqarqan: Payqa kusiqa qawarikunman musuq miraykunaman kicharikusqanmanta, "qankunapaq ñanta, yachayniykikunata hinalla ruwaspa, nacesqayki hallpaykipi pakasqa hatun qapaq kayta kanchayman hurqunaykipaq..." nispa.

Paypa chuya, ancha chaniyuq yuyayninkuna, llamkayninkunapas mana tukukuq chakantikunan mana wañuq chaki puriyininta qatipanapaq. Paypa llamkayninqa mana tukusqallam qiparqa, chaynapi ñuqanchik Peruanukuna hinalla puririspa tukunanchikpaq. Admirakuypaq yanapakuyninmanta yachaqkunam riqsinku "Culturanchikta sintetizaq runa" nispa.

Simón Rodríguez, kacharichiq Bolívarpa falsificador

"Qanmi sunquyta ruwarqanki libre kaypaq, chanin kaypaq, hatun kaypaq, sumaq kaypaq..."

(Simon Bolivar, América suyuta kacharichiq)

Kay kanchariq, kanchariq inti punchaykunapin yuyarinchis chiqaq yachachiq Simón Rodríguezpa yachachiyninta, mana qunqay atina yachachiynintapas, Venezuela suyupi paqarisqa XVIII siglo chawpipi, pay kikinmanta yachachisqa karqan

tukuy sinchi kayninkunata, nin: "Kay pachata llapa runaq tiyananpaq allin chiqasman tukuchiya munarqani, chay kallpachakusqaypin ñuqa kikiypaq ninarupapayman tukuchirqani", nispa.

Pinqay España kamachiypa escenario nisqapi, Mesoamericapi cobre irqi wiñarqan; Wakin kutipiq wakín ñawpaq runakunaqa kacharichiypa aswan hatun chaninchayninraykum hatariyta qallarirqanku, revista kallpakuna ninawan yawarwan wañuchirqanku.

1791 watapi musuq pacha illarimuy piunchaykuna pawasharqan, chaypachaqa yaqa 21 watayunñan kasharqan; Tukuy ima yachachikuyninta chaskisqan qhepamanmi kay pedagogo hinallataq “munakuy harawiq” askha musquykunawan yachachiy apostolado kayninta qallarirqan, chaypin Cabildo de Caracas-Venezuela yachachiq kananpaq chaskisqa karqan hinaspa sapa llamkasqanpi, yachapakuqninkunata pusaq karqan chay.

allin ñanta hinallataq español coloniakunapi libre kayta forjananpaq compromisontapas.

Kay wayna yachachiqqa griego simipi, romano simipi ima munay willakuykunawanmi mikhuchisqa karqan; hinallataqmi chay pachallapitaqmi kallpachasqa karqan hatun enciclopedistakunaq musuq corriente ideológica nisqakunawan, tarpusqanku yuyayninkupas, idealninkupas Estados Unidos de Américaq pachantinpi anticolonial ruwayninpi aysasqa karqan; hinallataqmi Francia revolucionariokunapipas, paykunan atiparqanku libertad, igualdad, fraternidad nisqa limakunata, chay principios esenciales y inmutables nisqakunan, chaykunan pucharqan, pucharqan runaq destinunta, suyakuynintapas.

Kay achka llimpiyuq pachakunapim, 10 watayuq Simón Bolívarwan tuparqa, uywarqataqmi, chaywanmi kallpancharqa ñawinchayta tarpunanpaq, chaynallataqmi mayukunapa, mayukunapa, quchakunapa, lamar quchakunapa imaginario puriyinman llusqinapaq, admirakuypaq ancho hinaspa hawa llaqtakunamanta aswan karunpi.

Yachachiq Simón Rodríguez, forjado hinaspa pasionado runapa libre kayninmanta, huk facultad naturalmi huk hina utaq huk hina ruwananchik, responsablemente asumispa consecuenciakunata. Yachachiyninpa huknin eje pedagógico nisqanqa karqan huch'uy yachaqaqninmanmi kacharichiy munakuyta, puquq sunqunpi churananpaq; Kay pacienciawan tarpusqa muhukunaqa wiñarqan, sapinkuna wiñarqan, qumir rapinkunapas tikarimurqan, tiempuwantaq pachak kutita puqusqa rurukunata qurqanku.

1797 watapi, chaymanta qipamanpas chaqway watakunapi, yachachiqpas, yachachiqpas kikin ñanninkuta hapirqanku, chayraykutaq kikin destinunkutapas; Ichaqa yapamanta Providenciaq disifunkunawan kawsayninku tupanku hinaspa huñunakunku Roma-Italia (1805) nisqapi, iskayninkutaqmi kumprumitikunku “Sagrado urqu” nisqapa puntanman siqanankupaq.

Simón Bolívar, asnaspa, kusiqaqllaña, uyanta, llañullaña rikchaynintapas yachachiqninman kutichispa nirqa: “Ñawpaqnikipim jurani, taytaykunapa Diosninwan; hatunchasqaymantam qurani, suyumantataqmi qurani, manam makiyman samaykachisaqchu, nitaqmi almaytapas samasaqchu, España atiyinpa munayninwan sarunchawaqninchik cadenakunata pakinaykama”.

Qipamanmi Simón Rodríguez Rousseau pa Emile nisqa qillqanta Simón Bolívarman qurqan, Perú suyupi kachkaspa huk kutin kacharichisqa kaspas, Piruw hamunanpaq waqyasqa, hinaspan Bolívaria musquyman hukllawakurqan, hukmanta huñunakuspa, Bolívar yachachiqninman, nirqan: ¿Ima karquyuqtataq hapiyta munarqanki? hinaspa Rodríguez kutichin:

¿Imaraykutaq huk democracia hatun kaynin?

“Ancha Hatun Taytachapa pakakunanpi tiyaqqa munakuypa llantunpim kanqa.”

Liberal clásico Alexis Tocqueville (1805-1859), Franciamanta amachakuq, magistrado, científico político, historiaymanta yachaq, mana manchakuspan chaskirqan hatun kamachiq sasachakuyninta, Estados Unidosman rinanpaq, pisilla iquipasqa, karsilkunaq sisteman yachapakuqkunapaq. Kaymi yanaparqa Norteamericano sistemas políticos y sociales nisqamanta taqwiyninta ukunchananpaq, chaytan willarqan monumental llankayninpi, “Democracia en América”.

Dimukratiya nisqaqa huk kamachiymi, “runakunap, runakunap, llaqtapaq kamachiynin” nispam sutinchasqa. Tukuy kallpankuna, pisi kallpankuna kaptinpas, aswan allin kamachiymi, sistema de gobierno hina hapiq suyukunapaq. Payqa allintam iñirqan “democracia nisqa runap pulitiku sasachakuyninkunata allichanapaq”.

Ciencia Política nisqaman ancha chaniyuq yanapakuyinkunapaq kunan pacha Ciencia Política nisqap mana kirisqa cimintunkunata, allin takyasqa Columnakunata, yupaychasqa kaypaq vigakunatapas churarqan. Paypa munayninta Ciencia Política nisqapi ancha allinmi; hinallataqmi Sociología clásica nisqap ñawpaq ñawpaq puriqnin hina qawasqa.

Alex Tocquevilleqa huk yuyaysapa, empírico llamkayta qillqarqan, Norteamericano pulitiku sociedadmanta, democrático forma de gobierno nisqamanta, Revolución Liberal nisqap yanapakuyinmi, chaytam paykunaqa purharqanku, chaymi humpimpa, waqaytapas, yawartapas qullqita qurqan: “De la Democracia en América” (Américapi Democraciamanta). Paymi método de observación nisqawan yanapachikurqa, chaymantataqmi sistimatizarqa hechos políticos y sociales nisqakunata, chaykunam rikurimurqa huk suyupi, chay suyupiqqa libertad limitasqam.

Payqa llapa yachapakuqkunapin rigurosamente utilizan técnica de entrevista nisqawan, chay sasachakuywan tupaspataqmi huk kutichiy tentativata qun, chaytan sutichanku hipótesis de trabajo nispa. (Miró Quesada, Francisco; Ciencia Política nisqamanta riqsichiy 2013: 39)

América suyupi democracia nisqamantaqa sutinchakun, sutinchakun ima, sinchi, científico, original nisqa hina. Manataqmi chinkachiy manta willakuqchu nitaq muyu qispi nisqayuqchu kaspas, Estados Unidos nacionpa Rusia nacionpa hamuq timpunmanta willan, chay nacionpa willakusqankuqa yaqa yupaywanmi huntakunman.

Allin yuyaywan qawarisqan ukupin riman inglés esclavitudpa sinchi pruebakunaq crisolpi forjasqa sociedadpa hatun kayninmanta, industriamanta, chay industriamanta, chay industriamanta, recursos naturales nisqakunaq aska kayninmanta, sumaq clima nisqamanta, yachaysapa, musqukuq runakunamantawan.

“Manan mayqinpas kaykunapipas rikurqanichu Estados Unidospa hatun kayninpa kawsanta. Iglesiankunaman haykusqayllapin rikurqani chay hatun kayninpa yachayninta. Kay suyuqa hatunmi allin kasqanrayku; allin kaqtinqa hatunmi kanqa. Huk punchay manaña allinchu kanqa chayqa, manañan hatunchu kanqa”.

Cristiano iglisiakuna, hatun misionninkuqa “Diospa Reinonta kay pachapi” mastariymi, parrukuianunku munumintukunata ruwarqanku Kamaqmanta yuyarinapaq. Chay qatikuqkunaqa tukuy sonqonwanmi tukuy atiyniyoq Diospi creenku. Kay ancha chaniyoq espaciopin yachakun “Hatun yachaqkunaq Yachachiqnin, Nazaret llaqtayuq Jesuspa” chakinpi, munakuy Evangeliyuq ñanninpa ABC nisqakunan.

Profecía reluqqa rikuchinmi “Taytanchis Jesuspa iskay kaq kutimuynin” umbralman haykusqanchista. Puchuq llaqtanqa huntaqllapunin kanqa Sagrado Qillqapi tiqsichasqa iñiyininkuman, timpunpi, mana timpupipas kallpasapa kunkawan willanqaku Qispichiq Jesuspa pisi timpullamanta hamunanta, hanaq pacha puyukunapi.

2023 watapi 10 diciembre domingo punchayqa mana qunqanapaqmi karqan, ancha importantitaqmi karqanpas. Kay punchay achikyaymantapacha, munasqa Qispichiqninchis Jesucristuq yuyaychasqa, hinallataq Abancay misionero distritumanta Pastor Vladimiro Guzmán, Gregorio Donaires umalliqwan, hinallataq arquitecto

Samuel Pacheco, kikinmanta yanapakuq misioneruwan, hatun wasi ruwaqkunawan, kamachikuqkunawan, kapatazkunawan, llankaqkunawan, wawqikunawan kuchka, hatun iglisiyaq intrisuelonpa tichunman rirqayku Abancay. Inti chinkaykuy qayllapin llankana punchay tukukurqan, tradicional wasi wasitaqmi karqan Shanghai chifa nisqapi huk frugal raymi wawqinkunapa, jazmín té nisqawan kuchka, sumaq sunquwantaqmi hatun wawqinchik John Xingyong Chen servisqa, payqa chino nacionmantan ichaqa sunqunpi Peruano suyu.

Kay yuyarina munumintu Kawsaq Taytachapaq sayarichisqan, kanantaqmi kanchariq kanchay chinkasqa llaqtapi Taytacha munasqanpi, kancharichinanpaq ipikúreyu, kikllu, kullu ñanninta. “Juanqa Karka Huk rupariq kanchaq lamparan,ptinmi hinaquna huk tiem-pullapaq lamparan, hinaptinmi huk timpullapaqchiynimpi munaywan quchu riq kanki qankichich.” (Payqa rawraspa kanchariq anturcha karqan; qantaq kanchayninpi pisi timpulla kusikuyta munaqanki, Juan 5:35).

¡Runamanta aswan achka!

“Achka hurakunatam Bibliata ñawincharqa. Sichus qampas chaynata ruwanki hinaspa chiqaptapuni allin kawsakuyninwan huntasqa kanki chayqa, kusişam kawsawaq hinaspa allin wañuypi wañuwaq”.

(Abraham Lincoln,

presidente de los EE. UU. de Norteamérica)

PAYMI YUYAYTA, HISTORIA tapas REVOLUCION Arqa

Ñawpaq tmpupin achka runakuna yuyaykusqankuwan kawsayninkuta, política nisqatapas, filosofía nisqatapas, ciencia, religión tapas kambiayta atirqanku. Achka runakunamantan huknin karqan, manan yuyaypa tiqsinkunatachu tikrayta atirqan, aswanpas runaq puriyinta wiñaypaq cambiayta atirqan”, nispa.

(Augusto Cury, psiquiatra, psicología nisqamanta yachaq, qillqaqpas)

¡KAY QUQAN JESUS CRISTO!

“Pimanmi aswan manu kani, pimanmi runamasinkuna aswanta manukunku, runaqa, mana haykaqpas chakinqa warmiq kallpaman chakinta churarqanchu.

¡Kay runaqa Jesucriston!”, nispa.

(Mahatma Gandhi, India mama llaqtata kacharichiq)

LLAPAN PACHAPA SUYAYNIN

“Belen llaqtapi huk wawaq makin

huchuylla, llampullata kuyusqa ima karqanku;

ichaqa kuyusqa rawkananku ukupin hapirqanku lliw kay pachaqa suyakuyninta”, nispa.

(Leslie Savage, qillqaq) Ichaqa aswan nicisitasqaykuqa pampachaymi karqan.

WAKICHA, ICHAQA HATUN MUSKAYKUNAWAN

“Willasqaykichik pichus Taytachaqa kasqanmanta: Payqa sinchi wakcha runan karan, .

pikunachus munanakunankuta munarqanku, pikunachus munarqanku mana yanapaqkunata yanapananku kaqkunata, pikunachus munarqanku wawakuna tayta-mamankuta respetanankuta, tayta-mamakuna wawankutapas respetanankuta”, nispa.

(José Martí, América Latina kacharichiq)

SUNQUPI Wiñay NAVIDAD

“Chuya almapiq, takispapas, mañakuspapas, Taytachaqa sapa punchaymi musuqmanta paqarin; Payta riqsiq kawsayqa sapaqchasqan kanqa Hinaspapas sunqunpi wiñaypaq Navidadta hapinqa”, nispa. (Elizabeth Stuart Phelps, qillqaq)

KAWSAYQA MANAM NIYUYCHU KANCHU...

“Cristomanta taqakuspaqa manan yachanchischu imachus kawsayninchis kasqanta, nitaq imachus Taytacha kasqanta, nitaq nuqanchikpas imachus kasqanchistapas yachanchik.”

(Blaise Pascal, Franciamanta yachaq, yachaysapa, teólogo)

¡TAYTACHAQA QISPICHIKTA KACHAMUWANCHIK!

“Sichus astawan nicisitasqayku informacionta chayqa, Taytachaqa huk yachachiqta kachamuwankuman karqan. Chaymi taytachaqa huk Qispichikta kachamuwarqanchis!”, nispa. (Charles R. Swindoll, Hukllachasqa Amirika Suyukuna mama llaqtayuq qillqaq)

TAYTACHAQA MUNAKUYPI IMPIRIYUNTA KAMACHIN

“Alexander, César, Carlomagno, ñuqapas impiriyukunatan sayarichirqayku; ichaqa, ¿imakunapin sayarirqan munayninchispa kamasqankunaqa? kallpawan; ichaqa Taytachaqa munakuypin impiriyunta sayarichirqan, achka pachak watakuna qipamanpas kanraqmi millunninpi runakuna payrayku wañuqkunapas.” (Napoleón Bonaparte, Ransiyap qapaqnin) “Chay judío runaq kurkunta tariy, hinan llaqa taytachakuna urmapun”, nispa. (Arnold Toynbee, Inglaterramanta histuriyamanta yachaq)

Huk honrado político: José “Pepe” Mujica

Sutiyuq “Manam wakchachu kani, allin yuyayniyuqmi kani, ikipaqikunapipas llampu sunqum kani, chiqampuni kawsani, chaynapi imapas libri kayniyta mana suwawananpaq”, nispa. (José “Pepe” Mujica, gobernante y estadista uruguayo)

Uruguay suyupi ñawpaq kamachikuq, estadista José “Pepe” Mujica imaymana susisukunatan rikurqan, chaykunan payta yupaychanakunaq yuyariyninpi qipanqa. Runa: runa hayñikunata, pachamama, sullka wawqinkuna ima amachaqmi kan.

Payqa hatun kamachikuqmi, “Pepe” sutiyaq. Montevideo llaqtapi Paso de Arena barriopi paqarisqa, 20 ñiqin qulla puquy killapi 1935 watapi, vasco, Italiano ayllumanta. Wawallaraq kachkaspataq taytan wañukurqa, tukuyninkutaq tikakunata tarpuyta, rantiyta qallarirqanku. Kay tikakunaqa achka qapayniyuq iscinciakunatan qun, qullqitapas qun. Chay sasachakuy punchawkunapi kawsanankupaqmi yanaparqaku. Kunanqa, chiri timpupi tiyasqanpi, kay huchuy chakra llamkayman qukun, mana qunqaspa, cemento nisqata llaqtata puriyninpi, qumir chakikunata saqiya munaspa.

“Manuecha”, “Pepe” allqu, kimsa chakiyuq. Haciendanpi chakra tracturta manehachaspan mana yuyaypichu chay uywata saruykusqa. Payqa chayllam yanapananpaq hamurqa, chaymi kawsayninta salvarqa. Payqa quipa taytanmi, qipamantaq riqsisqa karqan “ayllunpi aswan huntaq runa” nispa.

“Manuechaqa” huntarqan “maskuta kamachiqmi” hina ruwayninta, hinaspan paywan kuchka purirqan tukuy kamachikuyninpi. Huntaqmasinmi 22 wata kawsayninmanta, musquyninmantawan willakurqan 2018 watakama, chaypin wañupurqan. Tukuy pacha yachay wasipi, José “Pepe” Mujica, ñawpaq República Oriental Uruguaypa umalliqnin, waranqa llimpikunawan pintasqa, nin: “Políticaqa llapa runaq kusikuyninpaq maqanakuyi”, huk lapidario yuyaymi, política nisqatan musuqmanta chaninchan, arte hinallataq ciencia de buena gobernanza de asuntos públicos nisqa hina, huk contexto Nacional hinallataq mundial nisqapi, maypichus lepra corrupción nisqa sasachachiwanchis, chaywan chanin runakunaq chinlla kaynin complicito nispa.

Paypa imayna kayninqa admirakunapaqmi, humildi kawsayninqa yupaychanapaqmi, rimayninkunapas yachaysapam hinaspa proverbio hinam, kamachikuyninpas mana sasachakuspallam karqa. Kawsayninpas, llamkayninkunapas hanaq pacha pirmamentuta chimpaspa kanchariq quyllurkuna hinan, kanchariq ñankunata saqispa: imaynan utqaylla necesitakun llapa allin munayniyuq runakunaq yuyaykuyninta, kallpachakuynintapas huñunanchispaq, huk hatun pruyictuta awaspa, chhaynapin Musuq Perú nisqa musquyninchista huntanapaq, hatun latinoamericano llaqta ukupi husticia sicialwan churasqa.

Payqa musquyniyuqmi karqa amachakuq kayta, llamkaqkunapa derechunkunata defiendispa hinaspa llaqtapa kawsasninrayku maqanakuspa, ichaqa manam haykapipas yachapakuqkunata tukurqachu. Payqa bicicletapi nisqapi puriyta yachan —hamuq pacha apaykachaymi— imaymana kluqkunapi, tukuy patakunapi ima. Hinallataqmi bicicletapi puriyta qallarirqan kallpasapa runa kayninta wiñachinanpaq, chaytan qipaman churanan karqan qipa kawsayninpi sasachakuykunapi tarikunanpaq.

1960 watakunapin Política nisqapi, Husticia social nisqapipas munapakurqan, hinaspan achka izkierdaman kumuykuq partido político nisqakunaman haykurqan, hinallataqmi Movimiento Nacional de Liberación Tupamaro (MLNT) nisqamanpas haykurqan, sarunchakuywan maqanakuspa, musuq llaqta llapanpaq hatarichispa, husticia social nisqawan, kay sutiwanmi José Gabriel Condorcanqui Noguera otaq Túpac Amaru II, huntaq wawqin Tamburquina ima yuyariykunata yupaycharqanku, chanincharqanku ima Micaela Bastidas sutiyaq warmi.

Kay makilla wayna aventurirukunan huqarirqanku maqanakuyta, atipaypa wiphalakunata, hinaspan allinta churakurqanku ruwaykunapi hawa kamachikuyta hinallataq moralidadpi. Paykunaqa “Don Quijotes wayra mulinukunawan maqanakuy” hinam karqaku. Payqa urmaykusqa, pakasqa ñanta akllaspa. Paytaqa baliaskun karcelpi wisqarqanku, kimsa killa hampina wasipi churarqanku, tribunalmanpas rirqan. Payqa karcelpi wisqisqa kananpaqmi sentenciasqa karqan, chaymantataq Punta del Uruguay karcelpi 15 wata karcelpi wisqasqa karqan.

Kay ñakariy yachaywasipin sinchi runa kayninta purharqan, achka allin ruwaykunawan adurnasqa, hinaspan emblemático figuraman tukupurqan dictadura sichitawan maqanakuyta, derecha, extrema derecha gobiernokunaq kuntranpi, paykunan defiendirqanku status quo nisqa.

República Oriental de Uruguay suyupiq musuq wayra wayramuchkasqa, democracia nisqa aypasqañam, kunan kamachiqmi huk paquete de políticas nisqakunata mastarirqa, kamachirqa, Ley 15373 nisqawan, 8 punchaw marzo killapi 1985 watapi, amnistía nisqa política, común, militar nisqa huchakunamanta, José “Pepe” Mujicapa allinninpaq. Armasqa maqanakuyta saqispa pulitikaman qukurqan, achka llamkanakunatam hapirqan manaraq 2010 watapi hatun puquy killamanta 2015 watapi hatun puquy killakama umalliq kananpaq akllasqa kachkaspa.

Karrera política nisqapi, suyunpa Congreso nisqapipas, umalliq kayninpi, aswan riqsisqa karqan austero, simple kawsayninwan. Payqa manan munarqanchu hatun kamachiq kayta residenciyaq tiyayta, aswanpas akllarqanmi chakrampi tiyayta, chaypin tikakunata, qumirkunatapas tarpurqan. Atiyniyuq kasqanmantapachan, ñawpaqman puriq política nisqakunata ruwarqan, imaynan marihuana nisqa legalizaciyta, qharipura warmipura kasarakuq aprobacionpas, chaymi churanakun cristianokunaq qawarisqanchiswan, Taytachapa qarikunata warmikunallatan kamarqan. Llaqtanpi wakcha kayta pisiyachirqan. Payqa tukuy yachaqmi allin puriyniyuq kawsan hinaspan hatun kamachiq qullqinta qun lliw waqchakunaman.

¿Ima yupaychaqtaq kasqayki? Yupaychaynimpí iñisqanman hinan 2012 watapi ayamarka killapi Londres (Inglaterra) llaqtapi BBC nisqa revistawan rimaspa nirqan: “Manan iñisqan kanchu, ichaqa yaqa panteistan kani, naturaleza tan admirakuni”, nispa. Kamasqa, chayraykutaqmi muyuriqninchispi kaq pachamamapas, Taytachapa paqarimusqan, chaymi Tukuy-atinyuq Taytachapa yachayninpa, yuyayninpa rikuchiynin; chayraykun José “Pepe” Mujica qispikuy ñanpi kanman.

Politica kawsaymanta jubalakurqa; ichaqa, Uruguay, Latinoamericana, pachantinpi política nisqapi emblemático kawsaynin, carisman, honradez, wakchakunaman, sarunchasqakunaman sapa kuti kumprumusun, hinallataq llaqtanta sirvinanpaq, tikrananpaqpas, hinallataq husticia social, igualdad nisqaman chayananpaq, hinallataq aswan mana harkasqa defiendekunanpaqpas, wiñaypaq, mana qunqanapaq kawsay yachachikuykunan.

Runa civilización, astawanqa “Wayna-sipaskuna –Jose Martípa nisqanman hina, hispano Americano libertadpa taytan- libertadpa tawnanmi, aswan kallpasapa sinchikunatapas”, sumaq qillqanta político nisqatan chaskirqan, paymi ligawarqanchis, nin: “Ñuqaqa ñuqan kani huk miraymanmi, kay pachata murayninta munaq, ñutusqa, atipasqa, ñutusqa karqani, ichaqa hinalla musqukuni, chaymi allin kanman maqanakuyapaq, chaynapi runakuna aswan allinta kawsanankupaq, hinallataq aswan libre kayta yuyaykuspa”, nispa nin.

Wiñay chiqaq kaqta machkaq

“Taytachata machkanankupaq, llamiyuspa tarinkuman, sapankanchismanta manaña karuchu kachkan chaypas.”

(Pablo de /arso, Hechos de los Apóstoles 1/2/)

Inglaterramanta hatun filósofo John Dee, 20 watanpi, rupapakuyniyuq purunwan, suti tintawan ima hatun maytunta qillqayta qallarirqan: “Tukuy atiyiniyuq Taytachaninchis”, achka matukunamantan ruwasqa karqan Taytachamanta, runaq kawsayninpi qispichiq llankasqanmantawan. “Ñuqan kani Alfapas, Omegapas, gallariypas tukukuypas, ninmi Kamachiq Taytachaqa, paymi kachkaq, pichus karqan, pichus hamunanpas, tukuy atiyiniyuq”, nispa. (Apocalipsis 1:8).

Kay yuyaysapaq sinchi kawsayninpas, munayniyuq llamkayninpas huk munasqampi huñunakurqan: “Huk Taytalla, llapanpa Yayanpas” (Efesios 4:6) nisqamanta qillqananpaq, hinaspan sapa kutilla chakanata churakurqan purunwan llimpinwan: Aypachinampaq, tukuy sallqawan, imayna kayninkunawan, munayninkunawan, runa kaypaq kamaqchiqkunawan ima.

30 watanpi kachaspanmi 1 kaq maytu qillqayta tukurqan.

Pichqa wataraqmi pasarqa 2 kaq maytu qillqata tukunanpaq, 40 watanpi kaspanmi 3 kaq maytu qillqa tukurqan.

Kay kanchariq filósofo, kanchariq yuyayninkunawan, llakikuyniyuq, llakikuyniyuq ima karqan: hatun maytunqa 50 maytuyuqmi kanan, chayqa kanmanmi Taytachapa yachayninman asuykuy; hinaspapas 50 maytukunamanta pisi kanman chayqa, manan atikunmanchu chiqanta Taytachapa imayna kayninta, ñawpaqmantaraq kayninta, kayninta, munayninkunata, hinallataq runaq qispikuyninpa histuriyanpi ancha yupaychasqa ruwaynintapas.

Huk kanchariq inti punchaymi, llaqtaq hatun waqaychan maytukunapa riqsichisqanta, chay filósofo runaqa yachayninta, hamutasqantapas ruwasharqan. Huk tukuy sayaykurqan samanapaq, chay kasqampi llampu wayrata huntachinanpaqpas. Sayarispanmi llaqtanpa hatun kikllunman llusqirqa.

Muspaymi, qatumanta huk sumaq, sumaq sunqu, yuyaysapa sipasmi wasinman kutipushasqa wakin mikuykunata apaspa; qunqayllamantataq, ñawinku llampu sunquwan, aycha munakuywan tupaspa, munanakurqanku. Chay sipas filósofoqa hapirqanmi kay sipaspa sumaq kayninta, chaninchayninkunawan ima.

Munakuy willakuyqa pisillam: John Dee sutiyuq filósofo runaqa llaqtanmanta sipaschawanmi uma yuyupi hina kuyarurqa. Kasarakuspankum kusiqa kawsarqaku. Chay chuya munakuyqa rurunmi karqan llampu churi, sapa punchaytaqmi miski wasinkupi pasarqan, chay wawaqa wiñaspa wiñaypaqmi kusikuy hinalla kawsaq.

Kawsayninpa tutayayninpi, chay filósofoqa willarqan: “Kaymi Taytachapa maytun” —wawachanta marqayninpi kunaykusqanman hina— “ichapas qipamanmi kanqa huk maytukuna qillqanaypaq yuyaykusqay maytukuna huñusqapi, ichaqa kay wawachaqa chiqanpaqpuni Kawsaq Taytachata sutinchananpaq, runaq ruwasqan”.

Taytachata machkaspa purisqanchisqa utqayllan huntananchis, payta tarisqanchismi pisiyachinqa kawsayninchispi achka sasachakuykunata. Ichaqa, chay qallariypas, tupanakuypas Nazaret llaqtayuy Jesuspa, chinkasqa uwihanmanta willakuypi willawasqanchikman hina.

RAIMONDI HINASPA PERÚ SUYUTA MANA MANCHAKUSPA MACHKASQANMANTA

“Manan ñuqa kikiypaqchu llamkaq hamuni, aswanpas Perú suyu hatunchaypaq, runaq allinninpaq ima”, nispa nin.

(Antonio Raimondi, sabio italiano)

Italiamanta explorador, sunqunpi peruano, Antonio Raimondi, qillqan: “Chay qawarisqankuna, munayninkuna, planukuna, perfillkuna, plantakuna, mineralkuna, uywakuna huñusqakuna, qawarisqakuna chakra llankaymanta, industriamanta, qatuymanta, kamachiymanta ima, Perú suyupa qapaq kayninmanta, kapuqninkunamanta ima, kusichisqa sinchita ruwan”.

Huknin mana manchakuq aventuranpin 1860 watapi geografía andinanchiswan purirqan, wari provinciapi Chavín de Huántar llaqtaman rirqan, hinaspan tarirqan huk monolito utaq rumimanta esculturata “El estele de Raimondi” nisqa. Huknin ladunpin kachkan huk relieve adorno, chaypin rikukun huk willakuy runa. 1,98 mitru sayayniyuq, 74 centimetro ancho, 17 taktin raku kaqtin.

Chay siqisqa siqiqu Chavines nisqakunaq hatun taytachanmi, huk tayta antropomórficos warmichasqa sayachasqa, ñawpaqmanta qawarisqa, maki kichasqa, sapa makinpi huk niraq kaspita hapispa. Makikunapas chakikunapas uñankunapim tukun.

Wakin yachaqkunam ninku Raimondi estelapi siqiqu rikchakun Wiraqucha Taytachaman, chaytam qawachin Tiahuanaco culturapa Inti Punkupi, paypas iskay varakunatam hapichkan.

Ingeniero Alberto Jochamowitz, Director de Minas y Petróleo del Ministerio de Obras Públicas, Italiamanta exploradormanta yachaq, Raimondpa purisqanmanta aswan allin ruwasqa historiya internata ruwan, literalтатаq nin: “Sapa puntakunam watukuyninta chaskirqa; sapakamam kustamanta, sierramanta hinaspa urqumanta mayukunata pay chimparka hinaspa allinta qawallaqtaqmi; uraykamurqa llapa minakunaman”. chay pacha riqsisqa karqanku sapa qillaymanta huk qaqa taqa taqarqan sapa mineralpa paqariyninmanta;

“Sapa riqsisqanmantan ancha imaymana uywakunamantan yachaq huñunakuy pin apamuspa sapa paleontológico ayllunmanta huk especímenta hurqumurqan, hinaspa huk fósilta hurqurqan; hukmanta hukmanta huñurqan llapa mana tukukuq variedades nisqakunata achka flora andina, amazónica nisqakunata, yacharqan hinaspa siqirirqan llapa tuñisqakunata, chaykunatan tukuy hinantinpi chiqirqanku manaraq colonia civilización nisqakuna; kapas, islas, bahías, ciudades, pueblos, aldeas, tukuy ima Perú suyu haywarisqanmanta, wayra pachanpi, hawanpi, allpa ukupipas, kawsaqpas, mana aychayuqpas, mana aychayuqpas, kunanpas, ñawpaqpas, chaytam Raimondi qawarirqa, qawarirqa, qawarirqa, definirqa hinaspa qillqarqa.” SANTILLANA CANTELLA, Tomás Guillermo sutiyuq runa. “Raimondiq puriyininkuna”. 1989 watapi: XI.

1879 watapi mana allin yupaychayniyuq Pacífico maqanakuy pi, aswan tutayaq pachakunapi Perú suyu Chile runakunaq makinpi ñakarisqanpi, Inglaterra Imperiowan armasqa karqanku, kikin maqanakuytaq Inglés runakunawan karqan, destinonchistaq sillasma karqan. Dignidadwanmi atiparqayku, waynankupas espartano rey Leonidasman rikchakuq historiaymanta ruwaykunata rikuchirqanku, 300 sinchikuna mana manchakuspa Persia rey Jerjeswan huk millón sinchin maqanakurqanku. “Kanmi atipaykuna, chaykunaga atipaykunam”; ichaga Chile suyupa Lima llaqtaman millay haykusqanmi chayamurqa, awqakuna ninawan kachaykuspa, suwakuspanku, suwakuspanku, mana harkakuq civilkunata violaspanku. Raimondiq yuyaykusqanqa mana manchakuqmi karqan; paymi Italiapa wipalanta uqarirqa, chay huñusqakunata, chay qullqita qusqanmanta, chay qullqita quykurqa Estado Peruman. Chaypin kasqa: “Perumantan kanku, Perú suyupa destinonta ñakarinqaku”.

Llaqtanchis, wakcha kaypi, mana wiñariypi, fierro munaywan, yupaychasqa, ruruchiq iñiywan, tarirqan, yapamanta tarirqan ima chaniyuq kaqta aduqtasqa llaqtanpi, rikcharispa independencia qallariyman.

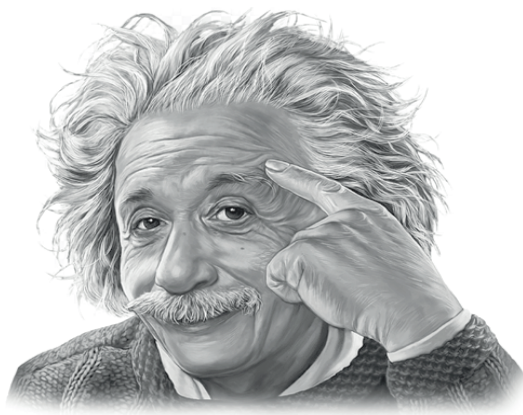
Mana iskayrayaspanmi cimientuta churarqa, hatarichirqa hinaspa mastarirqa mana wañuq runa hina. Musuq Piruw nisqa: “Piruwpa distinun qillqapiqa hatun hamuq pacham qillqasqa kachkan”.

Hinallam puririsunchik, mana kuyurispa, kay hatun peruwanupa musqukuyninta chiqapman tukuchinanchikkama. Payqa kawsayninta, ayllunta, herenciyanta, destinuntapas sasacharqan; Perúwan suertinta wischuykurqa. Yachaysapa peruano

Antonio Raimondiq kawsayninpas llankayninpas mana tukukuq kallpachakuy quyukuqmi karqan, chaymi pay kikinta sacrificakurqan Peruanokunapaq allin hamuq pacha kananpaq. Runapa chaninchayninpa yuyayninkuna, ruwayninkunapas wiñaypaqmi, llapan Peruanukunapaq, hinallataq llapan hatun latinoamericano llaqta warmakunapaqpas.

Investigacion científica nisqawan puriy

Ama haykaqpas yachasqanta qawariychu rwayninta hina, aswanpas huk upurtunidasta hina qawariy sumaq, munasqanpaq yachay pachaman haykunaykipaq.

Apóstol, yachachiq, harawiq, español-Americano libre kaymanta defiendiq José Martí nisqa: “Musuq maytuqa sapa kutillanmi kusichiwanchis, chiqaq kaqmi suyawanchis, wiñay kawsaymi ñawpaqinchispi pasaskan, matinchispi samaykamuy wayrapas”, nispa. Kay musuq qillqa, makinchikpi hapisqanchik, mana wañuqmi, aswantaqa.

Munakuywanmi chayta huñuchkani hinaspa yuraq sudariyukunata rapichachkani, chaykunam cienciapa, metodologíapa, culturapa hinaspa runapa valurninkunapa puquyniyuq granokunapa kawsaq hinaspa achka willakuyninkunata kanchan. Chayta ñawinchasqa mana manchakuq, yuyaypi puriyami, huntasqa llakikusqankuykunawan, ancha allin yachachikuykunawan ima.

Paypa sumaq yuyayniyuq qillqaqninkuna: Dr. Humberto Ñaupas Paitán, Dr. Raúl Valdivia Dueñas, Dr. Jesús Palacios Vilela, Dr. Hugo Romero Delgado ima, riqsisqa hatun yachaywasipi yachachiqkuna kanku, ancha yachayniyuqmi, Perú suyupi achka hatun yachaywasikunapi, tukuy yachay wasipipas, pregrado nisqapi, graduado nisqapipas yachachispa.

Chay llamkayqa kimsa rakiyuqmi:

ÑAWPAQ KAQ RAKI:

Cienciapa, investigación científica nisqapa fundamentos éticos y epistemológicos nisqakuna.

I raki: Científico hamutaykunapa condiciones básicas nisqakuna. Capacitación axiológica-ética, capacitación científica-tecnológica, capacitación filosófica-epistemológica, hinallataq condiciones personales nisqakuna. Chiqaq kaqta munakuy, chiqaqta machkay, chiqaqta kawsay, chiqaqpi puriy ima, llaqtaq, cienciaq, tecnología, científicokunaq hamutaynnin, culturaq kuchu ruminmi.

Chiqap kaqpas hukninmi ética civil nisqapa huknin hatun chaninchaynin, chaymi ética nisqatapas, huk valorkunatapas, sociedad civil nisqapa organizacionninpaq, llamkayninpaqpas necesario nisqakunatapas takyachin. Chiqaq kaqmi pusanan científikukunaq kawsayninta, llamkaynintapas, aswantaqa científikukunaq aventuranpi.

II raki: Epistemología y Gnoseología. Qillqaqninkunaqa, qawariykunawan, wakin kutitay ukumanta ima, filosofía, epistemología, epistemología nisqakunata ima qawarinku, chaykunaqa cienciaq, hamutaypa urqu pataman wicharinapaq llamkaykunan. Ezequiel Ander-Egg sutiyoq filósofo runamanta, ciencias sociales nisqamanta hamutayninkaqmantawan rimaspan nin: “Aswan sumaq hamutayta ruwaykunaqa manan imapaqpas allinchi, manachus ñawpaqta yuyaykuyta yachanman chayqa”, nispa.

Chiqapmi, kay rakipiq, qillqaqkunam cienciaqa historiyanpi aswan chaninchasqa paradigma epistemológico nisqakunata qawarichinku, Francis Baconpa, Thomas Hobbespa, John Lockepa empirismo nisqamanta, chaynallataq René Descartespa, Spinozapa, Leibnizpa racionalismo nisqamanta, XVI, XVII siglokunapi, Realismo, Teoría Crítica, Relativismo nisqa paradigmakunaman XX, XXI pachakwatakunapi.

III raki: Yachay maskay. Kay llamkaypa mana imawanpas qachachasqa qillqaqkunam postulanku: “Hamutayman científica nisqa, proceso social hina, hipótesis utaq teoría nisqakuna mana suficiente pruebasqa tarinapaq, verificacionpaqpas, fundamentalmi cienciaqa wiñayninta garantizanapaq, ima qullqi churaypas kay direccionpi ruway atikuptinqa, chiqanpaqpunin mana suficientechu kanqa, chaynapi objetivos nacionales nisqakunata haypanapaq, chaynapi wiñariyta munaspaqa, manam wiñayllachu hinaspa progreso técnico utaq económico nisqallachu generasqa”, nispa.

Yachay sociedadpa umbralninpim kawsachkanchik, llimpi llimpi llimpinkuna pisillata riparawanchis. Qullqi tarpuy wiñariypas, llaqtakunaq allin kawsayninpas, ñawpaqtaqa recursos naturales nisqakunata aprovechaypin churasqa karqan, hinallataq bienes nisqakunata, servicios nisqakunata ima ruwayta atiyti, chaymantataq

gananciakunata makiwan, yuyaywan llankaqkunaman rakiypi. Kunan pacha, digital pachakunapi, yachaykuna, tecnologiakuna aswanta kamachikuptin, pachantinpi llaqtakunap allin kawsayninqa, digital sociedadkunap atiyinmantam, hamutaypi científica nisqa paqarichinanpaq: yachaykunata, musuq tecnologiakunatapap paqarichinanpaq.

Hatun llaqtanchis, América Latina, sapa kutinmi sasachakuypi tarikun wakcha kaywan, yachaypi pisi qullqi churaywan, pisilla hamutay científica nisqawan, pisi tecnologico wiñayninwan ima. Kapital runaqa, ancha pinqaypi saykusqa, wicharishanmi, Estaduq kamachikuyninkunata ñanta kicharinanpaq, chaykunan kallpachan hatun yachaywasikunata machkanankupaq, musuq tecnologiakunaman haykunankupaq, llapanpi, wiñaypaq runaq wiñayninman chayanankupaq.

IV raki: Base Metodológica de Investigación Científica nisqamanta. Qillqaqkunam huk qawariyta qunku chay método nisqamanta, definicionninmanta, chaynallataq chay método científico nisqapa wichariq etapas nisqapi wiñasqanmanta. “Método científico nisqa etapas nisqamanta ruwasqam, chaykunatam qatipana, maskasqanman hina rigor nisqaman chayanapaq. Chaykunam: Sasachakuy, Literatura Revisión, Hipótesis, Datos Huñuy”.

“willakuy, chiqaqchay, tukukuy ima”, kay tinkikunaqa mana chakiy atina cadena nisqa método científico nisqamanta ruwanku.

Kay rakipiq ancha allinmi René Descartes (1596–1650) yupay yachaqpa, yachaysapa runapa hatun yanapakuyninta, racionalismupa paradigman kamaqnin, paymi churarqa razunqa runapa yachayninpa sapallan kasqanmanta. Discurso sobre Método nisqa clásico maytunpi, pachantinpi riqsisqa llankayninpiapas, método científico nisqa kamachikuykunatan churan. Huknin kamachikuymi churan yachayqa mana haykaqpas chaskikunachu, mana chiqaq kaynin suti kaqtin, manataqmi tapukunachu kanman, chaymi riqsikun duda metódica nisqawan.

Iskay kaq raki:

Fundamentos Tecnológicos de Investigación Científica nisqamanta.

V raki: Yachay machkay chirukuna hinaspa Proyecto. Paypa kamaqninkunam ninku, maymantam chay timakuna llusqsimun Siqi hamutaykuna nisqapa formulacionninqa ancha allinmi, Facultadpi, Yachaywasi kasqanta, aswan allinqa hatun yachaywasipi hamutayta científica nisqa puririchinapaq. Proyecto de investigación nisqamanta rimaspaqa, proyectopa elementonkunatam ancha ilustrativo kananpaq qawani, enfoque cuantitativo, cualitativo utaq bimodal nisqa quspa.

VI raki, Marco Teórico de Investigación y la Hipótesis. Paypa yachachiqninkunaqa allintam Marco Teórico nisqamanta riqsichinku, ruwayninkunamanta, elementunkunamantapas rimanku, ahinataq, ñawpaqmantaraq, teórico-científico

nisqapa cimientunkunamanta, chaynallataq sasachakuypa planificacionninta formulaspa términos básicos nisqapa definicionninmanta. Kay rakipqa iskay sumaq temakunam qawarisqa kachkan: marco teórico nisqapa qillqay estilonkuna (APA, ISO, Vancouver) chaynallataq software nisqa plagio nisqa tarinapaq marco teórico nisqa qillqaypi chaynallataq tesis nisqapipas en general nisqankuta.

Hipótesis nisqamanta rimaspaqa, qillqaqkunam huk chaninchasqa anlista qunku imayna kayninkumanta, definición científica nisqamanta, historiyanmanta, funciones nisqamanta, características nisqamanta, tipos de hipótesis nisqamanta, chaynallataq ancha serio enfoque nisqamanta, chay metodólogos nisqakunata refusaspanku, paykunam hipótesis nisqakunata tapukuy hina qawanku, manam kutichiyta hinachu. Kay yachaqkuna, hamutaykunata ima, yachayninkuwan, variables nisqa yuyayta taqwirinku, chaymantataqmi huk ejempluta rikuchinku imaynatas variables nisqakuna operacionalizasqa kanku chayta.

VII raki: Técnicas y Instrumentos de Datos Huñunapaq. Mentoresniykikuna mana chaniyuq willayta qunku chay técnicas principales chaymanta instrumentos llamkachisqankumanta investigación cuantitativa chaymanta cualitativa kaqpi, constituyen huknin aswan significativo yanapakuykuna maytupi.

VIII raki, Tupuy, Muestreo ima. Co-autoresniykikuna kancharichiwayku laya tupuymanta mayqinkunachus importante kanku hamutaypi cuantitativa kaqpi chaymanta muestreo de probabilidad kaqpi, chaytaq huk técnica matemática-estadística anchata llamkachisqa investigación cuantitativa kaqpi, ichaqa investigación cualitativa kaqpipas churakunman maykaqchus muestreo mana probabilistachu, chaytaq, teoría de probabilidad kaqpi.

IX raki, Diseño de investigación nisqa. Qillqaqkunam kay técnica nisqataqa ancha yachaywan qawarinku, imachus huk diseño de investigación nisqa kasqanmanta sutinchaspa, chaymantapas huk proyecto de investigación nisqamanta taqaspa. Ukupi hawapipas validez nisqatan taqwin. Validez interna nisqaqa huk huñunakuypi de variables extrañas nisqakuna kamachiyimi, chaykunam hipótesis competitivas nisqakunata paqarichiyta atin, llamkay hipótesis nisqawan tupachisqa. Chay variables extrañas principales nisqakunaqa kanku: historia, madurez, instrumentos tupuy, chay preprueba, hukkunapas.

Validez externa nisqa, huk proyecto de investigación nisqapa ruwakuynta huk huchuy muestramanta aswan hatun poblacin nisqaman proyectayta atiyimi, chaymi validez poblacional nisqamanta, validez ecológica nisqamanta ima kanqa.

X raki, Investigación Cualitativa nisqa. Qillqaqkunam investigación cualitativa nisqamanta defininku, chaynallataqmi qawarinku imayna kayninkunata, interdisciplinario nisqa kayninta, ima clase de investigación cualitativa nisqapas, imaymana perspectivas filosóficas y metodológicas nisqapi hapipakuspa, chaynallataq técnicas y instrumentos nisqakuna datos huñuypi llamkachisqa.

XI raki, Willayta rurana. Chay metodólogos nisqakunam qawarinku conjunto de técnicas matemáticas y estadísticas nisqamanta, chaykunaqa específicas nisqa estadísticas descriptivas nisqamanta, estadísticas inferenciales nisqamanta ima. Paykunaqa ñawpaqtaqa taqwirinku técnicas nisqakunata willayta rikuchinapaq utaq chakra llamkaypi huñusqa willayta ruwanapaq, chaymanta willay tantana ruwayqa aswan chaniyuq.

Datos pisiyachiyqa qatipanmi, chaymi, tendencia central nisqapa, dispersión nisqapa medidas estadísticas nisqapa estimación nisqa. Chaymantaqa, hukniray hipótesis prueba técnicas nisqakunatam qawarinku, análisis paramétrico nisqapas, no paramétrico nisqapas. Kay rakiqa SPSS programamanta rimaywan tukukun, chaymanta imayna kaynin, historiyan, ruwaynin, menú barra taqwiy chaymanta IBM SPSS 25 qhipa kaq laya ruwaynin.

Capítulo XII, Huk Técnicas Cuantitativas: Varianza y Covarianza, Regresión Lineal. taqwiyninpa metodología nisqamanta yachaqkunam allin pisilla willakuyta qunku varianza, covarianza, regresión lineal nisqakunamanta; kaykunaqa anchatam llamkanku investigación cuantitativa nisqapi, aswantaqa investigación experimental nisqapi.

XIII raki, Resultados, Rimanakuy, Tukuchiy ima. Chay kуска qillqaqkunam qawarinku imakunam hamutana investigaciónpa ruwasqanwan, ima tapukuykunatam chay ruwasqakuna kutichinan, chaynallataqmi imayna ruwasqakunata qawachinapaq. Chay ruwasqakunamanta rimanakuymantaqa, kуска qillqaqkunam tapukuykunata churanku, chaykunatam chay ruwasqakunamanta rimanakuy kutichinan, chaynallataqmi qawachinku imaynatam tukupaykunata, yuyaymanaykunata qillqana.

Kimsa kaq raki:

Resultados nisqamanta willakuy hinaspa Tesis nisqa qillqay.

XIV raki: Tesis y Otras Obras Académicas. Chay qillqaqkunam ninku: “Tesis nisqa qillqasqaqa, chaypim tesispi yachakuqpa hamutayninkunapi científico ruwasqankunata qawachinku, chay ruwasqakunaqa sistematico, lógico hinaspa objetivo nisqapim qawarichikun, chay proyecto presentasqa, rimasqa, aprobasqa ima, chaynapi soluciónkunata tarinankupaq chay problemata tarinankupaq, chaymi respuestas científicas nisqawan contextualizasqa método científico nisqawan yanapachikuspa”.

Chay importante kaynintaqa allintan rikuchin Gildomero Arista Montoya, kay hinata nispa: “Tesisqa sapa kutillanmi huk sasachakuy. Qillqaqnintaqa provocan, huntasqatataqmi involucran, manan punto de vista teórico nisqallatachu rikuchin, aswanpas capacidades personales nisqakunata, limitaciones nisqakunatapas expresan, hinallataqmi rikuchin calidad académica nisqa institución universitaria nisqamanta, chaymi chaskikun, chiqaychayninpas”, nispa.

XV raki, Hatun Yachay Wasimanta Tesis qillqay. Qillqaqninkunam qawarichinku kay rakipa hatun munayninqa tesis yachaqkuna maestría utaq doctoral tesis qillqanankupaq kasqanmanta. Chaypin rimakun arte de comunicación nisqamanta, arte de escritura nisqamanta, científico nisqa qillqaymanta, hinallataq sintaxis nisqamanta, semántica nisqamantawan científico qillqaypi.

Literaturamanta yachaq hinaspa qillqay Honoré Balzacmi nirqa: “Huk mana allin rimayqa aswan chaninniyuqmi huk chusaq rapimantaqa”, nispa. Qillqay artepíqa, kuchka qillqaqniyuq kay kamachiyta yuyaychanku: temata hapispa makiykita qillichay; aswan facilmi allichayqa, unanchanamantaqa.

Pisi rimayllapi, kayqa ancha chaniyuq llamkaymi, maypichus cristalino mayukuna ciencia, investigación metodologíamanta, culturamanta ima en general huñunakunku. Chayraykun yuyaychayku profesionalkunaman, académikukunaman, pregrado hinallataq graduado hatun yachay wasipi yachapakuqkunaman, hinallataq sociedad civil nisqapi kaqkunamanpas. Ñawinchayninpas, científico llamkaypa, investigaciónpa aventuranpi churakuyninpas ancha allinmi. Kay qillqaqa Norte Quyllurman rikuchiq brújula hinam, kanqapunim.

Alemaniamanta yachaysapa runa, qillqay Friedrich Nietzsche sutiyuq runam nirqa: “Aswan chaniyuq chiqapkunaqa qipa tarisqakunam; ichaqa aswan chaniyuq chiqapkunaqa métodukunam”.

Huk wayna allin yachachiq: Mariátegui

Mariáteguiqa huk runan, llapan kaynintan Espinoza riqsinman karqan, hinallataq Jesuspas”, nispa.

(Waldo Rank, Hukllachasqa Amirika Suyukuna mama llaqtayuq qillqay, kawsaymanta kami, yachaysapa)

Wayna-sipas kayqa kawsaypa primavera pachan, Providencia llaqtaq qusqan pisi timpullan, sunquykichispa hatun, puquyniyuq chakranpi hatun musquykunata tarpunapaq, chaynapi kallpawan, chuya, mana saqispa maqanakuywan chaykunata haypanaykipaq.

Wayna sipaspa paradigmán, José Carlos Mariátegui (Moquegua, 14 ñiqin inti raymi killapi 1894 watapi - Lima, 16 ñiqin ayriway killapi 1930 watapi), 35 watayuq wañuptin, tawa mana tayta-mamayuq wawakunata, huk sipas viudatapas saqispa, huknin chakinpi isku unquypas unquywan. Wañuyninpi, “Amauta wayna”, Uruguayomanta qillqaq Alfredo Ferrada de Paulos, nirqa: “Payqa musuq justicia Jesusmi... paymi kawsayninpa llikikuyninta utqaylla ruwarqa allin kaypa holokawusto nisqapi emancipación social nisqapaq, libertario musquynin adornasqa llaqtanta ñakarichiyanta kacharichiy aypasqanwan”.

José Carlos Mariáteguipa kartanpi, Lima llaqtapi, 10 punchay uchuy puquy killapi 1927 watapi (1928), Buenos Aires llaqtapi kachkaq tayta Samuel Glusbergman qillqasqanpi, nin: “Qunqarurqanin: kikiymanta yachachiqmi kani, huk kutinmi Lima llaqtapi Literatura nisqapi matriculakurqani, ichaqa huklla interesakuspaymi huk curso latin simita qatiparqani, chaytaqa huk yachaysapa agostinano yachachirqan. Hinallataq Europapiqa mana harkasqalla wakinta rirqani cursokuna, ichaqa mana haykaqpas decidispa extrauniversidadpi hinallataq ichapas antiuniversitario carácterniytapas chinkachinaypaq 1925 watapi, Federación de Estudiantes nisqa Universidadman proponiwarqan chay asignaturapi profesor kanaypaq, ichaqa hatun umalliqpa mana allin munayninmi, chawpi yachay wasimanta allinayninmantapas kay ruwayta harkarqan...”

Wayna-sipas kayninpiqa hatun yuyaykunawan, ruraykunawanmi huntasqa karqan, Perú, América Latina, pachantinpipas. Historiador Jorge Basadre nin: “Mariátegui espiritual llaqtanqa manan hatun yachay wasichu karqan, aswanpas Periodismo”. Pay kikinmi chayta takyachirqan: “Periodismomanta doctrinaman, yuyayman hatarirqani”.

Wisqasqa, mana allichay tiyana tiyaypi nispa, discapacitado, manan mancharisqachu; sinchi munayninpas, mana atipay atina espiritunmi wañuy kiryininta atiparqan; hinaspa kay tiyanapi allin muyu purinanwan huk sagrado púlpituman tukupurqan, chaypin uyarikurqan huk sermón iconoclástico hinallataq musquy hina justicia social nisqamanta, huk wayna-sipas umalliqpa siminmanta. Campana waqayninqa achka ruwayniyuq willakuymi, llamkaykunamanta, kumprumisukunata waqachispa, chaykunatam llapa llaqtakunapa Perú suyunwan asuminanchik, chaymantam ecosninkunaqa llapallan peruanokunapa, latinoamericanokunapa sunqunpi kallpawan uyarikun.

Kay zanhmanta maqanakuy yuyaykunamanta, ñawpaqta Labour, chaymantataq Amawta, mana saykuspa rimayninta, yachan purumanta ima churarqan, mana chanin ruwaypa mana allin ñanninkunata allichaspa.

Integridad wayna, hatun valores éticos, políticos, humanistas nisqayuq, allin qawarisqa hinallataq tukuy munayniyuqpaq afiliación nisqayuqmi karqan. Chaytaqa tukuy sunquwanmi rimarirqa: “Ñuqaqa declarasqa hinaspa kallpasapa munapakuqniyuqmi kani, chaymi socialismo Peruano nisqa kamaypi yanapakuy”.

Aswan riqsisqa llamkayninmi, The Peruvian Bible, “7 Ensayos sobre la Interpretación de la Realidad Peruana”, Perú suyupa fundamental hinaspa fundamental sasachakuyninkunata yachan, hatarichin, allichan ima, qullqimanta, políticamanta, culturamanta, social nisqamanta. Tesis centralninkunawan acuerdopi kaspapas mana allinpi kaspapas, paykunaqa allinmi, hinallataqmi merecenqaku wiñaypaq anchamunaykuyninchista, Musuq Perú hatarichiypi kamaq, musuqyachiq yuyayninkuna originalidadninmanta.

Mike González, Universidad de Glasgow, Escociapi Estudios Latinoamericanos nisqamanta yachachiq emérito, “Puka kuchupi: José Carlos Mariáteguiq marxismo” nisqa qillqaq, Haymarket Books nisqapa 2019 watapi llusqichisqan, payta sut’inchan: “huk revolucionario, reformismo nisqamanta, burgues umalliqpa kamachisqanpi pisi pisimanta, pisi pisimanta kawsay t’ikray yuyayta ima, ch’aqwarqan, chay pachallapitaqmi, pay Internacional Comunista (Comintern) nisqapa sectarianismo nisqawanmi tuparqa, Revolución Rusa nisqapa yachayninta sapallan estrategia hina kay pachantinpi socialista movimientoman churananpaq insistasqanmanta iskayrayaspan”, nispa.

Chay wayna chaska, José Carlos Mariátegui, “7 Ensayos” nisqa qillqanpi ñawinchaqman anyasqanpi nin: “Yuyayniypas kawsayniypas hukllatan ruwan, huk ruwaylla, sichus suyasaq, ima allin ruwasqaymantapas riqsichikuyta mañakuni chayqa, chaymi —nisqanchikpa kamachikuyninman hinapas— llapan yawarniyta yuyaykusqayman churay”, nispa.

Ciudad verde de Iberoamérica

Hispano americano kacharichiypa apustulnin José Martí nisqa: “Tukuymanta hamuni, maymanpas rini...” Runakunaqa universalmi; Ilaqtankuqa manan fronterayoqchu. Paykunaqa aventurero espirituyoqmi kanku. Hatun Ilaqtanku América Latina, tiqsimuyuntinta tarinanku, hamutananku, hinaspanmi kumprumitikunqaku mawka estructuras políticas, económicas, sociales nisqakunata tikranankupaq, hinallataq musuq Perú Ilaqtata ruwanankupaq chusaq kaqta wisqanankupaq.

Pukyuman rikchakuq Abancay Ilaqtata, urqkunawan muyurisqata qallarinankupaq hapispanku, alto hanaq pachaman wicharinku, llampu verde qurakunapa, pisukunapa, intimpakunapa, chachakumakunapa, waranqkunapa, huk similla yurakunapa mantunkunawan pachasqa; cristalino mayukunapi kiklluspa, kay muyuriqninchispi kaq sumaq kaykupi wiñaq ecosistema nisqatan kawsarichin, wanuchin ima.

Chay ikipu empresariyukunan huk munay puriyta qallarirqanku yaqa waynasipas sunquykupi achka musquykunawan, wayqankunata, llampu qipinkunata riqrannchispi apaspa. Aeropuerto internacional nisqamanta.

Jorge Chávez, Callao Provincia Constitucional nisqapi tarikuq, avionman siqaspayku utqaylla rirqayku “Ibero-América qumir kapital” nisqaman, chiqaq sumaq Ilaqtamasinchis latinoamericano nisqaman.

Hatun yachay wasi Tecnológica de los Andes, 28 hatun yachaywasikunawan kuchka, kay pachantinpi ayllupi, Proyecto Poncho nisqaman hukllawakurqanku, chaymi kallpachan hatun yachaywasikuna periférico nisqakuna internacionalización nisqa kananpaq. España mama Ilaqtapi Las Palmas de Gran Canaria Hatun Yachay

Sunturpa pusasqanmi, Erasmuwan iwrupa Huñuwan qullqiwan yanapasqa. Kay proyecto tukuchinaka Universidad Autónoma de Asunción, Paraguay, bastión cultural guaraní, kay wata 6 puncha mayo killamanta 10 puncha mayu killakaman.

Kay musuq hinaspa llapanpaq proyectopa hatun munayninpa, Latinoamérica hatun yachaywasikunapa internacionalizacinninta kallpanchanapaqmi, kay pachantinpi periférico hatun yachaywasikunata ñawpaqman churaspa. Geográfico nisqapi tarikusqankurayku, llapan yachapakusqankurayku ima, kaypi hina, kay hatun yachaywasikunaqa manan atirqankuchu pachantinpi ayllukunaqa taqwirinku internacionalización nisqa ruwayninkuta wiñachiya, kapitalpi huk hatun yachaywasikunawan tupachispa, paykunan allinta hukllawakurqanku.

Hatun yachaywasimanta representantekuna, Maestría nisqayuq Braulio Pérez Campana, Facultad de Ingeniería nisqamanta Decano; CPC Eusebio Mamani Cárdenas, Cooperación Técnica y Relaciones Internacionales nisqamanta kamachiq; Sheyla Paucar Ancco, Escuela Profesional de Ingeniería Ambiental nisqapi yachaq; hinallataq David Llanos Sequeiros, Escuela Profesional de Derecho y Ciencias Políticas nisqapi yachakuq; hinaspa Hatun umalliqninpas .

Abancay llaqtamanta, allpapi terminalninmanta, kay wata 5 punchay aymuray killapi domingo punchaypi, 23:30 p.m., allpawan Cusco imperial llaqtaman rirqayku. Tawa hora purisqayku qipamanmi Roma de América, Cusco llaqtaman chayarqayku, chaypin chiri, karak chiriwan chaskiwarqanku.

Domingo 5 punchaw aymuray killapi, 9:45 a.m., Cusco aeropuerto internacionalman astakurqayku, Lima llaqtaman utqaylla avionpi rinaykupaq, “Reykunapa llaqtan”. Maymanchus rinaykuman chayarqayku. Chay punchayllapitaqmi, Provincia Constitucional de Callao nisqapi tarikuq Aeropuerto Internacional Jorge Chávez nisqamanta, 10:00 a.m., kinsa hora kuskan directo avionta qallarirqayku, qipa kaq rinaykuman. Nuestra Señora de la Asunción nisqa ancha noble hinaspa huntaq llaqtanpa aeroportunman uraykamurqayku, “América Latinapi qumir llaqta”.

Aeropuertopiqa, Consolid Travel nisqan hatun yachaywasimanta representantekunam chaskiwarqaku, paykunam chaylla Palmaroga – puñuna wasiman pusawarqaku, chay simiqa allinminispan simim kastilla simiman tikrasqa, chaymi nin “Palmukunapa Wasin”, chaymi tarikun hatun riqsichiwaqninchik wasipi. Musuq wasin, 118 wata histuriyayuq, capital Asunción del Paraguaypa sunqunpi tarikun, mana tupachiy atina arquitectura neoclásica nisqawan, isqun patayuyq disñuyuyq, chaypim huknin wasi ukumpi samapakuchkanchik.

Puñuna wasi punkumpiqa admirakuyapaqmi qawanchik Paraguay mayu hatun mayuta, chaymi chakra llamkay chakrakunapa patankunata bañakun, samarichin hinaspa puquchin, Asunción hatun llaqtanta puriptin. Inti chinkaykuptin, Guaraní hanaq pachaqa yuraq, azul, yana phuyukunawan pintasqa azul mantawan qatasqa kachkan.

Palmaroga puñuna wasipa punkunpiqa kantaqmi kunan pacha piscina, allin kulluwanwan ruwasqa, chaymi minkakusqa runakunapa ancha munasqan, chaymi llapallanku challpukunku. Saykuchikuq rupayrayku, qali kayrayku ima tuytunaypaq allqun pawachasqa karqani, tuytusqa huntasqa pukllay kasqanrayku; 25 metro tuytusqa 100 metro maratón nisqawanmi tupan.

Kay conclave internacional nisqapi huñunakurqayku Dr. Claudio Montaña Valderramawan, payqa huntasqa yachachiqmi Hatun yachay wasi Mayor de San Simón Bolivia suyupi. Payqa Histuriya de la Política Boliviata yachachin, sinallataq Proyectos Internacionales puchaqmi kan. Kay huñunakuypin, Hatun Yachay Wasiykuman minkarqayku, achka hatun yachachikuykunata qonanpaq, chaywanmi hatun yachaywasiaq internacionalización nisqa kallpacharqan, chaytan hamutarqanku yachay kamachiy kichariy hina, pachantinpi variablikunaman. Kay kichariyqa ñawpaq hatun llamkaymi licenciayakuna quypaq hinaspa acreditación nisqapaq hatun yachaywasikunapa allin kayninpaq.

Hatun yachaywasimanta delegación, huk punchaw llamkay ruwaykunata tukusqanku qipaman, chay opurtunidadta aprovecharqanku sayarispa, delfin hina yapamanta nadanankupaq. Boliviamenta yachachiqmi sutinchawarqanku delfin nisqakunaqa aswan yuyaysapa uywakunan kanku naturalizapi, munaqninkuta munakuywan, mana tukukuq mucuaykunata qospa, sapa kutitaqmi qawariqninkunata achka muchaywan qawarinku.

Rupasqa quchata qawaq kanchanmantan huk kutitawan rikunchis qolqe azul sumaq Paraguay mayuta, capital llaqtata sumaqlata bañashaqta, chayqa kashan lloq'e ladonpin kachkan, Asunción bahía nisqawan tupaq. Tiksimuyuntinqa chiri subtropical nisqa, sapa wata 23°C nisqa chiri, 1.400 mm hina parapas.

Kay llampu llaqtapiqa, imachus yuyayninchikta aysanchik, qumir wasisnin, maypichus achka yurakuna tikarinku, huertankunapitaq sapa kuti hunta kachkan yurakunawan, chaytaq llaqtata oxigeno nisqawan hapin, chantapis sumaq chaskiy pachata ruwan, imaymana qapaykunata llusqichispa, samarichiq llantunta quspa. Chay llaqtapi aswan riqsisqa kaqqa achka parquekunayuqmi, chaypin rapiyuq sachakuna kachkan, chaykunana natural qapayta qun, ruru sachankunapas mana harkasqalla rurunkuta kawsay huñukuypi kanku.

Sachakunaqa hukninmi runapa pachamamata allin qawarisqa qawachiynin, chaymi científico, tecnológico, social nisqa yachaykunata hatarichiyqa kay runawan naturalezawan kuchkachakuypi sayasqa.

Abancay llaqtapi, lliw Perú suyupipas, sachakunata musuqmanta wiñachiyta kallpanchasunchik, chaynapi qumir chakikunapa culturanta wiñachinapaq. Sacha tarpuyta kallpanchanapaqqa, suyu kamachikunapa, suyu kamachikunapa, llaqta ayllukunapa, sapa llaqtayuqqa kamachikuyninmi kanan. Nobel suñay chaskiq Martin Luther King Jr. nirqan: "Paqarin kay pachaq tukukuynin kanman chayqa, huk sachata tarpuyman", nispa.

¿Ima ninantaq kawsay?

“Runaq ñawpaq kallpachaq kallpanqa manan atiy munaychu, nitaqmi kusikuy munaychu; ichaqa kawsaypi imapaq waliq tarinapaq maqanakuyimi”.

(Viktor /rankl, psiquiaua ausuiaco)

Amerika allpapi kachkaspanmi rikurqa Estatuwa qispikaymi ima nisqa sayachkaqta hinaspa sayarichisqata Staten islapi Atlántico mama quchapa patanpi, hinaspa asuykamuq mastariqkunaman nirqa: “Ancha kusionqam kachkani chay hatun estatuata qawaspa; sumaqlaña kasqanraykum, runa kaypa espiritunpa aswan hatun chaninchayninkunata runayachin hinaspa sintetizan”.

Ichaqa admirakunin Amerika llaqta runakunawan, manan pipas yuyaykunmanchu karqan musuq estatuwa ruwayta —responsabilidadmanta— huknin qucha patapi hinallataq Pacífico mamaquchaq patankunapipas”.

Paypa kamiqninkunaqa, kawsaq willakuyninpi yuyaymanaspankum, mana rimay atiq qiparqaku, wakinqa tapusqa, wakinñataqmi mana allinchu tarikurqaku kikinkupa hatunchakuyninkuwan. Ichaqa llaqa chaypi kaqkun Victor Franklwan rimanakuspa karqanku: allintan rimarqan: ¡Manan qasi kaspas kayqa aypanchu! Munarqankus tanchismi kikillan kaspas ñaña: ¡Responsabilidadta! Ñawpaqtaqa ruwananchistan huntananchis, chaymantataq rurasqankutacha huntananchis.

Viktor Frankl psiquiatraqa Kimsa kaq yachay wasita psicoterapia nisqamanta karqan, científikusqanakunapi investigacionninpin logoterapia nisqa hampita tarirqan

Payqa pacienciawanmi awasqa pakisqa, pakisqa kawsaykunapi llañu qaytunkunata, huklla, allin takyasqa, hukllachasqa, allin yuyayniyoq, allin rurasqanta cha riki tilaman apan.

Payqa sinchi unquyniyuq unqusqakunatan tapuq:

¿Imanasqataq mana wañuchikunkichu?

“Wawaykunapaqqa manam wañuchikusaqchu. Qam, ¿imaraykutaq mana wañuchikunkichu?”

“Manan wañuchikusaqchu, imaraykuchus quykunakunayuq, talintuyuq, allin ruwayniyuqmi kani, chaykunataqa manaraqmi tarpurqanichu, manaraq churarqanichu, nitaq explutarqaniraqchu”.

-Señor, ¿imaraykutaq mana wañuchikunkichu?

“Manan ruwasaqchu, imaraykuchus wakin yuyariykunayuqmi kani, chaykunatan qunqaymanta qispichinaypaq hina”.

Viktor Frankl sutiyuq runan Segunda Guerra Mundial nisqapi nazi nisqakunaq sunquchakun, tukuchinampaq nispa nisqa kampamintukunapi wisqasqa karqan. Mana aquwantay atina ñakariykunata, sasachakuykunata ima aquwantarqan: chiri, yarqay, ñakarichiy, pinqay, ñakarichiy ima; wañuytaq sapa kutilla nazi nisqa taqa runakunaq makinpi qatiykacharqan. Llakikuypaq, nanayniyuq kawsayninmi kallpancharqa 32 liwrukunata qillqananpaq, tukuy pachantinpi ancha chaninchasqa, chaymantam aswan chaninchasqa llamkayninkunata resaltanchik: “Facing the Existential Void”; “Llakisqa Runa”; hinaspa “Taytachapa Mana Rqsisqa Kaynin”.

Hanaq pachapi allin takyasqa, mana wañuq maytun, “Runaq ima nisqanta machkay”, huk llimpi kanchariqmi, hinaspan tapukunchis: ¿Imaynataq kay runa, kay llakikuypaq hinallataq mana runa hina circunstanciakunapi, atipaspa, qatipatanman karqan kawsayqa kawsanapaq hina kasqanmanta? Payqa manan manchachikurqanchu paqarinampaq runakunaq mana llaqtapichu de concentración nisqapi markachasqa kachkaspa aquwantasqanqa manan runamanta aswan sasachakuykunata, sasachakuykunatapas aguantarqanchu. Kawsayninpas, llamkayninpas runapa, aswan runapa kallpanchayninmi, chaymi saqiwanichik miraykunapaq ejemplo kawsay yachachikuykunata.

Payqa Harvard Hatun Yachay Sunturpi, Stanford Hatun Yachay Sunturpi, Dallas Hatun Yachay Sunturpi, Pittsburgh Hatun Yachay Sunturpi, pachantinpi 29 hatun yachay wasikunapipas watukuq yachachiqmi karqan. Tiksimuyuntinpi hatun hatun yachaywasikunaqa logoterapia nisqapi tarisqanmanta, mana wañuq esencia nisqamanta maytukunamanta, runa kayman, cienciamanpas huk yanapakuyinkunamantawanmi grado honorario nisqakunata qurqanku.

¿Ima ninataq kawsay? Huk prueba kutichiyta pruebayta atisunmanmi tarikun San Agustínpa riqsisqa rimayninpi: “Qanpaqmi ruwawarqanku, Señor, sunquykupas mana samayniyoqmi qanpi samanankama”. Jesucristo aypawaptinchikmi yachachiwanchik hinaspa tikrawanchik, purinanchik ñanta qatipakuspan. Kay simikunaqa pusaq yuyaykunan, chaykunan kawsayninchista significadota qon.

Karl G. Jung (1885-1961), huknin aswan importante psiquiatra haykaqpas kawsaq, huk kutin kay rimayta ruwarqan: “Yaqa kimsa kaq taqa unqusqaykunan mana clínicamente rikuchikuq unquyniyuqchu kanku. Chiqaq unquyninkuqa kachkan mana propósito kasqanpi, kawsayninkupi mana significaduyuq kasqanpi. Ñuqaqa quzgasaqmi quzgayta pikunachus kay tiempunchispi neurosis generalta kay kawsaman atribuyiq runakunaq sasachakuyinta allin kananpaq.”

Victor Frankpa kawsayninpas, llamkayninpas sasachakuykunata atipasqanmanta, ima niy munasqanchikta maskasqanmanta willakuymi karqa, chaymi nazikunapa wañuchinan kampamintukunapi wichqasqa kasqanqa, sunqunchikpi qasi kay ancha allin kasqanmanta hinaspa imapas pasakusqanmanta imayna qawasqanchikta akllay atisqanchikta tarinanpaq.

Huk ñanllam kan

“Huk ñanta tarisqa utaq ñuqa kikiypaq hukta ruwasqa”, nispa.

(General Aníbal,

en su paso por los Alpes)

Huk saykusqa, asnashaq, chaki simiyuq aventuriru runan, achka rumikunawan tupasqan qipaman, chay kullu ñanpi, chayamusqa tikarichkaq Atenas llaqtaman, chay llaqtaqa griegokunaq civilización nisqapa kunanmi karqan, chay timpupiqqa ñawpaq pacha huknin admirakuypaq kasqanmantan qawarisqa karqan.

Payqa suyarqanmi hatun runankunawan tupayta, hinaspan rikuyta munarqan wasichaqninkunaq allin ruwaqninkunaman, Taytanchisninkunamanpas sayarichisqankuta admirakuypaq munumintukunata; kay munumintukunaqa allin yachaqkunata, hatun kayninkutawanmi rikchanachirqan.

Ichaqa kay mana riqsisqan runaqa kikllu kikllukunapin chinkapusqa, chinkasqanmantapachan Griego Ilaqta kamachiq wasimpi huk Ilaqtamasiman asuykuspa tapusqa: “Señor, wiraqucha, ¿imataq aswan seguru kanman Olimpo urquman chayanapaq?”, nispa.

Chay mana riqsisqa runapaqqa ancha allinmi karqa, payqa Sócrates sutiuyuq filósofo sutiuyuq runawanmi tuparurqa, payqa Atenas Ilaqtapim purichkasqa, tawa wayrakunaman yachachikuyninta willakuchkasqa. Paymi willarqan: “Riqsikuy”, “Manan imatapaspas yachanichu”, nispa, qatikuqninkunataq yuyayninpi ch’unqasqa karqanku. Makinta mast’arispas, rawkananta Olimpo urquman rikuchispataq nirqan: “Sapa purisqaykita chay chiruman qawarichiylla”, nispa.

Runakuna wiñasqanman hinan pisi-pisimanta akllakunku razonpa kamachisqanman hina utaq cirkunstanciyaman hina, chay decidisqankuqa aswan sutinmi kuraqña kapuqtinku. Runakunaqa akllakunanmi kiti ñanta utaq hatun ñanta kawsayta, chay decidisqankun wiñaypaq sasachakuykunayuq.

Palestina urqukunaq chakinpin Kawsay Kamachiq Jesucristo qatikuqninkunaq tapukuyninkunata kutichisqa: “Ñuqan kani ñanpas, chiqaq kaqpas, kawsaypas. Manan pipas Yayamanqa hamunchu, aswanpas ñuqawanllan” (Juan 14:5, 6). Kawsaypa chiqap ñanninqa kuyasqanchik Jesucristollam, paypa llimpiqnin puriyninta qatispapaq manam hukmanyasunchu nitaq mana suyakuyniyuqchu kasun.

Munakuypa Yachachiqninqa chiqap munakuqninmi, mana haykapipas pantaspa. Payqa sapa kutim chirunkupi kachkan. Paymi pusawanchik karu hinaspa sasa puriyninchikpi. Pisi minutukunalla kawsay puchuqtin, utaq aswan unaytaraq, Qispichiqninchista minkakusqanchis sunqunchispi tiyananpaq, hinaspan mañakusun Allin Jesusta wiñaypaq wasita ruwananpaq wakcha, llakisqa sunqunchiskunaq mikunan mikunanpi.

Yachayniyuq rey Salomonmi nirqan: “Runapaqqa allinmi rikchakuq ñan, tukukuyninmi ichaqa wañuy ñankuna”, nispa (Proverbios 14:12). Natural runaqa, pay kikinmi pasiykninkunaq kaprichunman churasqa kachkan, allinman rikchakuq ñankunatan qispirqan, ichaqa rurunkunaqa karakmi.

Espiritual runan ichaqa Jesusta riqsikun Kacharichiqninta, hinaspan kawsaynintapas llankaynintapas Evangeliyupi kaq hatun kamachikuykunaman, wiñaypaq qispiykunaman ima churan.

Munakuypa Yachachiqnin, ama sapallaykuta ñanpi saqiwaykuchu, tuta tutayaq llanunkuna qayllaykuwaptinchik. Llambu rapraykikunawan tapawayku. Qanmi kanki purisqaykupi Divinu wawqinwan. Purispaymi kasqaykita sunquchakunmi, chaymi sapa punchaw kawsaypa puriyinpi qispichiwaniki.

Español harawiq Antonio Machado takikun: Puriq, chakiykiqa // Ñan, manataq aswan; //Puriq, mana ñan kanchu, //Ñanqa purispa ruwasqa. //Purispa ñanta ruwan, //Hinaspa qipaman qawaripa//Qanqa rikunki ñanta mana haykaqpas. //Hukmantan sarunayki. //Puriq, manan kanchu ñan//Ichaqa lamar-quchapi rikcharikun.// Imaraykutaq ñankunata waqyay//Casualidadpa surkukuna...//Llapa puriqmi purin, // Lamar quchapi Jesus hina.//

“Kusikuy hinaspa kuisqa kay”

“Kay pachaqa manan armakunatachu munan, aswanpas munakuytan, asichikuytan munanchik asichiwanchispaq”.

(Mario Moreno “Cantinflas”, cómico meicano)

napaykuspa ñañanmi kusikuy.

Alfredo Musset sutiyuq runa

Chiqamanta, kusikuyqa aswanta ingrediente qali kay kumpuesto nisqapi.

A. Murphy sutiyuq runa

Manan imapas kusikuy hina huntasqatachu llapa allin kaqkunata rantinpi churanman, manataqmi imapas kusikuypa rantinpichu kanman.

Arturo Schopenhauer sutiyuq runa

Allin suyakuyniyuq wawqinpaq kayqa kuisqa kanapaq punku kichananta tariymi.

Amado Nervo sutiyuq runa

Destellos Evangélicos

Cheqaq kusikuyqa allin concienciamantan paqarin. Kay pachapi tukuy imapas loco kaymi, kusikuylamantaqa.

Evangélico nisqamanta qawariykuna Desiderius Erasmo

Frederick Magno, Prusia nacyunpa reynin

Kusisqa sunquqa yuqutaqa facilitan tarin, qipitapas manasasachakuytan tarin.

Asirikuyqa iskay runap aswan pisi karunchakuyninmi.

Fulton Sheen sutiyuq runa

G.B. Shaw

Diosman sunquyta uqariqtiymi lliw kawsayniy ancha kusikuywan hunta kachkan, chaymi ñawpaqniypi rikuchikun pitamun, chaynapin purunmaymanta llusqsimun”, nispa.

Haydn sutiyuq runa

Kawsayninchikkunapin riqsichisqa mana munapayayniyuq kachun, kapuqniykiwan kusisqa kachun, payqa niranmi: ‘Manan haykaqpas saqisaqchu nitaq saqirparisqaykipas’, nispa.

San Pablo, Hebreos 13:5

Maypichus kusikuy kan chaypiqa kanmi kamasqa; aswan qapaq kamasqa kaqtinqa, aswan uku kusikuymi.

Henri Bergson sutiyuq runam

Kusikuyqa hanaq pacham, chaypa ukunpim llapallanku allinta kawsanku.

Kusikuypas munakuypas hatun ruwaykunaman apawaqninchik raprakunam.

J.P. Richter sutiyuq runa

Johann W. Goethe sutiyuq runam

Kusikuyqa allin kawsaymi, chaypiqa manan yanapaypas nitaq yanapaypas munakuqta qawan.

Joseph Henry Thayer sutiyuq runa

Sichus Diosmanta mañakusaq huk rigaluta, huk rigalullata, huk hanaq pacha rigaluta chayqa, mañakusaqmi, iñinmi, mana iskayrayaspa, pay quwananpaq arte supremo asiriyta. Chayqa, ñuqaman rikchakunmi, runapa munayninpa pinákulun.

José Luis Descalzo sutiyuq runa

Chuya ispiritullam kusikuyta yachan.

Kusikuyqa, llapanmanta aswantaqa, qali kayta kallpachaymi.

José Vasconcelos José Addison sutiyuq runa

Imaynan huk vela huk vilatapas rawrachin; chhaynataq waranqa waranqa hamunku kancharinankupaq, chaynataq huk sunqu hukta kancharichin, waranqa-waranqa sunqukunataq kancharin.

Leo Tolstoy sutiyuq runa

Yachayniyuq kaypa aswan suti siñalninqa sapa kuti kusikuymi.

Miguel de Montaign sutiyuq runa

Aswan chusaq punchaykunaqa mana asikuy tuqyay uyarisqa punchaykunan.

Og Mandino sutiyuq runa

Tukuy ñakariq runakunaq punchayninkunaqa sasapunin; Kusisqa sunquyuq runakunan ichaqa sapa kutilla mikunata ruwanku.

Salomon, Proverbios 15:15

Kusisqa sunquqa kuisqa uyatan ruwan, pakisqa sunqun ichaqa pakisqa espirituta ruwan.

Runaqa yuyaykun, Diosmi ichaqa asikun.

Salomon, Proverbios 15:13

Judiokunapa rimaynin.

Yaqa llapanpim kuisqa hinaspa kuisqa qarikunaqa sunqunkupi qhali kanku.

Rubén Darío sutiyuq runa Kusikuy saqisqan runataqa wañusqakuna ukhupi yupasqa kanan.

Sofócles sutiyuq runa ¿Yacharqankichu sasachakuykunapi kusikuyta?

Tibet nacionpi huk rumipi qelqasqa Asirikuyqa yuyaysapa qarikunapa lliw rimayninmi.

Kusikuy, kawsayta unayyachin, machuyayninpi runata kawsachin.

V. L. Iriarte sutiyuq runa Voltaire sutiyuq runa

Sichus kikiñanmanta kusikuyninchista chinkachirqanchis chayqa, chayta kutichipunapaq ñanqa, huk kutitawan ukhunchispi kusikuypas kashanman hinata ruwaymi, rimananchistaqmi.

William James sutiyaq runa
kurunayqa sunquypin kashan, manan umaypichu; kurunaymi sutichasqa
kusiqaqunin; kurunawanqa pisillatam reyqa kusikun.
William Shakespeare sutiyaq runam
Kawsay artiq ruwaykunata kusikuyman tikray atiyiniyuq kaymi.
Wilhelm Stekel sutiyaq runa
Chaynaqa, mikuyniyuq, wasiyuq kaspas, kaywan kusiqa kasun.
San Pablo, 1 Timoteo 6:8

HUK YACHACHIQMAN AÑANCHAYKUSUN

“Runa mana chanin kaywan qasi kayta allipunachiptinqa, tukuy imapi mana
allinchu”.

(Albert Camus, φancés, Premio Nobel de Literatura)

Estocolmo (Suecia) Ilaqtapi, Academia de Ciencias nisqapi, 10 puqay Raymi
killapi 1957 watapi, hunta uyariqkuna karqanku, chaymantataqmi prensa nacional
y internacional acreditada nisqakuna anchata willarqanku chay huñunakuymanta,
chaywanmi premio Nobel de Literatura nisqa chaskirqanku Albert Camus sutiyaq
waynaman, payqa 44 watayoqmi karqan, payqa kallpachakurqanmi artista, qillqaqpas,
payqa Argelia nacionmantan karan, África nacionmi ñawpaqpi Francia nacionpa
kamachikuyninpa colonian.

Albert Camus (Mondovi, Argelia, 1913–Villeblevin, Francia, 1960), willakuywan
—novelakunawan, dramakunawan, insayukunawan ima— yachaysapa rimayninwan,
tiqsimuyuntinta tikrananpaqpas, runaq hamuq pachantintan kancharichirqan,
tarisqanchismanta aswan allin pachatataqmi saqiwarqanchis.

Argelia mama llaqtapi paqarisqa, huk tiyaqpa churin, 3 watayuq kachkaspa mana tayta-mamayuq karqan, ñawpaq ñiqin pachantin maqanakuyupi Francia banderata amachaspa miliciano taytan wañuchisqa kaptin, hamuq pacha mana siguruyuq, achka sasachakuykunawanmi tuparqan, pisi yachayninkunamanta, kallpanmanta aswan.

Warma kachkaspa wakcha karqa; payqa viuda mamanwanmi hatun mamanpa wasinpi pakakurqaku. Payqa qara qumputa haytaya munakuqmi, chaymi sinchita kananpaq llankayta akllaq, chhaynapi mana cleats nisqa usuchinanpaq, chaynapin wasinpi mana maqasqa kananpaq.

Payqa tukuy imawanpas anchatam yachapakurqa filosofía hinaspa literaturata, mana saqispa ruwasqanwanmi allin yuyayninkunapa puntanman chayarurqa, profesor kaspanmi, tuberculosis unquyniyuq kasqanraykum discalificasqa karqa.

Paymi periodismoman qukurqa, pay kikinta yanapakunanpaq hinaspa hukkunata yanapananpaq, chiqap kaqwan, chaninwan yuyaykunata ruwananpaq; hinaspan kamaq plumanta, mana chinkachiy atina tintantapas churarqan Taytachapa, llaqtanta, runaq hatun ruwayninkunapipas.

1939 watapi Francia ejercitoman matrikulakurqan, voluntario hinataqmi karqan, iskay kaq hatun maqanakuyupi Francia nazi runakunawan maqanakunanpaq; ichaqa, allin qali kasqanraykun mana chaskisqachu karqan. Conciencianman hina, kay pachakunapi ruwayninkunaman hina, Franciamanta, pachantinpi, maypichus runaq kacharichisqa kaynin sasachakuyupi kasharqan, Francia Resistencia nisqamanmi hukllawakurqan, Alemania sinchikunawan, barbarismuwan ima, kay pachata chinkachiyta, kamachiyta munaq.

Kay rebelde huñu ukupin pakallapi mana riqsisqa periodikuta urqumurqan, “Combate” nisqa. Paymi karqan chay harkakuyapa nunanwan, inspiracionnin, kallpanpas, chay makilla mana manchakuq waynakuna, ñawpaq pilakunapi churasqa, hinallataq Franciaq, pachantinpa kacharichisqa kanankupaq sinchita maqanakusqanku raku maqanakuyupi.

Qipamanmi Premio Nobel de Literatura nisqa chaskisqanmanta willakuyqa sunqunta kuyurichirqan, manataqmi willakuy atinachu karqan. Premio Nobel chaskiypi rimasqanpi, achka yuyaymanaykunapa chawpinpi, nirqa: “...kay kikinraykum qillqaqpa ruwayninpaq mana rakinapaq hinachu sasa ruwaykunamanta definicionninman hina. Manan historiata ruwaqkunapa servicionpi churakunmanchu; aswanqa chayta ñakariqkunapa servicionpim churakunman. Mana chayta ruwaqtinqa tukuy imamantam qichusqa kanman, artinmantapas. Llapan sinchikuna tiranía millunnintin runankuwanqa manam.” sapallan kasqanmanta llikiychis, chaypa pasasqanman akumudakunanpaqña consentisqaña chaypas, astawanqa consentisqaña kaqtinpas”.

Premio Nobel de Literaturata chaskispanmi, yachawasinpi yachachiqnin Germain sutiyuq yachachikninman wiñaypaq añanchaykusqanmanta sunqunta kuyurichiq qillqata apachirqan, payqa pisi kallpayuqmi karqan, chiri timpupi tiyasqan wasikunapin tiyachkarqan:

“Suyarqanim kay punchawkunapi muyuriqniypi wakin qapariykuna pisiyananta manaraq sunquymanta rimachkaptiy, llumpay hatun unurtam chaskirqani, manam maskarqanichu nitaq mañakurqanichu.

Ichaqa chay noticiakunata uyarispaymi ñawpaqta mamaypi yuyaykurqani, chaymantataq qanpi. Mana qanwanqa, mana munakuq makiykiwan wakcha wawaman haywarisqaykiwanqa, mana ejemplo yachachikuyniykikuna kaqtinqa manan mayqinpas kaykunamantaqa pasanmanchu karqan.

Manam kayna unurman anchatachu chaninchasqaychu. Ichaqa al pisita munachin upurtunidadta willanaykipaq ima kasqaykita, hinallataq kasqaykita ñuqapaq hinallataq takyachinaykipaq kallpachakusqayki, llankasqayki, chayman churasqayki quykukuq sunqukipas wiñaypaq kawsashasqanmanta huknin wayna yachaqniyki, payqa, watakunaña karqan chaypas, manan haykaqpas saqirqanchu añanchaykun yachapakuk kayta.

Tukuy sunquywanmi hatun marqakikuyta apachikuy”, nispa.

Albert Camus sutiyuq runa.

Autobiográfico hinaspa wañukusqan qipa liwrunpi, “Primero Hombre” nisqapi, yachachiqninmanta rimam, hinaspa qawarin manchakusqa hinaspa yupaychasqa kasqanmanta, chaynallataqmi yachayninkunapas sapa kutin allin qawarisqa kasqanmanta, chay mana pisilla yuyaymanayku, llamkayninta anchata kuyasqanrayku.

Germain yachachiqpa ruwasqanqa karqan manan haykaqpas pisichaspa kunductamanta rimaspa, aswanpas yachachikuyninkunamanmi kawsaq kusikunapaq tunuta qurqan, chuspikunatapas atiparqanraqmi.

Yachachiq Germainmi huk hatunta qillqarqan Premio Nobel de Literatura nisqa chaskiqman, nirqanmi: “Educadorqa conciencianwan profesionninta ruwayta munaqqa manan haykaqpas pisinchi wawankunata riqsinanpaq upurtunidadta, chaykunaga sapa kutillanmi prisintakunku huk kutichiypi, huk gesto hina, huk qawariypi, chaykunam ancha sutinchakuq. clasipitaq runa hina kancharirqanki”, nispa.

Kay hatun yachaysapa, periodista, qillqaq, artistapa kawsayninmanta, llamkayninmanta ima kawsay yachaykunata hurquyta atisqanchikqa, allin yachachiqpa llalli hinaspa tikraq atiyinmi, payqa llamkayninta kuyan, allpa mana imayuq, mana suyakuyniyuq kachkaspapas allin yachachiyta qun. Yachachiqkunapas, wirta ruwaqkuna hina, kulluchakuspa muhunkuta qarpaspa, wanuchaspa, qawarispa puriringaku; pachak kutitam wiñanqaku, wiñanqaku hinaspa rurunqaku.

KUSISQA SUNQUQA SAPA KUTILLA RAYMIMAN

Manam pisichiwarqankuchu kaytaqa nini, imaynaña tarikuspaypas kusionta kaytam yacharuni.

(San Pablo, /ilipenses 4:11)

Hanaq pacha Yayaqa hanaq pacha atriunkunapin kachkarqan, hanaq pacha llaqtaq warkusqa wirtankunapi purishaspa. Payqa chinlla qawashasqa, allinta uyarishasqa imatachus parrukiyanukunaq ruwasqankuta Señorpa uvas chakranpi, chaymi lliw hallpa. Payqa astawanqa parroquiano Mauricio yachachiqninmanmi yuyaykusqa, payqa ñawpaqpín católico sacerdote karqan, Tamburco distritopitaq riqsisqa tiyaq.

Llapa runaq Taytanqa saykusqañan kachkarqan Mauricio ñiqmasinchis askha mañakusqanmanta, timpullanpipas mana timpupipas.

Ichaqa, musuq wata qallariypi, Santo Taytaqa mana suyasqalla, milagro hina wasinpi tiyay wasipi rikurimurqan, Mauriciotaq muspasqa, chunqasqa, simi kicharisqa ima; kay rimanakuymi qatirqa:

Llapa runaq Taytanqa payta nisqa:

-Mauricio, allin punchaw.

Ancha rispitowanmi kutichirqan:

“¡Kuyasqay Taytay! ¡Allin punchaw!” Taytachapa payta nirqa:

-Mauricio, kimsa mañakuykunata qunaypaqmi tantiyarurqani.

-Chay qipaman, manaña mañakuykunata qusqaykichu kawsayniyki tukuy munakuqwan hina.

Mauricioqa anchatan kusikurqan chay haywaywan, mana iskay kutita yuyaykuspataq nirqan:

“¡Hanaq pacha, kay pachaq Señornin!”

- Warmiy wañunanpaqmi mañakuni. (Payqa warminmanta saykusqañan kachkasqa, hinaspan tumpasqa chaqwayniyuq kasqanmanta).

Chay mañakuytaqa chaylla kutichirqanku, utulu waqasqanmantaqa pisi timpullapin.

Yaqa inti chinkaykuy timpupi, familiaq wartunpi tiyachkaspa, Mauricio iñiqmasinchismi sinchi llakikuymanta waqarqan; ichaqa wakin critikukuna riqsiqkunana nirqanku nanaywan waqasqanmanta, wakin kumpañirunkunapas rimarqankun llakisqa Mauricio cocodrilo waqaywan waqasqanmanta. Payqa suni uyata aysarqan, yana pachasqa, wañusqa warmin pampasqankupitaq ayllunkuna, wasimasinkuna, wawqinkuna ima achka huñunakurqanku llakikuyninkuta willanankupa, llakikuyninkutapas willanankupa.

Llaqtaykupi kustumbriman hina, llakisqa runakunaqa wakin upyanakunata, punchukunata, wallpa qillutapas wakichirqanku. Mikuqkuna ukyachkaptinkum, Don Mauricioqa warminpa imayna kayninta sumaqyachiq sumaq allin kayninkunamanta rimayta qallarirqaku. Viyuduqa, wañusqa warminmanta ima nisqankuta uyarispan, pukayayta qallarisqa, chiri humpiyninwan pakikuyta qallarisqa, conciencianpas llakisqa.

Payqa ripararqanmi wañupuy warminwan utqaylla mana chanin ruwasqanmanta, chaymi ripararqan warmi allin kayninta. Mana ima timputapas usuchispa, utqayllan Taytachata mañakurqan kawsarichinanpaq; chayllataq, huk ñawi chipiyllapi, warmiqa kawsarimpurqan.

Kawsayninpi kawsasqanman hinan Mauricioqa repararqan huk mañakuylla puchusqanmanta. Payqa manan ñawpaqpi pantasqan hinachu ruwayta munarqan, manataqmi chay pantaykunata allichayta atiqchu. Payqa familia, wawqinkunata, hatun yachay wasipi yachachiqninkunata ima yuyaychayta tapuyta qallarirqa, qipa mañakusqanpi imaynatachus yachaywan ruwananmanta.

wawqinkunapa muyuyninpim wakinqa nirqaku wiñay kawsayta mañakunanpaq, wakinñataqmi nirqaku qullqita mañakunanpaq, wakinñataqmi nirqaku qali kayta mañakunanpaq, wakinñataqmi kuyakuyta mañakunanpaq nirqaku. Payqa muspasqa, pantasqa ima kachkarqan; manas yachasqachu mayqin recomendacionta akllakunanta.

Achka watakunañam pasarurqa, Mauricio iñiqmasinchikqa yuraq hinaspa mana chukchayuy karqa, umanpa qipanmanpas llañuyasqa yuraq chukchan wichi kamusqa.

Qullqi, qali kay, munakuy? ¿Imatataq mañakuni? Tuta punchaw tapukurqa.

Tukuchanapaqtaq, yachaypa puquqnin Wiraquchata yuyarispá, mañakurqa.

-Allin Taytay, yuyaychaway imatachus mañakunayta!

Wiraquchaqa asikurqanmi wakcha Mauriciota ñak'arichiq sasachakuykunata rikuspa.

"Hinaspataq Kamaq runaqa payta nirqan:

"Maykuy kawsaypa tukuy ima qususqaykiwan kususqa kayta atinaykipaq, imaña kaptinpas".

Yachayniyoq rey Salomonmi nin: "Llapa ñakariq punchaykunan sinchi sasa, kususqa sunquyuqmi ichaqa sapa kutilla raymita ruwan", nispa (Proverbios 15:15). Sasa, humildi, mana apuray kawsaymi kanan kawsayninchis, yachaypi sayaq llaqtapi, kanchaypa utqaylla wiñaq llaqtapi kusikuymán chayanapaq.

Kawsay artipaq aswan allin manuwalqa mana iskayrayaspa Santa Bibliam, chaymi mana sasachakuq runakunata yachaysapata ruwan. Chaypin nin: "Ichaqa Dios sunqu kayqa hatun ganancian. Kay pachamanqa manan imatapas apamurqanchischu, manan imatapas hawaman apayta atisunmanchu. Chaynaqa, mikuyniyuq, pachayuq kaspá, chaykunawan kususqa kasun". (Pablo, I Timoteo 6:6-8).

ARISTÓTELESPA PULITIKU YUYAYNINKUNA

"Llapan allin yachaykunamanta aswan hatun cienciaqa pulítika nisqa, pulítica nisqa allin machkasqanqa justicia, chaymi utilidad general nisqa", nispa.

Aristóteles, La política, Lib. III, cap. VII, s1)

Hanaq pachapiqa intiqa tukuy kanchariyninwanmi kancharirqan, huk hatun artista ruwasqan yuraq puyukunaq kamaq llankayninkunawan; urqunkuna, urqunkuna, chaki urqunkunapas qumirwan qatasqa kasqa, tikakunapas waranqa llimpiyuqmi tikarimusqa, Atenas, Grecia, wiñaypaq, ñawpaq pacha huknin allin qawarikuyapaq kayninpa muyuriqninpi.

Kay churaypi, griego agora nisqapi, hatun estagirita yachaysapa Aristóteles (Stagira de Tracia 384 k.C. - Euboea isla 322 k.C.), liceo icha Piripatitic yachaywasi nisqap kamaqnin (qatinqinkunaqa wirtakunaq waqtanpi pasillukunapi purichkaspas filosofía timakunamanta rimarqanku), anchata rimarqanku, rimanakurqanku, wakinmantataq debatirqanku yachachiqnin Platón Idealistapa yachachikuyinkunata qatinqinkunawan kuchka.

- Awqankunaqa payta niqku: “Ama qunqaychu Platón yachachiqniyki kasqanmanta, payqa kay filosofía yachachikuytam takyachin!”

- Aristóteles Sullka, kutichisqa: “Ari, chiqapmi, hinaspapas siguraykim Platonta kuyasqayta, yachachiqniy; ichaqa aswan achkatam kuyani chiqap kaqtaqa!”

Aristóteles waynaqa, 17 watayuq kachkaspas, llaqtanmanta llusqirqa, achka musquykunata apaspa, Atenas llaqtaman rinanpaq, Platonpa Academia nisqaman yaykunarpaq, chaypitaq 20 wata masnin qipakurqa. Payqa hatarirqanmi musuq yachay yuyayta willaspa, chaymi Platonpa yuyay pachanmanta hamutayninkunawan pakikun, yachayqa manan paqarisqanmantapachachu, aswanpas rantisqa kasqanmanta postulan.

Tukuy ima mana allin kaqtinpas, kawsay pachakunapin tarpurqan pulítica nisqa yuyayninkunaq muhunta, chay muhukunataqmi qatikuqninkunaq puquyniyuq sunqunpa surkunman urmaykurqan.

“Pulítica” nisqa clásiku liwrupni, postulado básiku nisqataqmi “runaqa, kikin kayninman hina, huk ser social” nisqa, runamantam “zoom politikon” utaq “runa político” nispa suticharqa. Kay yuyaysapa simikunawan, huk mana manchakuq qawariykunawan kuskachasqa, rudimintariyamente churarqan pulítica nisqapa cimintunkunata, kunan pacha, yachaypi sayasqa llaqtanchikpiqa, ciencia nisqa kaynintam chaskirun.

Aristóteles filósofo runaqa kanchariq, tukuy imamanta yuyayniyuqmi karqan; nispan nirqan: política nisqa “cienciakunamanta aswan arquitectónica” nisqa. Payqa tiemponpaqmi sasa, ñawpaqman puriq estudiokunata ruwarqan, kunan kaq regímenkunamanta utaq gobiernokunamanta, aristocraciámanta, oligarquíamanta, democraciámantawan; hinaspapas aswan allin kamachikuyqa sapankankuq chaqrusqallanmi, chaytaqa umallin huk clase media nisqa, chaymi allinta tupachin democrático nisqa yuyaykunata, imaynan kacharichiy, aristocrático nisqa yuyaykunata, umalliq kay atiy, atiyiniyoq kay, oligárquico nisqa yuyaykunata, qapaq kayta paqarichiy atiy, hinallataq tiranu nisqa yuyaykunata allin tupuyninkupi.

Aristóteles sutiyuq yachaysapa runam llaqtapi utaq polis nisqapi hunuasqankumanta hatun kamachiqkunamanta, ruwayninkunamantapas chuyanchaykunata ruwarqan: kamachiy ruway, kamachiy ruway, kamachiy ruway ima; qipamanmi

Revolución Francesa nisqa qallariqtin (1789) hinallataq liberal imaynas hatun kamachiq chaymanta hapisqa kaqtin, chaykunan purichirqanku, tikarimuq suyukunapitaqmi churasqa karqanku, chaymi atiykunata taqanakurqanku, chaywanmi desconcentrarqanku chay Estado monárquico nisqakunaq atiynta absoluto nisqa, paykunan atiyta huñurqanku, munasqanman hinataqmi ruwarqanku.

Huknin tesis política nisqanqa kunan pacha Estaduq, kunan pacha política nisqapa sapinmi; ayllumanta, kaqninmanta yuyaykunaqa, organizacion social nisqamanta teoría nisqanpa ejesninmi. Paymi rimarin, Estadopa munayninqa, chaypi kaqkunapa kusikuynillanmi, sapakamapa, ayllupa, llaqtapa allin ruwayninwan chawpichasqa.

Politicamanta, kamachiyanta qawariypiqa, Aristótelesqa magnum opus nisqa qillqaynintam qillqarqan, “Atenas llaqtap hatun kamachiynin” nisqatam, ñawpaq pachamanta 158 hatun kamachiykunata huñurqan, chaymantataqmi pulitiku teoría nisqamanta yuyaymanananpaq empírico nisqa base hina karqan.

Paypa tesis políticas nisqakunaqa sociedad civil nisqapiqa allinpunim kachkan, chaymi kunan pacha hamutaykunapa kawsaynin hina, Estadumanta, política nisqamanta, ciencia política nisqamanta, derecho nisqamanta, ciencia jurídica nisqamanta, ciencias sociales nisqamanta huk ramakunamantapas.

Aristótelesqa ninmi: “Democraciaqa paqarimurqan kay iñiypi, qharikuna wakin ruwaykunapi kaqllaña kanku chaypas, llapanpi kaqlla kanku”. Democracia nisqa, tukuy pantayninkunawan, sasachakuyninkunawan ima, aswan allin kamachiymi, atiykunata taqanakuy, atiykunata ruway, atiykunata kuskanchana, huk marco político y jurídico nisqapi, runaq allaukankunata rispitaspa, hinallataqmi qasi kayninchista, dirichunchistapas ruway, proyectos personales y sociales nisqanchiskunata puririchinapaq.

¡Mayna sumaqmi! ¡Jesusqa munakuwanmi!

Taytachaqa anchatan kay pachata munakurqan, chaymi sapallan Churinta qurqan, pipas paypi iñiqqa ama wañunanpaq, aswanpas wiñay kawsayniyuq kananpaq.

Huk hatun, rupashaq faru, mana kuyuriy atina qaqá patapi tiyaq, kanchayninkuna sinchi kanchariywan kancharishaq, runaq civilización nisqa kullu ñanninta urayman, kunan 21 siglupi sarusqanchis umbral nisqapi, mana iskayrayaspa, mana manchakuq Suiza teólogo Karl Barth, huk bastión, qawana torre, hinallataq kallpasapa torre de la Good News of the Gospel of Kuyay. Paqarin quyllur, chayllaraqmi manaña kancharirqañachu; ichaqa, kanchayninkuna, kawsay yachayninkunapas kancharichinraqmi chay tutayaqpi tarikusqanchista. “Yachayniyuqkunaqa hanaq pachaqa kanchaynin hinan kancharinqaku, achka runakunata chanin-kayman kutiriqkunapas chaskakuna hinan wiñaypaq kancharinqaku.” (Daniel 12:3).

Payqa sinchi investigacionnintan churarqan kichka hina asuntupi, iñiywan, teologíawan, kulturawan ima tupanakuymanta, achka llimpikunawanya lluwpi, pachantinpi llaqtachapi, materialismo epicúreo nisqawan tutayachisqa, chaypin material, tecnológico nisqa ñawpaqman puriyqa runaq ispiritual wiñaynintapas chusaqyachiswan.

Francia nacionmanta huchuylla ichaqa hatun hatun kamachikuq Napoleón Bonaparte sutiyoq runatan ninku: “Mana religion kaqtinqa qarikunaqa pisillatan kunkankuta kuchunakunkuman”, nispa. Runakunapa wiñayninpi, achka yuyaykunata wiñachiy, yachachiypas, aswantaqa ispiritual yachaykunata, ancha allinmi.

Tukuy pachantinpi kulturaq hatun ipicintrunkunapi kancharichiq yachachiyninkunapi, payqa digital nativukunatan impactarqan, paykunan “rinri picazón” nisqayuq karqanku, sapa kutitaqmi uyariqanku. Payqa uyariqninkunatan admirachirqan allin hamutayninkunawan, sasa taqwiyninkunawan, yuyaywan yuyaymanasqanwan ima, teológico asuntukunamanta, hinallataq kulturawan tupasqankumanta, chaytaqa manan facilitachu intindinku wañuq runakunalla.

Pisi timpulla kawsasqanpa tutayayninpi, tukukuyninpi, kay kanchariq chaska hukkunata kancharichiyta munaspa chinkapushaqtinmi, Karl Barthqa kallpawan rimarqan Colegio Teológico de la Universidad de Chicago nisqapi, chayqa Norteamérica nisqapi aswan ñawpaq, aswan importante academiakunamanta hukninmi. Huk willakuqmi huk riqsisqa periodico federalmanta, yachaysapa hinaspa allpata kichariq yachachikuyninta tukuspan tapurqa: ¿Imataq aswan importante teológico tarisqayki tukuy kawsaynikipi?.

Llapan mana samayniyuq hamuqkunam suyachkarqaku kay allin, allin yuyayniyuq runa, unay hinaspa allin yachaq kutichiyman qallarinta. Teólogo Karl Barth huk ratu yuyaykurqan, chaymantataq nillarqan:

“Aswan hatun teológico hamutayniyqa kaymi: ‘Jesus munakuwanmi, yachani, Bibliaq chayta niwasqanrayku’”, nispa.

Munakuyninqa sapa punchaymi sapa kutilla, pakawanchis, munakuywanmi qawarinchis sapa purisqanchispi, quwasqanchis hallpata paykuchakunanchispaq. Hinaspapas kay admirakuypaq admirakuypaq kuyakuyta mana qunqananchikpaqmi niwanchik: “Ñawpaqmantapacham Señor Diosqa rikurimuwarqa: ‘Wiñay kuyakuywanmi kuyarqayki, chaymi kuyakuynikichikta quykichik’”, nispa (Jeremias 30:3).

República Federal de Argentinamanta yachachiq, pulitiku, umalliq Domingo Sarmiento, umalliq kayninpiqa kay lemawanmi pusasqa karqan, “kamachiyqa yachachiymi”. Río de la Plata llaqta runakunaqa, kay hatun estadistaman gracias nispa, kamachiywan, moralidadwan kawsaq, yachaysapa llaqtam kanku, hamuq punchawkunapim sumaq suyakuyniyuq kanku, chaynallataqmi forma federal de gobiernonkupas admirable, aswan allinmi Perú suyupi republicanismo nisqamanta, huk forma centralizada hatun kamachiq, chaymi pusawarqanchik degeneración nisqaman hinaspa korrupción mastarisqaman, huk cáncer, chaymi urgente chinkachina.

Kay yachachiq indoyamericano llaqta wayna sipaskunamanta, Domingo Sarmiento, nin: “Bibliqa llaqa maytukunaq taytanmi”, sasan yachaysapata ruwaspa. Ñawpa Tistamentupi Génesis Qillqamanta Musuq Tistamintupi Apocalipsis Qillqakama, Taytachawan wiñay munakuyninwanmi kawsaq chawpi willakuynin runa kaypaq, kamasqankunapaqpas. Quri kadinam mana rakinakuspa watawanchik, eslawunkunam kay admirakuypaq hinaspa admirakuypaq kuyakuyta remachiwanchik. Teólogo Juan, discipulon, payqa Yachachiqkunaq Yachachiqnin, Nazaret llaqtayocq Jesuspa sinqanman k’umuykachisqa, paymi nin: “Mana munakuqqa manan Taytachataqa riqsinchu, taytachaqa munakuymi”, nispa. (1 Juan 4:8).

Llapan saminchasqa prumisakuna Diospa runakunaman ruwasqanqa huntakusqanmi kan Nazaret llaqtayocq Jesuspi, hanaq pacha kamachikuy tiyananta saqispa kay pachaman hamuspa runaq kayninta hapispa, hanaq pacha Yayaq imayna kayninta rikuchiwananchispaq, payqa munakuymi, espiritupi wakchakunaman willananpaq Munakuy Evangeliota. Qispichiq planninpin chayawanchis, Qispichiqninchista hina chaskiqtinchistaq waranqa waranqa kawsay sasachakuykunata pisiyachin, kawsayman significaduta quwanchis, pampachawanchis, qispichiwanchis, tikarichiwanchis, prumitiwanchistaq hanaq pacha llaqtaman pusawananchispaq. “Diosmi ñawinkumanta llaqa wiqinkuta pichanqa, manañan wañuypas, waqaypas, nitaq nanaypas kanqañachu, ñawpaq kaqkunapas pasarunñam”, nispa. (Apocalipsis 21:4).

Palestina hina ñawpaq pacha llaqtakunapi iskay waranqa wata masnin ñawpaqta, Ley de Talion nisqa kamachirqan runakunaq ruwayninta. Talionpa Kamachiynin, “Ñawimanta ñawi, kiru kirumanta”. Chay pachakunapi naceq aparato Estatal, gobierno monárquico nisqaman rikchakuq, kay Kamachiyta mana huntaqkunata wañuy huchawan muchuchirqan, valideznintaqmi runa kayta chinkachinanpaqña kasharqan. Amachakuq, político, India nacionpa taytan Mahatma Gandhi nin: “Sichus kay Ley ñawimanta ñawimanta, kirumanta kirumantawan kamachikuchkanman chayqa, runa kayqa huk ñawiyuq utaq ñawsalla saqisqa kanman”, nispa.

Kay chaqwayniyuq sociedadkunapi hinallataq sociedad democrática nisqakunapi Perú hinallataq Apurímac hina, estudios psiquiátricos nisqaman hina, Dr. Nizama Valladolid, Universidad Nacional de San Marcos nisqapi, hatun yachay wasi Cayetano Heredia nisqapi hatun yachachiq, perfil psicológico nisqanchismanta estudiaspa, paymi rikuchin envidiakuq kasqanchista, rikuchinchismi wasimasinchiskunaq kuntranpi, paykunaq ruwasqankuta wañuchiq chiqninakuyta, hinallataq qunqapunchis kultura de la cultura nisqatapaspas pampachay, tolerancia ultura, kusikuy cultura, envidiakuq utaq chiqnikuqkunapas yuyay unquykunawan, orgánico unquykunawanmi hapichikunchis. Kay ñawpaq allinwan mana allinwan maqanakuykunapiqa, munakuymi karqan runaq sasachakuyininkunata allichanapaq ingrediente hinallataq fórmula magia.

Chayraykun nirqan: “... Señor Diosniykitan munakunki tukuy sunquykiwan, tukuy almaykiwan, tukuy yuyayniykiwan ima...” (Mateo 22: 36-40).

Divino munakuyniyuq kanapaqqa chay saminchasqa fuenteta apropiyananchismi: Cristo Jesusta. Chayraykun apóstol Pablo yuyaychawanchis: “Iñiywan Cristo sunquykichispi tiyananpaq, munakuypi sapichasqa, tiqsichasqa ima...” (Efesios 3:17).

Bibliapi aswan riqsisqa qillqatan 200 más simikunaman tikrarqanku, chaytan churarqanku 30 pachak watayuq Egipto nacionmanta aguja de Cleopatra nisqa obeliskuq chakinpi, chay obeliskuqa Inglaterra nacionpi Támesis mayu patapin kachkan, hamuq miraykunapaq. Chaypin nin: “Diosqa anchatan munakurqan kay pachata, chaymi sapallan Churinta qurqan, pipas paypi iñiqqa ama wañunanpaq, aswanpas wiñay kawsayniyuq kananpaq”, nista (Juan 3:16).

SÓCRATESPA PEDAGÓGICO YUYAYNIN

“Qan kikiykita reqsikuy.”

Atenas llaqtamanta qapaq runan filósofo Sócrates sutiyuq runata nirqan churinpa Educacionninta qallarinanpaq.

Sócrates payta nirqan: wawaykita yachachinaykipaq llankayqa pisqa pachak drakmakunatan pisichisunkiman.

Atenas llaqtamanta qapaq runaqa pinsaranmi chay qullqi llumpay kasqanmanta.

Hinaspa, Atenas llaqtayuq qhapaq runaqa Sócratesman, chay kikin chaninpi pichqa pachak drakmawan, huk asnota rantiyman nispa nisqa.

Filósofo Sócrates kutichirqa: Allintam ninki. kunsiquayki asnuta rantispa iskay asnutawanraq kanqa.

Runakunapa kawsakuyninpa tukuy kawsayninpi, runapa yachachiyninqa sagrado hinaspa hatun llamkaymi karqa, llaqta-estadukunapi, feudal sociedadkunapi, kunan pacha sociedadkunapipas. Kunan pacha yachay wasikunapi yachayka runa kapital wiñachinapak utqaymi kan; chayraykun, tikraypa kallpachaqnin, runaq civilización nisqapi allin kayta machkaypas.

Runakunaq tukuy kawsayninpin wawakunaq, wayna sipaskunaq yachachikuyninqa inkargasqa karqan: yachaysapakunaman, yachaysapakunaman, yachachiqkunaman, yachachiqkunaman, allin ruwaqkunamanpas, paykun, huk divina firwurwan yuyaychasqa, runamasinkuta yachachinankupaq, yachachinankupaq ima sintikurqanku kay kawsaypaq hinallataq wiñaypaq, utaq hanaq pacha llaqtapaq. Kay qipa propósituqa hukniraymi kanman, teoría educativa nisqamanta, kay pachantinpi pustulasqankuman hina.

Atenas llaqtapi, Grecia llaqtapi, runaq civilización nisqa kunanpi, griego historiamanta yachaqa Tucídides (465–395 k.C.) payta “Greciap yachachiqnin” nispa sutincharqa. Kay runaq warma kaynin pachakunapiqa, yachaysapa runakuna, yachachiqkunapas, Aristócratas, kamachiqkuna, políticokuna, istadistakuna, kawsaypa, yachaypa, kusikuypa ima ninan kasqanmanta yachaqkunapas yachachinankupaqmi inkaraqkurqaku.

Allin riqsisqa moralista, yachaysapa, yachaysapa Sócrates (470–399 Kristup ñawpan pacha) Grigu yachaypa aswan hatun rikuchiyninmi. Payqa Atenas llaqtapi paqarirqan wakcha, huchuylla qullqiyuq kasqanrayku; Payqa kikinmanta yachachiqmi karqan, ancha chaniyuq kacharichisqa kaynintan sinchikunan nirqan ñawpaq sofistakunata utaq yachaysapa runakunata uyarispa, yachaspa ima: Protagoras, Prodicus, Hippias y Gorgias, griego pulis nisqa ispacio dimukrátiku nisqakunapi: aqura nisqapi, asambleas populares nisqapi, plazakunapi, gimnasiyukunapi, qatukunapi.

Payqa discursota ruwaq, rimaq, qatikuqninkunawantaq riqsisqalla churapakuntaq, purispa hatun artiriakunapi, agoras nisqapi, plazakunapi, gimnasiyukunapi, huñunakuypi popular nisqapi. Payqa wakcha, huchuyyaykukuqmi karqan, manataqmi discipulunkunatapas wawqinkunatapas kubrarqanchu allin yachayniyuq yachachisqanmanta; mana chay timpupi yachachiqkuna hinachu, paykunaqa askha

qullqitan kubrarqanku, chakisqa, qullqimanta yarqasqa ima. Napoleón Bonaparte kamachikuqpa nisqanman hinan ruwakunman: “Qarikunaqa quriwanmi kawsaq kuchikuna kanku”, nispa.

Payqa manan umalliy yachachina wasikunatachu kamarqan, nitaqmi Atenas llaqtapi yachaywasikunapipas yachachirqanchu; payqa kawsaymanta sasachakuykunata churaspa yachachirqan. Payqa allinwan mana allinwan hamutay taqayta ruwarqan, qatikuqninkunatatag allin ñanninta purinankupaq yuyaycharqan. Payqa almaq mana wañuq kaynintan amachakurqan, willakurqantaqmi huk Dioslla kasqanmanta, paypa ruwasqankunaqa hatunmi karqan, hinallataqmi admirakuypaq, hinallataqmi aswan allinqa llapa sapan diyuskunamanta aswan diyuskunamanta achka diosniyuq llaqtapi.

Payqa hukninmi karqan huk diosllapi iñiqkunamanta, chaymi ñawpaqmantaraq rikurqan huk Diosllapi iñiyta, chay timpukunapin achka paganu dioskunapi sapichasqa iñiy karqan, mana manchakuspa apostasia timpukunapipas, chaymi Diospa chanin piñakuyninta huzqaynintawan hatarichirqan, kay pachamantan chinkachirqan.

Paypa muralista, filosofía yachachiyninqa anchatam yanaparqa Griego kamachiq hinaspa estadista Pericles, Atenas llaqtapa admirakuypaq kayninta hinaspa directa dimucrasiata hatarichiq; hinaspa Alcibiadisqa allin yachaysapa avinturiru karqan, payqa ispartanukunawanmi tuparqan, hinaspan Persia nacyunpi punchayninkunata tukurqan, chaypin qipaman wañuchisqa karqan.

Payqa huntaq runan karqan, iskaynin ladumanta llaqtamasinkunapas “extraordinario runa” nispan qawarirqanku. Huknin chawpi pedagógico nisqa kamachikuyninqa karqan runakunata yachachiymi, allin kayta sapa kuti ruwaspa, hinallataq sapa kutilla allinninkuta, allinninpaq, utaq llaqtatq allinninta maskasqankuwan, griego polis nisqa contextupi.

Yachaysapa Sócratespa kanchariq yuyaykusqanqa huk núcleo pedagógico nisqayuqmi karqan: husticia nisqa yachachikuypas, ruwaypas, chaymi karqan karactirpa allinman inclinacionnin. Justicia, “Areté” sutiuyuq, runa allinchaypaq artepi, cienciaipipas, runap allin kayninta maskaymi, allin kay sutiuyuqpas.

Paypa kawsayninmanta qillqaqkunam willakunku wayna-sipas kaymanta riqsisqa yachachiq kasqanmanta, “payqa manam reykunatachu servirqa, aswanqa kamachikuykunatam servirqa”. Payqa yuyaykuynintan mast’arirqan timpunpi, mana timpupipas runakuna ukupi, chay iconoclastico willakuypitaqmi hatun discipulo hina llusqimurqan, qipamantaq biografon hina: Platón, qatikuqninkunaq sutichasqan “Divino”.

Paypa lema utaq lema nisqanqa karqan: “Mana imatapas yachasqayllatan yachani”. Kawsayninpas llamkayninpas kay kawsaypa kamachikuyninwanmi allinta tupachirqa. Discipulunkunaman, runakunamanpas yachachirqa procedimientu

metodológico nisqawan tapukuspa: “Imataq?” Hinaspapas yachaqninkunaq nisqanman hinaqa, kay tapukuymi cienciaq teqsin. Sapa kutim qatinqinkunawan, llaqtamasinkunawanpas rimanakurqa, rimaqpa yachasqanmanta yuyasqanmanta tapukuykunata sirvichikuspan: ironía hinaspa maieutica.

Tribunales de husticiyakunapin juicio sumariyuta ruwarqanku, hinaspan Disculpa nisqa qillqanta urqumurqan, chaytaqa Platón willarqanmi qillqarqanpas; wañunanpaq sintinciaspankum himluck tumananpaq kamachirqaku. Hinaspa wañuynin, epígono Platón nisqanman hina, Sócratesman interesan; chaymi huk llakikuypaq hinallataq, chaynallataq, ihimplupaq aspectota qawachin. Huk hatun sasachakuymi hatarichin: sapan runa, llaqta, kamachiy ima tupanakuyninmanta; hinallataqmi sapan runaq kikin kayninwan, chanin kaywan ima tupayninpas.

Paypa ch’uya, ancha chaniyuq yachachikuyninkunataqa iskay riqsisqa yachachisqanmi apachirqanku, Jenofon “Memorias” nisqa qillqanpi; hinallataq Platón, idealista yachaywasita paqarichiq, admirable “Diálogos” nisqa qillqasqanpi.

Wawqinkunapas, discipulunkunapas huk planta ruwarqanku allin chanin yachachiqta qispichinankupaq, ichaqa manan ayqikuyta munarqanchu; aswan allinpaqmi qawarirqan kamachikuykunata kasukuyta, kikinpa kawsayninta qispichinamantaqa. Griego Educacionqa yachapakuqkunatan allinta yachachirqan kamachikuykunata, Atenas naciyunpi Constitucionta rispitanankupaq, mana harkasqa kanankupaqpas, llaqtanta anchata munakunankupaq, polis utaq llaqtaq allinninpaq hina ruwanankupaq, runakunaq kusionqa kanankupaqpas.

Nikunmi Sócratesqa wayna-sipaskuna ukupi discipulukunata machkasqanmanta. Paykunata tapurqa:

kaqta?

-Qatuypi, nispas tapurqanku.

“Hinaspa, ¿maypitaq yachanman allin runa kayta hinaspa allin ruwaykunata ruwayta?”

-Manam yachanchikchu, nispas nirqaku.

Yachanim. Chayqa yachakunmi hawapi yachaywasiypi, chaypiqa allin kay, allin ruwayllam yachachikun.

Hinaspa chhaynapin tuparqan chay timpupi iskay aswan riqsisqa discipulunkunawan, paykunankarqanku Jenofonwan Platónwan.

Yachachiq Sócratespa kawsayninpi yachachisqankunaqa kunankamapas allinmi materialista, sensualista, epicúreo nisqa llaqtanchispi. Kawsayninqa, sasan, huchuyaykukuq llankayninmi, ancha allinmi sapa kutilla kawsaypa imapaq

kayninta maskhaypi. Chayqa anchatan tupan Dioswan tupasqanchiswan, chaymi ñawpaqtaqa hatunchakuyninchista huk laduman churananchis, huchuyyaykukuspa yuyarinanchismi, concienciachispi, naturalizanchispias Diospa waqyakuyninkunata uyarinanchispaq.

MANA WAÑUQ ESENCIYAQ MAYTUNKUNAMANTA YUPAYCHAY

“Ñuqaqa sapa kutillanmi paraisotaqa huk sapa tupay mayutukunata hina yuyaykuq kani”, nispa.

(Jorge Luis Borges, literato argentino)

Kamachikuy Simi Qillqata ñawinchaypuni, tuta punchaytaq chaypi yuyaymanay. Chaypi tukuy ima qillqasqa kaqkunata allinta waqaychay. Chaynapin allinta kawsanki, allintataqmi ruwankipas.

Josué 1:8 Wañusqakunaq mana wañuq ispiritunkunaqa waqaychana maytukunapin rimanku.

Plinio Sullk'a, Cartakuna

Huk maytuyuq runan kani.

Manan ima maytupas kanchu chay hina millay maytuqa mana ima allinpas kananpaq.

San Tomás de Aquino

Miguel de Cervantes sutiuyuq runa

Ramiro Ismael Trujillo Román / Mirian Medalla Cartagena Chambi sutiuyuq runaqa

Llapan Qillqaqa Taytachapa yuyaychasqanmi, allinmi yachachinapaq, anyanapaq, allichanapaq, chanin kaypi yachachinapaq, chaynapin Diospa kamachin allin priparasqa kanqa tukuy allin ruwaykunapaq.

San Pablo, 2 Timoteo 3:16, 17

Hamuspaykiqa Carpopa wasinpi Troas llaqtapi saqisqay pachata apamuy. Maytukunatapas apamuychik, astawanraqmi ruyrukunatapas.

San Pablo, 2 Timoteo 4:13

Ima allin maytutapas ñawinchanayqa qillqaq qarikunawan rimanakuy hinan, generalmente aswan digno ñawpaq idaqkunamanta; paykunawan akllasqa rimanakuy, chaypiqa manan imatapas rikuchiwanichischu aswanpas allin yuyaykusqankuta.

René Descartes sutiyuq runam

Ñuqamanta rimaspaqa, kusikunapaq hina kallpachawaqniy sumaq kanchay maytukunallatan munakuni, utaq sunquchay hina yanapaq, kawsayniy wañuytapas kamachinaypaq yuyaychawaqniy maytukunallata.

Michel E. de Montaigne sutiyuq runa

Allin maytutaqa surtiyuq tarisqankuqa huk almaq distinuntan murakunman.

Marcel Prevost sutiyuq runa.

Aska mautukuna, mana riqsisqa siqikuna, sumaq yuyaykunapas ñawpaqninchispi riq almakunaq ispicrukunan.

Khalil Gibran:

Huk yupaychasqa qillqa kuyuta kichariqtiykiqa, llapan hanaq pachan uraykamun

Johann W. Goethe sutiyuq runam

Sapa ruphasqa maytun kay pachata kancharichin.

maytukunaqa kawsayniymi, mikuyniy, hamuq pachaypas.

Ralph W. Emerson sutiyuq runa

Fyodor Dostoevsky sutiyuq runa

Maytukunaqa sapallan runakunapa wawqinmi, mana ima ruway atiqkunapa amistadninmi, saykusqa runakunapa sunqunta tiyaykachinmi, hukmanyasqa runakunapa kuntintakuyninmi hinaspa mana ima ruway atiq runakunapa yanapayninmi.

Orison Marden sutiyuq runam

Maytuqa huk admirakuypaqmi, chaymi qillqaqpa almanta wichqarun; Maytuta kichaspaymi almata kacharichini, chaymi pakallapi rimanakuyta ruwawan.

Maxim Gorky sutiyuq runa

Maytuqa kallpam, allin yachaqmi, atiyimi, mikuymi; yuyaypa antorcha, munakuypa pukyu.

Rubén Darío sutiyuq runa

¡Mayna llakikunapaqmi wañunaypaq, achkallaña ñawinchanaypaq kachkaptiy!

M. Menéndez y Pelayo sutiyuq runa

Siminariyupi huk yachachiqniyuqmi karqani, paymi kallpanchawaq maytukunata rantinaypaq. Paytaq niq: “¿Maypitaq iskay waranqa yachachiqniyuq kawaq iskay waranqa maytuyuq kaspaqa?”, nispa.

Mana riqsisqa

maytukunaqa kay pachaq ancha chaninchasqa qapaq kayninmi, miraykunapa, llaqtakunaq hirincianmi.

David Thoreau sutiyuq runa

Allin maytuqa sapa kutinmi aswan wiñaypaq munumintu kan tukuy kawsayninmanta, imaraykuchus chaypin kachkan aswan allin yuyaykuykuna huk qillqaq atisqan, hinallataq runaq llapan kawsayninqa aswantaqa manan imapaschu aswanpas yuyaykusqanpa rikuchiyninmi.

Samuelqa Asirikunmi

Maypipas thak kayta machkarqani, sapan kuchullapi tiyachakaqta tarirqani, makiypi maytuta hapispa.

Tomas à Kempis sutiyuq runa

Rikuwanmi, pipas llapa ñawpaq maytukunata ñawinchanankamaqa manan imaraykupas kunan timpupi maytukunataqa aswan allinpaqchu qawarinman.

Carlos de Montesquieu sutiyuq runa.

Ingeniyupa, yachaypa rikchayninkunaqa maytukunapim waqaychasqa kachkan, timpupa kiricharuspa ruwasqanmanta mana hinaspa wiñaypaq musuqyachisqa kananpaq hina.

Francis Bacon

Kay pachanchikpi chiqap hatun yachay wasiqa qillqakuna huñusqam.

Thomas Carlyle sutiyuq runa

maytukunawanmi kamachikusun, ichapas aswan chiqantapuni hinaspa aswan unayta ispadawan kamachikusunchik.

Honoré de Balzac sutiyuq runa

Ñawinchaypiqa iskay ruwaykunata qawarinayki: maytuykikunata allinta akllaspa allinta ñawinchanayki.

Jaime Balmes sutiyuq runa

Huk admirakuypaq llamkayta ñawinchanki utaq qawanki hinaspa huk noble kusikuyta sientenki, chaypa qillqaqnipas kanki hina.

José Martí sutiyuq runa

Achka qarikunapa distinunqa taytakunapa wasinpi maytu waqaychanapi kasqanmanta utaq mana kasqanmantam karqa.

Mana liwruyuq kawsayqa manam atikunmanchu.

Edmundo de Amicis sutiyuq runa

Thomas Jefferson sutiyuq runam

Runapa llapa instrumentonkunamantaqa aswan admirakuypaqmi, mana iskayrayaspa, maytuta. Wakinkunaqa kurkunpa mastariyinmi (...) Ichaqa maytuqa hukmi: maytuqa yuyariypa, yuyaymanaypa mastariyinmi.

Jorge Luis Borges Maytukuna qawarillan, tasnuchin, wakichin, qapaqyachin, chanta kutichipun.

José Martí sutiyuq runa

Qasi kayta munakuspa

Qasi runakuna, yuyariychis kay máxima nisqatan: Qasi kaytan tarisunman. Ichaqa huk kutilla chinkaruptinqa manam haykapipas kutichipunchu”, nispa.

1789 watapi 13 julio killapi París (Francia) llaqtaq anqas hanaq pachanpi pacha illarimuqtinmi, rey Luis XVI, “Inti Rey” nisqa sutiwan riqsisqa, hatunchakuspa nirqan: “Ñqan Estado kani” nispa. Payqa llapa despótico atiytan kikinpi huñurqan.

Rey Luis XVI, reypa palacionpas, aschka qullqiwan mana tukukuq qullqiwan pisiyasqankuwanmi Francia nacionpa economiyakuti; anta waqllichisqaku, chaymi runakunaq hatariyninpa huknin kaqnin karqan.

París llaqtapi Intendente Generalqa Versailles llaqtapi palaciopin reyta watukamurqan.

Chay kamachikuqmi tapurqa sichus París llaqtamanta ima willakuypas kanchu:

- ¿Imatataq willawawaq Parismanta?

- Tukuy imapas allinmi, Majestad.

Reyqa diariyu nisqa qillqanpin qillqarqan: “Manan kunan punchayqa imapas musuqchu”, nispa, hinaspan mana imamanta llakikuspa puñuq rirqan.

Paqaristinmi rikcharichisqa, runakuna Bastillata apasqankuta uyarispan.

-Manan kanmanchu, nispas reyqa chinkachisqa.

Hinaspa Liancourt llaqtapi dukiqa hinalla rimarqa.

- ¡Llapa Parisqa armasqañam kachkan!

-Chaynaqa, chaymantaqa hatariymi.

“Manan, rey, jaswanraqmi hatariylla! ¡Francia runakunaq revolucionninmi, paykunan hatarirqanku libertad, igualdad, fraternidad ima maqanakunankupaq!”

Qipamanmi kamachikuyninmanta qarqusqa karqan, hurcapa ñawinpaqmi qipa rimasqanmi karqan: “¡Francés! Mana huchayuq wañuni! Wañusqaymanta huchayuq runakunatan pampachani, Diosmantan mañakuni yawarniy ama

Franciaman urmananpaq!”

Runa kaypa historiyanqa huñusqa musquykunapa aventuranmi, chaypim huñunakunchik, chay ancha sasachakusqa, qunqaylla, qaqa ñanninta purinapaq, chaynapi kacharichiy, kaqlla kay, wawqi kaypa kamachikuyninkunata atipanapaq. Kay kawsay chaninchaykunan kristiyanukunaq yuyaychasqan, isinciaq ima, chaykunan runaq civilización nisqapa horizontinta rupachin, kancharichin ima.

Kay kimsa taqa kacharichiy, kaqlla kay, wawqi-panantin kaymi, chaykunan kan, chaykunan kancharichirqan francés heroiku llaqtaq revolucionario libertario maqanakuypi umalliqkunaq yuyaykuyninta, ruwayninkunatapas. Paykunaqa ancha allintam kallpancharqaku liberal hinaspa democrátiku nisqa yuyaykunapa wiñayninta, chaymi mana harkakuspalla Francia nacyunpa Revolución nisqa qallarinanpaq aparqa, chaymi sistemas monárquikus nisqapa cimintunkunata kuyuchirqa, chaynallataqmi musuq kacharisqa estadukuna hatarichinapaq ripirkusiyun nisqatapas ruwarqa.

Galu runakunaq mana wañuq atipayninwan kuchka, Kimsa kaq Estadaqa 1789 watapi junio killapi Francia suyupi Asamblea Nacional nisqaman tukupurqan, qunqayllamantataqmi makinkuman hapirqan política nisqa atiyta, chay watallapitaqmi 6 punchay qapaq situwa killapi, huk suceso histórico nisqapi, kay hatun kamachikuykunata, kacharichiymenta, kaqlla kaymanta, wawqi-pana kaymantawan, Declaración Universal de los Derechos del Hombre y Ilaqtamasiyki nisqapi churarqanku.

Constitucionalista Marcial Rubio Correa nin: “Kay maytu conciso ichaqa transcendental nisqa, forma legislativa nisqapi resumenpi churarqa hatun liberal principiokunata, libertad, kkillan, fraternidad, seguridad, resistencia a la opresión, propiedad nisqakunata. Chayqa derechokunamanta willakuymi, chaytaqa manam mayqin Estadopa agencianpas, kamachiy kamachiywan, sarunchayta atirqachu”.

Kay qillqasqaqa, XIX siglopi llaqa hatun kamachikuykunapi derechos nisqamanta willakuykunapa elemento esencial nisqakunatam kallpancharqa, chaymi derechos humanos nisqapa ñawpaqnin directo. Kay yuyaykuna, sucesokuna ima, mayu hina, kunan hamutayninchista, democracia representativa nisqamanta, Estado contemporáneo nisqamanta ima, abonoyachirqan.

Kay transcendental qillqakunataqa lliwtan pachamanmi mastarikurqa, hinaspa Francia nacionpi Constitucionpa kuchkan karqa, chaynallataqmi huk nacionkunapas, chay nacionkunapas independencia aypachkarqaku, ahinataq Perú nacionpipas, chay nacionkunam Ispaña esclavitudpa sinchi kunkayuq kadinakunata pakirurqaku.

Hatun Kamay Pirwanchikpa, huk Hatun Kamay Pirwanchikpa kayninpas, allin kayninpas, kamachikuypi allin qawarisqa kananpaq tanapaqmi ruwasqa kachkan, libertad, igualdad, fraternidad nisqa ruwaykunata política y jurídica nisqakunata, chaykunam correlativo hinaspa complementario hinaspa garantizan ejercicio mana harkasqa runapa derechos fundamentales nisqakunata, chay contexto de democracia frágil nisqapi!

Franciamanta Revolución nisqamanta ideólogo Jean-Jacques Rousseau nisqa: “Libertadninchista saqiyya qari hina allin kayninchista saqiymi, chaywantaqmi runaq llaqa ruwanankunatapas saqipunanchis”, nispa.

HUK YACHAYSAPA MILANÉS: MUSUQ PERÚ WASI RUWAQ

“Chay yachaysapa milanés runaqa Perú suyupa pakasqa kaynintam qawachichkarqa, ñawpaq mana riqsisqa, rikuykunatawan datuskunata huñuspa, tukuy rikchaq qawariykunata ruwaspa, kuyakuywan huk wayta utaq rapita siqispa, waranqantin kurukunata huñuspa utaq quchakunapi, mayukunapipas mana riqsisqa especímenes nisqakunata hapispa challwaspa”.

(Raimondi y Llona. 1986:19)

Wayna, mana manchakuq, musqukuq Antonio Raimondi Dell’Acqua (Milan, Italia, 19 punchawpi septiembre killapi 1826 watapi - San Pedro de Lloc, Perú) qawarqan, chay “Cactus Peruvianus” nisqamanta muspasqa, yuyaychasqa ima, chaytaq llampu simipi quechua simipiq “Titanka” niyta munan, tarpusqa invernadero nisqapi Milán llaqtapi, Italia suyupi. 23 watayuq, aswan kuraq kachkaspa, yuyayninkunawan, allin yuyayninkunawan ima, mana manchakuspa Perú suyuman rinanpaq kallpachakurqa, chay sumaq, sumaq, kunankama mana riqsisqa. Manañam kutirqachu, llaqtantawan ayllunta wiñaypaq saqirqa. Paymi nin: “Kawsayniypas llamkasqaypas kuchkallan qallarirqan”, nispa.

Kullu, wichariq ñanninpi, hatun rumikunawan tupasqa; sasachakuykuna, sasachakuykunapas harkarqanmi puriyinta hinalla purinanpaq. Ichaqa, kay sasachakuykunapi, harkakuykunapipas, tukuy ima sasachakuykunapipas, iskay kutitan kallpachakurqan, hatun sayayniyuqtaqmi wiñarqan, chaymi ñanta kicharirqan, kallpawanmi hatun musquyninkunaman kaskakurqan.

Tiempuqa pasarqanmi; chayaspa Callao llaqtaman uraykamusqa. Paytaqa allinta chaskirqanku huk yachaysapa, allin qawarisqa peruano, Cayetano Heredia sutiyuq runaq wawqe-panantin makinpi, hinaspan chay ratuchalla aduptasqan llaqtanpa llamkayninman churakurqan, hinaspan mana chaniyuq ruwaykunata qorqan Estado Peruanoman. Payqa wayna-sipasllaraq kachkarqanmi. Paymi uqariyta munarqan, uqarirqan, Perú kanchayta, hinaspan Perú kanchayta altuman churarqan Andes urqukunaa puntanpi, hanaq pachaman, kay pachaq hawanpi kancharinanpaq.

Mana manchakuspa kallpachakuy mitaykikuna huntakunanpaq, hinaspa ruway rapi ruranaykita, imakuna ruwanaykipaqpas. Perú suyuman chayanapaq musuq ñankunata ruway: allin runakunawan tupay, telluriku Andes urqukunata atipaq irqikuna chulluq mankamanta miraynin; achka llimpiyuq kulturanta hinaspa aswan hatun precolombian civilización nisqapa kunanta yachapakuyta, acerumanta runakuna: inkakuna; hinaspa yachay ecológico nisqa paysaqi kunamanta, imaymana timpunmanta, admirakuypaq biodiversidad nisqamantawan, chaytaqa Tukuy Atiyniyuq taytacha anchata qun. “Señor Diospa sutinta munayninta quchunku, paymi kamachirqan, kamasqataqmi karqanku, paymi wiñaypaq wiñaypaq kamarqan, mana pakisqa kamachikuykunatan churarqan.” (Salmo 148:5, 6).

Kawsayninpas, kurunasqa ruwasqanpas, runaq chaninchayninpas, mana chiriyasqa kayninpas, mana saykuspa k’arak sunqu kayninpas, sapa punchay sacrificionpas, sasachakuyniyuq mana riqsisqa puriyninpas, chanin maqanakuy. Tawa chunka wata masninmi tukuy kawsayninpi maqanakurqa chay qaqa allpapi, mana yachay atina urqu hanaq pachapa millay timpunwan sillakuspa. Sapa kutim, chay puriyqa chakillapi ruwakunan huk millay geografía nisqapi, chaypa mi huknin aswan sasa topografía nisqa enteron pachapi.

Allin qhali kaynin, kurkumanta kallpan, kurkunkuta kallpanpas Perú suyupi admirakuypaq hinaspa admirakuypaq purisqankunata sasachananpaqmi admirakunapaq. Yachaysapa Javier Pulgar Vidalpa nisqanman hinaqa: “Antonio Raimondi, tukuy purisqanpi, ñanpi tarisqan chichata upyaq, llaqtachakunapipas, kaymantam inferinman allin qhali kasqanmanta, chaynallataqmi llakichiq hinaspa wañuypa patanman churarqa verrugallan”.

Sasachakuykunapipas allintam wiñan, sapa takyasqa purisqanwanmi achka ruwaykunamanta hamutan, yachapakunku, hamutan ima sasachakuyniyuq Peru suyupa chiqap kaqta, sapa kutim qillqanakunapi qillqan qawasqankunata, yuyaymanaynintapas. Pisi rimayllapi, imaynan mana mayqin Peruanopas hawa llaqtayuqpas willawanchischu, chay hinatan payqa sinchitapuni Perú suyupa cheqaq uyanta sutinchawanchis. Payqa nacionpa kamaqninmi. Payqa Llaqta Taytan. Payqa sunqunpi chiqap Peruano. Paymi Musuq Perú suyupa horizontenta siqirqan.

Repúblicapa historianmanta yachaq Jorge Basadre, autoridad moralwan, justiciawan, nin: “Payqa munarqa Musuq Perú hatarichiq kayta”, hinallataqmi kachkan, hinallataq kanqapuni, Perú suyupa cimientunkunata, columnakunata, vigakunata,

mastarikuyninta churasqanmanta. Kay hatun peruano runata wasichakuq, rikukuq hina ruwayninqa allin takyasqañam, kunanqa Perúpa waranqa watayuq runakunapa galerianpim churasqa kachkan.

TUKUY PACHA KITILLIPI WAQLLIY

“Wañuymanta aswan millaymi chanin runaq chinlla kaynin.”

(Martin Luther King, Nobel Suñay Suñay chaskiq).

Payqa XX siglopi aswan hatun revolucionario, Vladimir Ilyich, Ulyanov, Lenin (Ulianov, 1870 – Nizhnii Novgorod, 1924), wayrakunaman willarqan: “Chiqaq caqmi sapa kuti revolucionario” hinallataq bolcheviconkunawan, paykunan llakikuypaq situacionpi karqanku, insurrección nisqatan akllakurqanku, hinaspan mastarikuq chispakunata kancharirqanku tukuy praderas nisqapi, zar Nicolás II Rusiamanta kamachikuyninkunapi, payta qarquspa, Karl Marxpa teoría nisqanman hina atiyta hapispa, mawka mana chanin estructuras sociales nisqakunata tikraspa.

Musuq puka llimpiyuq pacha illarimuymi pachantinpi escenariopi mastarikurqan. Huk kawsaq, achka llimpiyuq suyakuymi tikarimurqa explutasqa llamkaqkunapaq. Pisi watakunallapin —suqta chunka watakunapi— hatun cambiยุกuna ruwasqa karqan; hinallataqmi aska atipaykunata ayparqanku, chaymi runaq dignidadninpi, allin kawsayninpi, kawsaypi wiñayninpipas allintapuni allinchakusqanmanta.

Musuq puka llimpiyuq pacha illarimuymi pachantinpi escenariopi mast'arikurqan. Huk kawsaq, achka llimpiyuq suyakuymi tikarimurqa explotasqa llamkaqkunapaq. Pisi watakunallapin —suqta chunka watakunapi— hatun cambiokuna ruwasqa karqan; shinallatak, achka paktachiykunaka, runapak dignidadta, alli kawsayta, kawsaypi wiñariyapash hatun alliyachinatami apamushka karka.

Sistema socialista nisqa tukuy kallpanwanmi puririrqan, pachantinpipas mastarisqañan karqan. Ichaqa Perestroyukaqa Unión Soviética nisqatam urmachirqan, Berlín pirqa qunqayllamanta urmasqanraykum Chawpi lwrapata, satélite nisqa suyukunatapas, martilluwan, hozwan kuchka sayarirqaku, dimokratiku sistemawan hukllawakunankupaq.

Ukranya suyuqa kacharisqa kaynintam willarqan, susiyalista nisqatam saqirqan, kumunista órbita nisqapi huk mama llaqtakunap ñanninta qatispa. Ichaqa liberal economía nisqanqa estatista nisqa esfera nisqawanmi huntaykusqallapuni karqan.

Ucrania suyupi, kay unay ruwaypi musuq sistema político y jurídico nisqaman adaptakuypi, kunanqa 10.000 masnin empresas estatales nisqakunam kachkan, chaykunam harkan libertad económica nisqatapas, chaynallataqmi directa o indirectamente waqlliypa millay kurukunamanta nisqatapas paqarichimunku. Kay empresakunan munarqanku utqaylla allichayta, musuq democrático kawsayninkuta takyachinankupaq.

Ucrania mamallaqtaq mafia suyutaqa Victor Yanukuyki umalliqmi kamachirqan, payqa mana kuyapayakuspan kamachiyanta hawapi, llaqtap ética nisqamanta hawapi llamkarqan: waqlliy, mana munay ruway, hucha ruwaypas anchatam mastarikurqan; hinaspapas llaqtaq qullqintan suwarqanku qullqi sunqu elite nisqakuna, paykunan suwasharqanku, chaymi millonninpi runakunata mana hamuq tiempuyuq, mana suyakuyniyuq kachkarqanku.

Kay yachayniyuqpiqa, fachada democrática nisqayuq hatun kamachikuqqa ismusqa challwa hinam asnarqa, runakunañataqmi, lliypa hina, allpata kancharichirqaku, chaywanmi “Revolución de la Dignidad” nisqa qallarirqaku. Chay pinqaypi tarikuq dictadurqa bolsankunata huñuspa mana riqsisqan llaqtaman ayqikurqan. Régimen autocrático nisqa sutinchasqa kaqtinmi, tarikurqan, waqlliypa isku unquy nisqa, sistema democrático musuq, qallariq, mana allin ruwaqpa ancha chaniyoq kaqkunata, sinchi kayninkunatapas pisiyachisqanmanta.

Sociedad civil, muspay phiñasqa, tarirqanku askha millón dólares qullqiyuq hatun wasita, kay kikin chiqaspitaqmi “Museo de Corrupción” nisqa sayarichisqa karqan kikin allpapi, chay qanra chiki ñawpaq hatun kamachiq llaqtaq qayllanpi. Chay wasiqa huk. Kay wakcha suyupi tiyayqa llaqta runakunaman chiqan kaminakuy karqan.

Kay “waqlliy museo” nisqapiqa tenis kanchakuna, golf pukllay, bowling, zoológico, hampina wasi, laboratorio, pukllay wasi, balneario, yate club, 41 clásico carrukuna huñusqanpaq garaje nisqan, qucha, achka wirtakuna, sacha-sacha ima karqan. Chay pirlakunamanta willakuyta tukunanpaqqa, qurimanta hinaspa kristalmanta candelabro ruwayqa huk millon masnin qullqipaami karqa.

Kawsanchismi huk decadente sociedad tukuy muyukunapi, chaypin chinkapuchkan chay escala de valores nisqakuna, chaykunan runata, llaqtatapas pusanan. Tayta-mamakuna, yachaykunapi yachaqkuna, politikukunapas hatun

ruwayniyuqmi kanku. Cruzada tukuy muyupi y nisqatan churakunku, barbarismo nisqa culturamanta, integridad nisqa kulturaman tikranapaq, chaypin ayllukunaq, yachachiqkunaq, kamachikuqkunaq ruwayninqa yachay wasikunapi moral nisqa churanan, wakin kutikunapitaq llapa niveles de la sociedad nisqapi kaqmanta yachayta yachachirqa tukuy munayninta nisqatapas.

Fyodor Dostoevskypa “Karamozovsky wawqikuna” sutiyaq riqsisqa novelanpi huknin runam nin: “Dios mana kaptinqa tukuy imapas saqisqam”. Providenciapi mana iñiq runaqa manan ima limitiyuqchu kanqa, sociedad civil nisqapi kayninpas ruwasqanpas peligroso.

Napoleón Bonapartemanmi huk lapidaria rimayta yupaychanku, chaypin rimarirqa llaqta runakunaq ispiritualpi, muralpi formacionninta ñawpaqman churana kasqanmanta: “Mana religion kaqtinqa qarikunaqa pisillatan kunkankuta kuchunakunkuman”, nispá.

PIRUWPA KACHARICHIYNINTA KAMAQ

Tukuy sunquywanmi revolución nisqa ruwayman qukurqani. Mana allin qali kayniypas ni ima sacrificio ruwasqaypas manan harkawanmanchu.

(General don José de San Martín, libertador del Perú)

Mamallaqtayuyq, pulitiku, general Don José de San Martín (Yapeyú, Arhintina, 1778 - Boulugne-sur-Merdu, Ransiya, 1850) Tucumán llaqtapi, Salta llaqtapipas atipaq maqanakuykunata maqanakurqan, Río de La Plata, kunan Arhintinapi hukllachasqa pruwinsyakunap kacharichiyninta, kacharichiynintapas yanapaspa.

Payqa huk istadista hina rikuyniyuqmi karqan, yanaparqantaqmi musuq liberal polítika nisqa sistimaq mana kirisqa tiqsinkunata churananpaq, chaymi llusqsimuchkarqan achka hiruwis nisqakunaq atiyinwan, chaymi karqan emancipación nisqapi, Revolución Francesa nisqapi, Revolución Americana nisqapipas, chaykunan wiñaypaq chinkachirqan sistema monárkiku nisqatapas, achka qullqiyuq runakuna nisqatapas. Paykunapa ecosninkuqa uyarikurqa kay musuq liberal hatun kamachiqkuna tukuy mistisukuna Amérikapí uyarikuptin; musuq kacharichiy achikyamuchkarqanmi.

General San Martínqa yacharqanmi revolución nisqapa aventura romántica nisqa mana norte nisqapi takyasqa kananta, aswanqa Andes nisqapi Chile suyupa libre kayninta sigurananpaq; chaymantataqmi Lima llaqtaman pawaykuspa kacharinan karqan, Perú suyupa kacharichisqa kayninta takyachinanpaq. Kay maqanakuy pampakunapi maqanakuq mama llaqtayuy runakunaqa wiñarqanku kay sasachakuykunata atipanankupaq, aswan karu yachayninkumanta, kallpankumanta ima.

Runa kaypa musuq especímenes hina, kunan pachaqa mana wañuq kaypa prisukunapim sutinku qillqasqa kachkan.

Tukuy yachaynintaqa willakun huk hecho anecdótico nisqamanta, chaymi pintan hinaspa resaltan general San Martínpa allin kaqpayuq karáctirinta. Huk punchaw intipa kanchayninpi, kacharichiq sinchikunawan, Andes urqukunata chimpananpaqmi allichakuchkarqa, Chile nacionpa kapitanman unayña suyasqan libre kayta qunanpaq, chay nacionqa España nacionpa kurunanmi esclavo kachkarqa. Paymi kamachirqa Argentinamanta Chiliman andinu urqukunata chimpanankupaq yuyaykusqanku planta allinta ruwanankupaq.

General San Martín sapa punchaw qawaq kacharichiq sinchikunapa kamachiq sinchikuna kamachisqanta kasukusqankuta. Chay sinchikunaqa guerrapi kachkaspankun tukuy imamanta priparakusharqanku Andes urqukunaq hatun urqu patakunata, altuman wichariq urqukunata pasanankupaq.

Polvo rivistapi cintinilakunaqa kamachikuyniyuqmi karqaku mana pipas pasanankupaq. Huk punchawmi San Martínqa yaykuna punkuta waqaychaq sinchikunata munachiya munarqa yaykuchinanpaq. Kay sinchikunaqa, ruwayninman huntaq, manan chaskirqanchu chay mañakuyta, hinaspan kamachiq sinchipaqa insistiyininta, kullu kaynintapas rikuspa, kallpawan kutichirqan:

- ¡Manan kikin general José de San Martínpas kaymanta haykunqachu!

Andes urqukunata chimpasqankuqa tupachisqa kanmanmi Cartago nacionmanta general Aníbalpa urqukunata purisqanwan. Kunankamapas aswan admiracionta kallpachaq operaci3n militarqa, kikin general San Mart3nqa rimasqanman hinaqa, manan awqachu rikchasqata hapirqan, “aswanqa kay hatun urqukunata chimpaymi”, 1816 wata chawpipi almirante Tom3s Guidoman qillqasqanman hina.

Chacabukupi, Maip3pi atipasqankum Chile nacionpa libre kayninta, independenciayantapas wiñaypaq sillarqa. Samuel Haigh, ñawi rikukuq, atipaymanta willakuyta apaq, kay yuyayta qillqarqa: “Maip3pi atipayqa ancha allin cimintuta churarqa independencia kawsapaq, chayrayku, chaymanta, wañuyapaq maqay karqa, Surpi Ispaña atiyman qusqa”.

Andes nisqap mana atipay atina awqaq suyunqa huk awqaq pusaq kallpamanmi tikrasqa karqan, Arhintina-Chili nisqap hukllanakuyninpa rurunmi. Paykunaqa yacharqankun aswan hatun, liw chiqanta munasqaskunata allipunachiyta, ahinataq Am3rica suyukunaq kacharichisqa kayninta, sapanchasqa kaynintapas takyachiyta. Paykunaqa huk awqanakuy flutatam kamarirqanku, Pac3fico mama quchata kamachiyta atiq, chaywanmi expedici3n nisqa awqaq pusaq Lima llaqtaman qipa maqanakuyninpi, Ispaña kamachiypa pulitiku sunqun, sarunchakuq riyalista kallpakunap qipa kallpanpas.

10 ñiqin inti raymi killapi 1821 watapi Lima llaqtaman atipaq yaykuymi karqan, 15 ñiqin inti raymi killapi 1821 watapitaq Lima llaqtapi Ayuntamiento Abierto nisqa huñunakuypi, San Mart3n hatun sinchipa umallisqan, ñawpaqman puriq kallpakunap yanapasqan, kusikuywan willarqanku: “Per3 suyup munayninqa Ispaña kamachiymanta kacharichisqa kananpaqmi kamachisqa kachkan”.

Independencia, nacionpa tistamintun, mana wañuq kawsanraykun achka runakuna sasachakusqa karqanku libre kay altarpi, chaytan willakurqan 28 julio killapi 1821 watapi, “runakunaq munayninwan, paykunaq ruwasqankuq chanin kayninwan ima, chaytan taytachaqa amachakusqa”.

Qatinqin wata 20 ñiqin tarpuy killapim Piruwpa Ñawpaq kaq kungreso nisqa Hatun Yachay Sunturnin San Marcos llaqtapi, Lima llaqtapi qallarirqan. Liberador General San Mart3nmi tukupay willakuyninta Piruw runakunaman rimarirqqa manaraq wiñaypaq Per3manta llusichkaspa.

—Wiraquchakuna:

Maqanakuy pampakunapi lawriliswan huntasqa, sunquyqa manan haykaqpas chaphchisqachu karqan chay sumaq punchaypi kuyuchi q miski sientikuywan. Llaqta kusikuypaq maqanakuq maqanakuqpaqqa atipay kusikuyqa, derechunkuwan kusirikunankupa huk medio kasqanmanta kunvencikuyllam paqarichimun; ichaqa, suyuq kacharichisqa kayninta takyachinanpaqqa, munasqankunaqa manan hunt’akunchu, awqanakuyqa suertenkuna tikrakusqanmi sapa kutilla aswan sumaq suyakuykunaq rikchayninta cambian.

Huk allin qawaqkunapaq sapa kuti raymikuna, ñam ruwarunña hamuq pacha destinuta Américapa, hinallataq Peru llaqtapa destinuntapas, mana iskayrayanapaq. Representación nacional nisqallatam ancha munarqa, chaynapi permanencianta hinaspa prosperidadninta takyachinanpaq.

Congreso Constituyente nisqa churasqa kachkaqta rikuspaymi hatunchayniyqa tasnukun; chaypiqa, mana munanchu hatun kamachikuyta, chaytan absoluta nichu munaqtin ruwawarqan hapinaypaq, sunquypa sintikuyninpa kuntranpi, chaytan chayna millakuywan ruwarqani.

chayta chaskisqaymanta yuyariylla, chayta niyman chayqa, aswan kusichiq kusikuy ratukunata qachuyachinanpaq.

Sichus Américaq kawsanpi munayninkuna Congreso qawarinan kanman chayqa, kunan punchaymi paykunata representani, chaynapi mana huk sufraqaskunapas yuyayniyuq kananpaq hatun kamachiqta hinalla umallisqaymanta.

Chaymantapas, Llaqta kamachiq atiyinpa kunkantaqa San Martín, Perú suyu llaqtayuq hina, allin qawariqwan uyaringapuni, paywantaq kasusqa, kasunanpaq ruwasqa kanqa, Ñawpaq kaq Sichiwan de Libertad hina”.

Kay kikin Congreso Perú nisqataqmi yuyaykurqan kunanmantapacha “Fundador de la Libertad de Perú” nisqa sutiwan taqasqa kananpaq, chaywanmi Perú suyupi Generalissimo nisqa hatunta karqan, hatun, ruruchiq registro ruwasqanmanta, manan llaqtallanmanchu, aswanpas Argentinapi, Chilepi, América Latinapipas kacharichiyanta munaranku.

Libre kayninchisqa manan llapanchu; llapan Peruanukuna, mana taqakuspa, huk kawsayllapaq maqanakuspa puririnqaku: hinalla hatarichinapaq, quri munaywan, huk Musuq Perú suyuq llapampaqmi kan.

JOSÉ MARÍA ARGUEDAS HINASPA KAWSAQ YUYAYNIN

Ñuqayku andino runakunaqa nina rawrayta tuquchkallayku hatun unupi, pisi tiempullamanta musquykunapas, llipyakunapas patarinqa”, nispa.

Tayta: JOSE MARIA ARGUEDAS NIN.

reivindicador de los hombres andinos)

Perú suyu identidad nisqamanta maestro José María Arguedas Altamirano (1911-1969) kawsayninmanta, llamk'asqanmanta yachaqkuna, pisillata rimarqanku kay mana manchakuq reformador tradicional educación nisqamanta Allin yachayninkunamanta, ruwayninmanta ima.

Payqa anchatam llamkarqa yachachiq hinallataq amauta hina qatikuqninkunata tukuy patakunapi yachachiypi: yachaywasipi, hatun yachay wasipi, hatun yachay wasipi hatun yachay huasipi.

Kay wayna sipaskunamanta allin qawarisqa yachachiqmi kay hinata nin: “Peru suyupi yachay sasachakuypiqa manan allichayta atikunmanchu método pedagógico nisqawan, aswanpas sapan llaqtaq kulturanmanta, kustumbrinmantawan yachaspa, achka razayuq, askha simiyuq, achka kulturayuq suyu kasqanchisrayku; manaraq huntasqatachu sutinchasqa chaqrusqa”. Payqa wawqinkunawanpas , wawqinkunatapas panparichinmi qatipayninpi.

“Ñuqaykuqa”, nispan nin, “kay allin yachayniykutaqa, iñiykunaq hukllanakuyrintapas kallpachananchismi yachachiqkuna”.

Pedagogo creativo hina, tesis nisqatam hamutaspa churarqa: tradicional español gramática nisqa mana yachachirqachu huk parrafutapas qillqayta nitaq uyariqkunapa qayllanpi pisi rimayta quyta. Kuchka, kay llakimanta, allichinamantapas churaqtaq Amawta Peru suyumanta yachaymanta, Walter Peñaloza Ramellawan rimanakurkakuna.

Huk kutinmi tutayaq ñanniyqa chimpärqan mana qunqay atina yachachiq Walter Peñaloza Ramellapa kanchariq, wichariq ñanninwan. Payta rikurqani, uyariqani admiraciyunwan kawsayninpa crepúsculo nisqapi, huk allin rimaynin clave nisqapi, Asamblea Nacional de Rectores nisqapi, septiembre killa qallariypi, 2008 watapi, septiembre killa qallariypi, huk tema educativo nisqamanta, ¿imaynataq mana yuyariymanchu kay ratupi huk hatun yachachiqta, payqa Amawta Walter Peñaloza Ramellapa discipulon? Rimachkani riqsisqa.

Doctor Humberto Ñaupas Paitánmanta, paymi kunankamapas kay yachaysapa, yachachiq Walter Peñaloza Ramellapa riqsisqa llamkayninta mastarichkan; hinallataqmi mana saykuspa yachaykunata machkapasqa, huk urqu científico qillakunata, mana wañuq isinciayuq kunamaytukunatapas hurqumusqan.

Dr. Walter Peñaloza Ramellaqa Enrique Guzmán y Valle Hatun Yachay Sunturpa Rectorninmi, tikraqninmi karqan, Fuerzas Armadas y Revolución Popular nisqapi política nisqapi, kamachiypipas Reforma Educativa nisqapi protagonista, chaypin aswan achka Perú hatun suyupi tiyaq runakuna hatun tikraykunata ayparqanku, llapan runakunaq allinninpaq, hinallataq askha chusaqkunata wisqarqanku, watakunaq mana kaqla kayninkumanta.

Kay hatun yachaqkuna identidad peruanamanta, Walter Peñaloza Ramellawan José María Arguedas Altamiranowan, huñunakurqanku yachachiyta metodológica nisqa musuqyachinankupaq, tradicional gramática preceptiva normativa nisqamanta gramática preceptiva experiencial nisqaman, chaypim Castilla simipi programakunata tikrarqaku, musuqyachirqakutaqmi hatun mama suyupi.

Pasionado yachachiqninchik, maman siminpi quechua runa-simipa vitalidadninta qawachispanmi, “Himno Canción a Túpac Amaru” nisqatapas, “Pongopa musquynin” nisqatapas purunwan qillqarqa, chakatakuspa. Arguedas nin: “Quechua simiqa Castilla simimanta aswan atinyuq simi kasqanmanta convencikuyniy... hinallataq quechuamanta ñuqapi kaqpas kancharichiwan, kallpachawaspa”.

Chayllaraqmi Lima llaqtaman chayamurqayku kay wata jueves 29 p’unchay noviembre killapi. Tarde punchawmi watukurqaniku Universidad Agraria Nacional de La Molina nisqaman, chaymi huk benchmark internacional nisqa estudios agrarios nisqapi, asuntokunapipas. Kay puriypiq, chaymanta llusiqikuna, Dr. Francisco Medina Raya, Maestría nisqayuq Juan Alarcón Camacho ima pusawarqanku, CPC Iris Melgar Pachecowan kуска.

Anfiteatro José María Arguedas nisqapi purirqayku, chaypim kay andino runata yuyaripa takiy, takiy, tusuy ruwaykuna ruwakun; yachay wasinmi karqan. Chaypin sayarichirqanku huk monumento, chaypin huk placa hurqusqa kachkan Rectorman yachapakuqkunapaq hinallataq qillqanmanta, chaypin nin: “kumpañawaychis allin kallpankunaq armuniyapi, may mana munaqninta chiqnirqan chaypas, universidadpi, ichapas chayllapi, yachaykunata uywayta atikunman”, nispa.

Hinaspa kay sumaq anfitiatrupa uranpi hinaspa waranqa llimpikunapi qawanchik kay rimayta: “Wiraquchakunapa hatun llaqtanman chayarunchik hinaspa kuyurichichkanchik”, nispa.

Kay hatun yachay wasipi Arguedasqa antropología, etnología, folklórica nisqa yachay maskayninmanta yanapakuyta chaskirqa.

Neurosis unquywan ñakaripan, manataqmi munumental llankayninwan andino universuman astawan yanapayta atispa, yupaychana wasiman balawan wañuchikurqan. Wañupuspan puñuchkarqan, achka punchaykuna qipamantaq mana wañuqman ripurqan.

Atun yachay wasi Agraria Nacionalqa yachapakuqnin kunawanmi chaypi kachkarqa, paykunam aya markapi nisqataqa rikrankunapi aparqaku, kay hatun andino runapa ayanta apaspa qipa samayninman. Hinallataqmi ñawpaqmantaraq allicharqan asway llaqtapi violinista Máximo Damián, allin amigun charangu tukaq Jaime Guardia ima, instrumintunkuwan, magia andino takiyninkuwan ima, tukuy raya tiqira tusuqkunap takiyninman, “Amawta de los Andes” nisqamanta qipa dispidida nisqapi.

Wiraquchanchis Jesucristo hanaq pacha puyukunapi Angelninkunawan kuchka kutimuqtin, llaqa runakunata juzgananpaq, profeciyan kunaman hina, kay cardinal doctrina de cristianismo huntakunanpaq umbralpin kachkanchis.

José M. Arguedas juzgasqa kaptin, hanaq pachamanchu icha infiernumanchu rinqa? Munakuy Yachachiqa, Nazaret llaqtamanta Jesuspa oficianqa wawankunata qispichiymi; hinallataq chay hina kaspaqa, mana kuyuriy atina iñiyniyuqmi kanchis, chay andino llaqtaq chaninchaqnin.

América suyupi hatun manaraq Colombia civilización nisqamanta falsificadores nisqakuna, Judea llaqtamanta Asamblea Nacional nisqawan hanaq pacha suyuman destinasqa kanqa.

Kay runamasinkunata, kulturankuta ima amachaqa tukuy kawsayninpas, llamkayninpas kuyanakuymantam karqa. Munakuypaqmi yuyaykurqan, munakuypaqmi qiilqarqan, munakuypaqmi maskharqan, munakuypaqmi maqanakurqan, qipamantaq munakuyrayku wañurqan.

Rosa Guerra, investigadora, Caracas, Venezuelamanta, “Congreso Internacional Arguedas y Perú Kunan” nisqapi anchata yanapakurqa. Julio César Alfارoman octubre killamanta 2004 watapi, manaraq riqsichikuchkaptin, nirqa: “Arguedaspa kawsayninpa huknin pilarninqa kuyakuymi karqa, chaytam pipas kunkanpa tununpipas musyayta atirqa.

Yuyarini, huknin qischuwa kursupi, urpichallay simita tikranayku kaptin, chay simiqá anchata niyta munan, hinaspapas achka kastilla simikunawan rimaspapas manam allintaqa atiwaqchu”. ima rimayta munasqanmanta tikray, chaypas anchatam dependen kunkapa tununmantapas”.

“Pisi rimayllapi, ñuqapaqqa, kunan punchawpas, Urpichallay nispayqa, José Mariata uyarisqayraykum. Hinaspa chayllam yuyaymanmi mana distincionniyuq llapa runapaq hatun kuyakuyninta, chaymi achka runakunapa amistadnin kayta atinman karqa...”.

¡HUK WAYNA, WILLAKUQ!

Señor Diostan munakuni, paymi uyariwarqan rimasqayta, mañakusqaytapas. Paymi ninrinta kumuykachiwarqan; chayraykun kawsaskaqtiy payta waqyakusaq”, nispa.

(Rey David, Salmos 116:1, 2)

kay wata 23 punchawpi septiembre killapi tutamantanpi, primavera killapim pacha qallarín, Wayna-sipaskunapa punchawninmi yuyarikun, chaynallataqmi huk wata huntakuyninta yuyarinku Hatun suntur yachay wasi Apurímac, kunan Universidad Tecnológica de los Andes, ancha riqsisqa kamarisqanmanta.

Kisapata centinela urqupa qumir patankunaman purispaykuqa, quchapatannintam purirqaniku, chaypim uyarirqaniku Mariño mayupa musiku murmurayninta hinaspa rikurqaniku samaykachikuq wayrankuna incienso hina altu hanaq pachaman wicharichkaqta. Intiqa llimpi llimpi llimpinkunatan kanchariyta qallarinkun, Abancaypa “qumir llaqtan” anqas firmamentuta kancharichispa.

Católico sacerdote, Reverendo Tayta Oscar Arbieto Mamani, Teología Doctor, kay pachapi Allin Yachachiq Jesusta representan; chay pachallapitaqmi, payqa XXI siglopi profeta. Payqa huntaq sunquwanmi allin willakuykunata willachkan

Qespikuy kay cólera pachakunapi kawsananchispaq waqyasqa kanchis, legendaria heroína Micaela Bastidaspa puquy allpankunapi hinallataq universo andino runaq chaninchaqnin, José María Arguedaspa.

Tayta Oscar Arbieto, costumbrenman hina sapa punchaw 6 a.m., taytachamanta mañakuna wasiman rirqa chay situacionta qawananpaq. Punkukunata kichachkaptinsi, huk llañullaña wayna, achka punchawkuna mana rutusqa, taytachamanta mañakuna wasiman yaykururqa, qaytuyuy hinaspa llikisqa kamisayuq, makinpi aceitunas qumir maletínta apaspa. Humillakuspan qunqurikuspa Diospa altarninpa ñawpaqinpi kumuykukurqan. Iskay kimsa minutu yuyaymanaspaq sayarirqan ripunanpaq, hamusqan ñanta qatispa.

Sapa paqarinmi chay hurallapi, waynaqa kikin pachawan pachasqa, kikin ritualta ruwaspa, Señorpa wasinman riq: huchuyyaykukuspa, kumuykukuspa, uman kumuykukuspa, mañakuspa, utqaylla ripurqan. Tayta Oscarqa, runa kayninpi, sospicharqa kay wayna huchasapa kananta, paymi planiyaspa hamunman taytachamanta mañakuna wasita suwananpaq.

- Tayta Oscar, kallpasapa kunkanwan, nin: Wayna, imatataq kaypi ruwachkanki?

- Taytay, sapa paqarin pacha illarimuyta, manaraq Chalhuanca mayu patapi wasi ruwaq hina llamkanayman richkaspa, pisillata hamuni taytachamanta mañakuna wasipi kaq Tukuy-atinyuq Diosta napaykuq.

- Tata Oscar, nispas nin, ¿imaynatataq mañakunki?

Chay waynataq kutichisqa: Qunqurchakispaymi Payta nini: “Señor, Tukuy atinyiyoq Dios, Diosniy, hampiqniypas, chayraqmi hamurqani willanaypaq kunan punchay kusiqa, agradecido sintikusqayta pampachasqaykimanta qispikuyniykimantawan, manan allintachu mañakuyta yachani, ichaqa sapa punchaymi sapa hora qanpi yuyaykunipuni... chaymi, ¡Allin Jesus, kaymi wayna, aswan riqsisqa “tigre” nispa, paymi willawashan!

Tayta Oscarqa kay parrokiyanu waynaq imayna yuyaykusqanwanmi sunqunta kuyurichirqan, payta nirqan: “¡Allinmi, imatachus ruwashanki! Diosta machkallachkay, chiqaqtapunin tarinki”, nispa.

Chay waynaqa dispidikuspa ripusqa.

Tayta Oscarqa Diospa altarninpa ñawpaqenpin qunquriyusqa, sinchita kuyurispas, waqaywan, Juliyuq sasan mañakuyninta yapamanta rimaspa: “Señor, kunanmi hamurqani willanaypaq kunan punchay kusion, añanchaykuspa munakuynintapas kusqayta pampachasqaykimanta, qispikuyniykimantawan. Manan allintachu mañakuyta yachani, ichaqa sapa punchaymi sapa hura qanpi yuyaykunipuni... chaymi, Allin Jesus”, nispa. Jesus, kaymi Tayta Oscarman willakusqay!

Huk kutinmi tayta Oscarqa riparaqan julio waynata, sutichasqankuman hina, iglesiapi mana rikusunmanta. Qatinqin punchawkunapiqa manam kutimurqachu, hinaspa, ancha llakisqa, chay waynapi wasi ruwaq yanapaqninpa llamkayninman rirqa, cristal hina chuya Challhuanca mayupa patanpi, chaypim hatun pampapi huk monumental estructurata ruwachkasaku.

“Tayta Oscarqa kapatasta tapurqa: ‘¿Julio allinchu kachkan?’, nispa”.

“Construcción encargado kutichirqa: ‘Iskay semanaña mana llamkananpaq rinchu, niwarqankutaq sinchi unqusqa kasqanmanta, hatun hampipakuqman willarqa wañunanta qayllallapi’”.

“Iskay punchawkunaqa hampina wasipi kasqanpi, Julio wayna hampina wasita tikrarqa, aswan admirakuypaqqa karqa uyanqa sapa kuti kusikuytam radiarqa hinaspa sapa kuti kusisqa munakuynintaqa. Hampina wasipi hampipakuqwan hatun kamachiqtaqa admirakurqam mana pipas watukusunrayku, nitaqmi waytakunata, tarqitakunata, napaykuytapas chaskirqachu”.

- Julio wayna, huk chhikanta musphasqa, tika hina asirikuspa, siminpi, nirqa: “Hampipakuqqa pantachkan. Sapa punchaw 6 a.m., iskay punchawkunaqqa mana ñawpaqta kay nanay puñunaman chayamusqaymantapacha, huk munasqa, chiqap qaylla amistadniymi waqtaypi tiyaykuspan rinriypi susurquwan, nispa:

hampipakuqqa, admirasqa, tapun: “¿Imataq nin?”, nispa.

Julio nin: “Chayraqmi hamurqani willanaypaq, Julito, ancha kusisqa kani amistadniykita tarisqaymantapacha, chaymi aswan chaniyuq kay pachapi qorimanta. Huchaykikunatan chuyancharqani. Sapa kutinmi munaqani tukuy sunquwan rimasqaykita uyariyta; sapa punchaymi yuyaykuni... Chaymi, Julito, kaymi Jesus: check in!”.

Salomón Bolo Hídalgo “Túpac Amarupa revolución” nisqa liwrun, “Micaela Bastidas, Américapi aswan hatun warmi” nisqa liwrunpi 1970 watakama; hinallataq Rubén Chauca Arriarán “Micaela Bastidas” nisqa liwrunpapas “Micaela Bastidas” nisqa maytunpi 1985 watakama.

Huk razonable hinaspa fundamental pistataqmi, 6 punchaw abril killapi 1781 watapi wañuchisqa kachkaptin huk ratokuna ñawpaqta verdugokuna tapuptinku: “Maymantataq kanki?” Hinaspa kutichisqa: “Abancay-Tamburcomanta”, chay rebeldeq 36 watayoq warmin.

Escociamanta Samuel Smiles sutiyuq qillqaqmi, “Character” nisqa liwrunpi nin: “Libroqa mana wañuqpa esencianmi”, kay qillqapas mana wañuq esenciayuqmi. Qelqaqmi plumanwan, tintanwan, yawarninwan ima chakatasqa kashan. Gre, tukuy imaymana willakuyninpi kawsay yawar hina mikhuchiq; kay razonkunaraykum ñawinchayta yuyaychani. Chiqamanta edificanqa distinguida personalidadninchista, hunt’anqataqmi bibliografía nisqapi activista socialninchismanta hinallataq amankay t’ikanchismanta.

Huk kutitawanmi, achka allin munayniyuqkuna kanku llamkaqmasyiman hinaspa hamutaqman Pablo Libón Urrutiaman, mana qallpanchasqa hina hatunchawasqanmanta, mana chaniyuq maytunta heroínanchik Micaela Bastidas Puyucahuamanta qawachinaypaq.

Kikinchikpa chaninchayninchikta kutichipusun, Micaela Bastidaspa mirayninmanta mirayninchikmi kanchik, iqilmu warmi, payqa sapa kutim purinanchikta pusawasun sapa kuti tikrakuy ñanpi, llaqtanchikpa, Apurímac, Perú, América Latina hinaspa tiqsimuyuntinpa allinninpaq.

Tamburcomanta, Micaela Bastidas Puyucahua nacesqanmanta, kay allpapa allin churin kaspaymi kallpanchakurqani willakuykunata huñunaypaq”, nispa.

“Varida mamayku”, kay riqsisqa investigadorpaq, paqarirqa inka ayllumanta Qorwanimanta iskay kimsa metrollapi, chaypa arqueológico puchunkuna kunankama Tamburco llaqtapi. Historia qallariypi, quichuakuna ayqikurqanku centinela apu Ampaypa chakinman, hinaspan ñawpa llaqta Qorhuanita kamarirqanku. Hatun yachay wasipi yachachiq Luis Guillermo Lumbreras nisqanman hina: “Casawirkakuna, Huarpakunapa pachanpi kaqkuna, Andahuaylas, Abancay allpapi tiyarqanku, paykunaga quichua ñawpa taytakuna kanku, wayq’ukunapi, urqkunapi tiyaqku”.

Kay colonos nisqakunan ruwarqanku Usno-Muqu nisqa wasi, huk piramid nisqa wasi, kimsa plataformakuna superpuesto nisqayuq, chaypa plano de piso rectangular nisqa 35 m sayayniyuq, kay chiqasmantaqa pachak metrpin tarikun tampus utaq tambus nisqakunaq arqueológico puchunkuna, huk samay wasi maypichus inkakuna, muleteerokuna ima kunkistapi, qipamantaq coloniapi qatuqkuna sapa kutilla watukuqku chay inka ñankunata purispa kapaq ñan hinaspa hamurqa tambupi qipananpaq chaymi qipaman pachawan sutichasqa Tamburco, Tampu - Orcco tambo urqupi utaq urqupi. kasuwalminti Ayala (1615-2016) “ ... Tamburco, kanman Abancaypa utaq Amancaypa tambun, chaymi rikurin lista tambukuna coloniamanta tarikuq.”

Chay atipaypa umbralninpi hinallataq Almagristaswan Pizarristaswan ukhupi maqanakuykunapi Pachachaca mayu patapi maqanakurqanku 1535 watapi, huk kuti awqanakuy tukukuptin, wakin ispañulkuna, ahinataq huk Mariano Bastidas de la Guardia, Corhuani Ilaqtapi, Tamburco Ilaqtapi tiyarqanku, primavera hina pacha kasqanrayku. Kay siqiqua hatun Micaela Bastidas Puyucahuapa ñawpaq taytan kanman. Kay apellidoqa manam Qusqu Ilaqtapichu tarisqa, Tamburco distritullapim, Abancay suyupipas.

Kay kikin llankaypika Hilda Huayhua, Micaela Bastidas Mamallakta Hatun Yachay Sunturpi hatun yachak yachachik, Pablo Libón yachaysapa yachak, Luis Echegaray kawsaymanta yachak, Andes Tecnológica Universidadmanta Lucio Castro Tamayo, shinallatak Alfredo Sumi Arapa yachachik, Micaela Bastidas Mamallakta Hatun Yachay Sunturpi yachachik.

Qelqaqninchismi huñurqan llapa qelqakunata imaymana qelqaqkunaq qelqasqankunata, historiamanta cheqaq kaqta tarinanpaq: historiamanta yachaq José de la Riva Agüeromanta, "Paisajes del Perú" nisqa liwrunmanta, 1912; polaco Boleslao Lewinmanta, "La Revo

TAMBURCO, MICAELA BASTIDAS SUTYUQ WARMIP PAQARISQAN

Manañan pacienciyayuqchu kani tukuy kaykunata sasachakuykunataqa atipaymanchu", nispa.

(Micaela Bastidas,

líder de la primera Revolución americana)

Musuq kamay qillqa qillqasqa, llaqta aylluman, sociedad civilman kusikuyta, kusikuyta apamuspa: “Tamburco, Micaela Bastidas Puyucagua paqarisqan”. Chayta ñawinchaspaqa pusawasunmi, pusawasuntaqmi huk munay puriymán hunta sentimientokunawan. Miópico ñawinchista kicharina, askha llimpi kanchaykunawan huntasqa cheqaq kaqta rikunanchispaq, hinaspan sumaq Perú suyupi mana reqsisqa pachata purinanchispi ch’unqachiwasun.

Wiñay llaqtanchispiqa, tikarimuq inka llaqtakunan sayarichisqa karqan, español runakunan hatun precolombiano civilización nisqatan atiparqanku, chay qipallamanmi Españulkunaq kamachikuynin qallarirqan, achka pachak watakunan karqan. Autonomíanchista, plan nacional de vidanchista, identidad kulturalninchista, kunan pachanchismanta, hamuq pachanchismanta ima decidinanchispaq munayninchistapas chinkachirqaykuñan; hinaspa Tahuwantinsuyu hatunyachiq nativo valurninchikkuna tarpuy, tarpuyas wañururqa.

Kay pinqay colonia nisqapi, Andes suyupa urayninpi telúrico urqukuna chawpipi, 4 punchaw noviembre killapi 1780 watapi, José Gabriel Condorcanquipa umallisqan, Túpac Amaru II, huk makilla allin ruwaq runakuna kunkankuta huqarispanku, puñunankuta huqarispanku, armankutapas kicharirqaku, chaynapi punta kaq revolucionario emancipación movimientuta rawrachinankupaq. Huk mana kustumbri kaq valor ruwasqankupi, mana haykaq rikusqa runaq histurianpa analisisninpi, dirichunkuta utilizarqanku legítima insurgencia nisqaman, chay insurgente ikus nisqakunan kapchirqan ñawpaq hinaspa tulluchasqa estructurakunata, chay kuruna Españolwan América Latinapi, Américakunapipas. Mana wañuq heroína, Micaela Bastidas Puyucagua, warmin, huntaq masanman, valurniyuq, valorniyuq José Gabriel Condorcanqui, Túpac Amaru II, wawankunawan, ayllunkunawan, emuladorkunawan ima, ispiritunwan, yawarninkuwan ima, aswan sumaq panqakunata qillqarqanku, Amériq, tiqsimuyuntinpa historianmanta, 18 punchay aymuray killapi 1781 watapi, wañuyninkuwan sillasp libre kanankupaq waqasqankuta.

Kay legendario runakunaq yuyaykusqankupas, llank’asqankupas yachachirqanmi kawsay yachachikuykunata, mosoq kacharichiy achikyamuyapaq dedicaciónmanta, ofrecimiento, sacrificiomantawan. Kaymi sociedad civil nisqapa aswan hatun valor ético y jurídico nisqa. Apurimeña warmimasinchikmi kay acción armada romántica de vindicación nisqapi huk transcendental ruwayta ruwarqa: umalliq kaynin, organizaciónpi influencia ruwasqan, chaynallataq emancipatoria nisqa maqanakuyta estrategianpi ancha riqsisqa kaynin.

Kunanqa, payqa ukunchasqa estudios nacionales y internacionales nisqapi kachkan, paradigmática warmi Micaela Bastidas Puyucagua maypi nacesqanmanta yachanapaq. Yachaqkunaq yuyaykusqankun aswan wiñachkan, paykunan afirmanku, historiamanta hinallataq ligalmanta, Abancay provinciapi Tamburco uchuy suyuchapapaqarisqanmanta.

Kay aventuras intelectuales de marchas y kuntramarchas nisqapi, ñawpaq policia investigativa peruana nisqamanta, amachakuq Pablo Libón Urrutia, Tamburquino llaqtapi paqariq, allin qawarisqa miraynin, venankunapi rebelde yawarnin puriq, Micaela Bastidas Puyucahuamanta, manaraqmi chiri tiempupi tiyasqanpi pakakunchu; payqa tantiyarunmi ñawinchayta, yachapakuyta, maskayta, qillqayta ima, chaynapi tarisqan chiqap kaqkunata willakunanpaq.

Paymi hamun, continental hinaspa teqsimuyuntinpi umalliqninchis Micaela Bastidas Puyucahua nacesqanmanta ch'uyanchakunanpaq yanapakuspa, nin: "Chay hina, llakisqa distritumanta mana willakuy kasqanmanta", nispa

de Tamburco, Micaela Bastidas Puyucahua paqarisqan llaqta, kay allpapa allin churin kaspaymi kallpanchakurqani willakuykunata huñunaypaq".

"Varida mamanchik", kay riqsisqa investigadurpaq, paqarirqa inka ayllumanta Qorwanimanta iskay kimsa taktillapi, chaypa arqueológico puchunkuna kunankama Tamburco llaqtapi. Historia qallariypi, quichua runakunaqa centinela apu Ampaypa chakinman ayqikuspanku ñawpaq llaqta Qorhuanita kamarirqanku. hinallataq hatun yachay wasipi yachachiq Luis Guillermo Lumbreras nisqanman hina: "Casawirkakuna, Huarpakunaq pachanpi, Andahuaylas, Abancay allpapi tiyarqanku, paykunaqa quichua ñawpa taytakuna kanku, wayqukunapi, barrancakunapi tiyaqku", nispa.

Kay llaqtayuq runakunaqa Usno-Muqu nisqatam ruwarqaku, piramidal nisqa wasim, kimsa plataformakuna superpuesto nisqayuq, plano de piso rectangular nisqayuq, 35 m tupuyuq. Kay sitiynmanta pachak mitrullapim kachkan tampus utaq tambos nisqapa arqueológico puchunkuna, chaypim samay wasi, chaypim inkakuna, mulitirkuna atipasqanku pachapi, chaymanta qipaman coloniyapi qatuqkuna, sapa kuti watukuqku kapaq ñanpa inkakunapa purinan ñankunata purichkaspa. Paykunaqa chay tambo nisqapin sayankuman karqan, chaymi qipaman Tamburco sutiwan reqsisqa karqan, Tampu-Orcco, urqupi utaq montículo nisqapi tambo.

kasuwalmente, Ayala (1615-2016) "... Tamburco kanman Abancay utaq Amancay tambo, chaymi rikurin listamanta tambos coloniamanta".

Chay atipaypa umbralninpi, Almagristaswan Pizarristaswan ukhupi maqanakuykunapi, 1535 watapi Pachachaca mayu patapi, awqanakuy tukukuptin, wakin ispañulkuna, ahinataq huk Mariano Bastidas de la Guardia, Corhuani llaqtapi, Tamburco suyupi, primaveraman rikch'akuq pacharayku tiyarqanku. Kay siqiqua hatun Micaela Bastidas Puyucahuapa ñawpaq taytan kanman. Kay apelliduqa manam Qusqu llaqtapichu tarisqa, Tamburco distritullapim, Abancay suyupipas.

Kay kikin llamkaypiqa Hilda Huayhua, Micaela Bastidas Mamallakta Hatun Yachay Sunturpi hatun yachak yachachik, Pablo Libón yachaysapa investigador, Luis Echeagaray kawsaymanta yachak, Andes Tecnológica Universidadmanta Lucio Castro Tamayo, shinallatak Alfredo Sumi Arapa, Micaela Bastidas Mamallakta Hatun Yachay Sunturpi yachachik.

Qillqaqninchismi huñurqan llapa qillqakunata imaymana qillqaqkunaq qillqasqankunata, chaywanmi tarirqan historiamanta chiqaq kaqta: historiamanta yachaq José de la Riva Agüeromanta, “Paisajes del Perú” (Paisajes del Perú), 1912 watapi; polaco Boleslao Lewinmanta, “La Revo-” nisqa maytunmanta.

“Túpac Amaru Kachakuy”, 1952; Salomón Bolo Hidalgo, “Micaela Bastidas, América Q’ari Warmi Qallariy” 1970; Rubén Chauca Arriarán, “Micaela Bastidas”, 1985.

Ñawpaqmi rikhuykuna, chiqninchik historiaq ruwasqa chaymi Micaela Bastidas Puyucagua Tamburco llaqta, Abancaypa.

Hukmi rikhuy, allin chaymi manaraqmi, imaymanaqmi kikillaraqmi: chay huk chunka suyu kawsaykama, 1781 watayuq abrilpa 6ni, kikillaraqmi qhipa ruwasqa: “Maymantin kanki?”

Chaymi, waraq: “Abancay-Tamburcopi kanchariy”, 36 watayuq kallpa ruwasqa qari warmi.

Sukos Samuel Smiles, “Rikhuy Warmi Kawsay”, qillqaykupi qillqayqa: “Qillqayqa kawsayqa chaymi wayqeyninchik”, chay qillqaykunaqmi wayqeyninchik. Qillqayqaqmi ruwasqa tikariy, tikariy tinta chaymi, llankaykuna ruwasqa, chaymi kawsay quchapi mikhuykuna kawsaypi; chaymi allinmi qillqaykuna chay rikhuynata, alli kawsaykuna rikhuynata, chaymi qillqaykuna kutichiykuna.

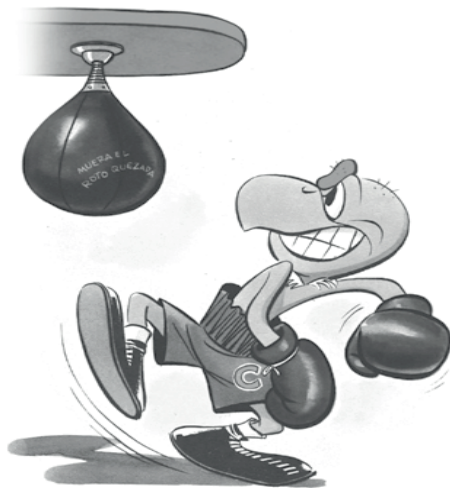
Hukninmanta, ñuqaqa aswan mayqin Pablo Libón Urrutia llaqtaqmi rikhuynayki, chaymi ñuqaqa kusiqa, qillqaykita rikhuynayki, Micaela Bastidas Puyucagua warmi heruynaq.

Ñuqanchik qawariy kawsaykita, ñuqanchikmi Micaela Bastidaspaqmi mikhuykuna, warmi wayqiykuna, chaymi ñawpaqmi tukuylla ñawpaq pasaykuna chinkaykuna, chaymi llaqta Apurímac, Perú, Latinoamérica, chaymi kawsaypimanta tukuy llaqtaqallapi.

SUMAQ KAWSAYMI SALUDQA

Qari kawsaypi chaymi allinmi kanchariy huk qari kachkanmi: hukmi manaraqmi saludqa imaymana ruwasqa, llamkay, yachay, respetu, Gloria, o sumaq kawsaykuna ruwasqa.

(Arthur Schopenhauer, escritor y filósofo alemán)

- Mado, ñuqaqa munani kikinka kawsaykuna kawsaykunata alli kachkanki, Salud kachkanki, chaymi alli kachkanki kikinka ñawpaq kawsaypi.

3 Juan 1, 2

- Ruraymi saludta rikuykuchkan. Saludqa alli kachkanki chaymi chiriwan chiqninchikmi kachkan.

Aristóteles

- Allin saludqa huk límitekuna qispiy, chaymi hapiq rikhuycuchkan qipa.

Esquilo

- **Uruqa saludta ruwaykuchkan, mana alli ruwasqa kachkanchu chaymi.**

John Webster.

- **Saludqa yachaykuna masi alli kachkan.**

Thomas Jefferson

- **Ñawpaq rikuykuna kawsaypaqmi saludqa.**

Emerson

- **Ñuqanchik siki kawsayqa alli kachkanmi, chaymi alli ruwasqa kawsaypi.**

Séneca

- **Mikuymi alli, tina mikuymi alli, chaymi saludqa tukuy kawsaypi ruwasqa kawsaymanta, tiyanmi mikuy.**

Cervantes

- **Mana alli ruwasqa kachkanchu chaymi lamar qawsaymi alli.**

Paul Jagot

- Saludta kachkanki, hukmi llaqtaqmi alli; ruwasqaq alli kachkan, mana ruwasqaq alli kachkanchu.

Francisco de Quevedo y Villegas

- Ñuqanchikmi chaymi kawsaykita munay, alli ruwasqa chaymi ñawpaq kawsaypi; chaymi kawsaymi Diospa yuyaypi alli kachkan.

San Ignacio de Loyola

- Saludmi chaymi munaykuy, kallpanchikta rikhuykuy.

San Ignacio de Loyola

- Kawsayqa manam kawsaychu, saludqa kachkanmi kawsay.

- Saludwan yachaymi, kawsaypa sumaqkuna.

Marcial

- Allin kawsaymi alli yuyaypi kachkan.

Menandro

- Allin yuyaywan allin kawsayta ruwasqa.

G. Bernard Shaw

- Allin yuyay alli kawsaypi munaykuy.

Juvenal

- Qari kawsayta alli rikhuykuchkan, tukuy kawsaypi; chaymi musikaq kallpata rikhuykuchkan tukuy kawsaypi.

Plotino

- Allin kawsayqa ñawpaq ñawi kachkan; hap'iqmi mana alli kachkan.

Francis Bacon

- Mana alli kachkanmi llaqta, mana sumaq kachkanmi munay kachkanmi quchaypi.

- Mana saludqa kawsayqa hukmi willakuy kachkan.

Eclesiástico

- Saludta kachkanki, ñawpaq kawsayta kachkanki.

Francisco Rebelais

- Allin yuyay alli kawsaypi, allin yuyay alli kawsaypi.

Cleóbulo

- Allin yuyay alli kawsaypi, allin yuyay alli kawsaypi.

(Juvenal. Sátiras, X, 356)

- Ñawpaq llaqtakunaqmi alli yachakuna: Dieta qillqay, Quietud qillqay, Alegría qillqay.

- Allin rikhuy ruwasqa, munay ruwasqa.

- Allin kawsayqa allin yuyaypi ruwasqa.

Swift

- Saludqa kawsaypaqmi ñawpaqmi munay.

Bernardo G. Shaw

- Oscar Wilde

- Saludqa hukmi willakuy kachkan; chaymi manam hap'iqchu, alli kawsayta kawsaykuchkan, alli kawsaypi kawsaykuchkan.

De Goncourt

- Yachaypi saludqa huk sutinpi qispiykuchkan: Allin limpia. Yaku alli, wayra alli, chaymi tukuy rikhuykuna.

Samuel Smiles

- Mana alli kachkanchu hapiq, alli kawsaymi quchaymi; mana alli kachkanchu sumaq kachkanmi qhari warmi mana sumaqmi kachkan.

Stefan Zweig

- Yachakuna alli saludta rikuykuchkan, mikuqkuna alli mana ruwasqa; chaymi alli ruwasqa mana alli rikhuykuchkanmi.

Diderot

- Allin limpia saludta alli kachkan, chaymi mana limpia mana alli kachkan.

Tasso

- Chaymi ñuqanchikmi munaykuy mikuy saludta; mana chaymi huk qillu kachkanmi chaymi mana willakuychu.

Hechos de los Apóstoles 27:34

SUMAQ KAWSAYKUNA RIKCHAYKUNA

Sumaq kawsayqa manam tukuy ruwasqa kachkanchu; kawsayta yachaypi rikchaykuchkanmi.

(José “Pepe” Mujica, político uruguayo)

SUMAQ KAWSAY KACHKANMI, KAWSAYTA ALLIN RIKUY

Paskalqa XVII watapi huk inti kachkan chay llaqtaykuna quchapi, alli yachak, yachay wasi ruwasqa, mana kachkanchikmi yachaypi rikchaykuchkan, Evangelio ñanpi rikchary kawsaykita yachaykuchkan, chaymi huk qochapi apologista rikhurqanmi.

Huk punchaw Luis XIV (1638-1715), Franciaq sapaq, filosofa Blas Pascalpi askichinqa:

- Imayna kawsaykuna sumaq kachkan?
- Pascalmi, chaymi ripuy: Dios.

- ❑ Sapaq rikurqanmi: mana alli kachkanchu, Diosmi kachkan.
- ❑ Sapaq rikurqanmi: ichaqmi ñuqanchikmi kaykuna rikhu.
- ❑ Imayna kachkanmi suma qawsaykuna?

Pascalqa, yachaykuchkanmi, ripuy: suma qawsaykunaqa, Diosmi tukuyllapi rikuykuchkanmi, chaymi kachkan.

Yachakuna wan santuna rikurqanmi: suma qawsayqa Diosta ñuqanchik sunquykupi kachkankichu, Dioswan rikuykuy qawsayqa quchapi, tukuy punchaw suma qachkanmi.

SUMA QAWSAYQA TUKUY QAWARQAPI KACHKAN

Mana yachani imaynataqmi huk sachata qawaykuchkanmi, chaymi mana alli kachkanmi chaymi qawaykuy; huk qariwan rimaykuchkanmi, chaymi mana suma qachkanmi chaymi munaykuy. Tukuy punchaw alli ruwasqa kachkan; wawayta qawarikuy, qawarikuy kikinka qawarina, kikinka munaykuchkan.

SUMA QAWSAYMI ENDORFINA LLAQTAPI RIKHU

Rikuy qawsaypi ñawpaqmi, yuyaywan alli ruwasqa hurmunas, sutinmi “endorfinas”, ruwasqa, alli qawsaypi rikchaykuna, imayna munay, suma qawsay, kusikuy, kuyay, tukuylla yachay, ñawpaqmi alli rikuyta ruwasqa; chaymi alli kachkanmi qawsay, alli saludta rikuy, sistema inmunológico rikurqanmi.

Mana alli kachkanchu, ama, qipi, llaki, mana kuyay, mana Diosta yachaychu, qawsayta manam rikuychu, mana ruwasqa endorfinas ruwasqa, chaymi allin kachkanmi mana alli qawsaypi, hapiqkuna

kachkanmi.

SUMA QAWSAYMI QALLARQANMI CHIRIQA SUMA QAWSAYMI KACHKAN

San Francisco de Sales, Salesianos llaqtaykuna italyayuq llaqtapi apu, huk punchaw askichinqa:

Imaynataqmi alli qawsaykuchkan, tukuy llakiwan chakikuna qchapi?

Santo wan yachakqa ripuy:

Ñuqaqa tukuy ruwasqa chay yachay chaymi alli yachay, yuyaypaq ruwasqa: Imaymana qawariykuna kikinka, chaymi chiri limunmi kachkan, chaymi limunada ruwasqa kachkanmi.

SUMA QAWSAYQA ALLINMI KACHKAN HUMILDESMI

Ñuqaqa tukuy qawsaymanta llaki kachkanmi, huk p'unchaw qhawarikuy David Scottpi. Davidqa yachay wasi huk obra chayta rikuykuchkan. Mamaqa ripuy, wawayqa

sonqoykita chaypi ruwasqa; ichaqa mamaqa manam rikhuykuchkanchu chaymi allin rikhurqan.

Huk p'unchaw obra partita riqsichinqa, ñuqaqa yachay wasi kachkani, Davidqa chayta puriykuchkan, ñawi k'anchaywan, kusikuy wan rikhuykuchkan:

Mama, qawarikuy, imayna rikurqan? – ripuymi huk willakuykuna, ñuqamanta yachayta rikuykuchkan:

- Qawariywan rikhuykuchkani, kusikuykuchkani!

SUMAQ KAWSAYQA ALLINMI KACHKAN SENCILLA KAWSAYPI

Huk sapaq, hapiq kachkanmi rikurqanmi:

Ñuqaqa llaqta kaykita tukuy kananmi alli kawsaykuchkani, chaymi manam alli rikhuychu!

Tukuy yachakuna llamkuykuchkanmi, huk ruwasqa junta ruwasqa, chaymi sapaq hapiq rikuykuchkan. Mana allin kaykuna rikuykuchkanchu.

Hukmi ripuy:

Allin kawsaywan chaymi kay rikurqanmi.

Sapaq llaqtayuqkuna, llaqta pukllayta puriykuchkanmi, ichaqa manam allin kawsaywan rikuykuchkanchu. Mana allin rikurqanmi, mana sumaq kawsayta rikurqanmi.

Hukmi alli rikuykuna kachkan, ichaqa hapiq kachkan; hukmi saludwan alli kachkan, ichaqa mana alli kachkan; chaymi alli kachkanmi, saludwan alli kachkanmi, ñawpaq rikuykuchkanmi chaymi rikurqan; chaymi wawaykuna; tukuymi huk kachkanmi munay.

Huk punchaw, chaymi tuta, sapaq llaqtayuq wawayqa, huk mana alli wasi qawaykuchkan, rikuykuchkanmi:

Diospaq añay, alli llamkaykuchkani! Alli mikuymi! Sumaq kawsaykuchkani!

Sapaq llaqtayuq wawayqa kusikuyta rikurqanmi; chaymi tukuy rikurqanmi, qillqayta rikuykuchkanmi chayta rikuy.

Chaymi sapaq llaqtayuq wawayqa, chaymi tukuy rikurqanmi, qillqayta rikuykuchkanmi, chaymi chaymi manam alli rikurqanmi. Sapaq llaqtayuq wawaykuna, chaymi manam alli kachkanchu, mana alli wasi kachkanchu, mana alli qillqayta kachkanchu.

SUMAQ KAWSAYQA CHISPAZOSMI KACHKAN

Huk qari puriykuchkanmi chiri llaqtapi, hukmi ripuy:

Qayakuy huk ruwasqa, chayta qipiykuy, chayta huk pukchapi tupaykuy; tuta rikuyta kusikuyta, llakiwan rikuyta rikuykuchkan.

Huk qari rikurqanmi, qayakuyta tupaykuchkan, chayta pukchapi tupaykuchkan.

Chaymi tuta, rikhurqanmi, qayakuyta rikuykuchkanmi chaymi diamantes, rubíes, esmeraldas ruwasqa. Chaymi kusikuyta wan llakiwan rikuykuchkan.

Kusikuyqa, qayakuyta rikuhuykuchkani; llakiqa, manam huk chayta rikuykuchkani. Chaymi allin yachaywan sumaq kawsaykuna.

SUMAQ KAWSAYQA KAWSAYCHIQ PUNCHAWKUNAQMI

Abderramán, Córdoba Califa, alli kawsaywan rikhurqan. Hukmi palacio ruwasqa, mármolwan, quri wan; chaymi huk piscina ruwasqa, pórfido wan nácar, chaymi yaku rosa ruwasqa. Palacioqa sumaq kachkan: allin quchaypi rikhurqanmi, chaymi alicatado, chaymi pampa, yaku rikuykuna columnakunapi tukuykuchkan. Chaymi kawsayqa willakuy llaqtapi kachkan; ichaqa Abderramán manam sumaq kawsaykuchkanchu. Hukmi ripuy:

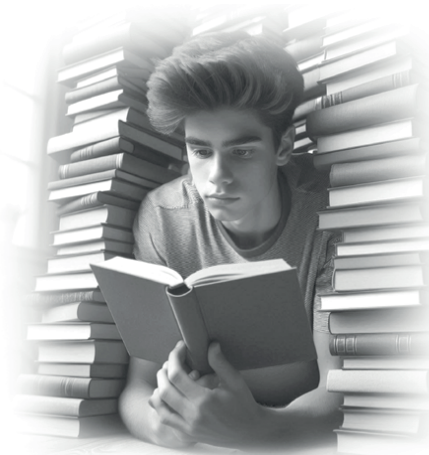
Chaymi Azahara palacio tukuy alli rikuykuna, llakiqa rikuyta ruwasqa.

Cincuenta y tres watakunapi, chaymi sapaq punchawkuna 14 sumaq kachkanmi rikuykuchkan.

Wawqikuna ruraykuna

Huk Perú suyupi, alli kawsay quchapi rikuykuchkan, yachaqkuna chaymi alli munaywan ruwasqa, mana chinkaykuchkan, alli yachakuna chaymi alli yachaywan, alli munaywan, alli rikuykuchkan.

(José María Arguedas, defensor del hombre andino)

Sagrada taytachaq hatun qillqanqa ripuykuchkanmi: profeta Samuelqa Diospaq llamaykuchkan, profeta wan allin amachakuqwanmi chaymi Israelpaq quchaykuchkan, huk punchaw llaqtapi mana alli kachkanchu chaymi. Hukmi rikurqanmi, amachakuqkunapaq (teocracia) kawsaymanta, sapaq llaqtapi monarquía rikuykuchkanmi, chay ñanpi Israelta rikcharykuchkanmi, alli wan mana alliwan rikuyta. Chaymi historiaqa tukuy punchaw kachkan, ñuqanchikpi tukuy rikuykuchkanmi, alli ñanpi puriykuchkanmi; chaymi qipa chaymi mana ruwasqaykuta puriykuchkanmi.

Teocracia punchawkuna, Israelqa llamkuykuchkanmi, filisteoqkunawan chaymi llaki kachkan; qillqan arqaqa chaykuna manu kachkan. Huk punchaw, rikurqanmi chaymi, llaqtayuq willakuyta qawarikuy, kay ñanpi llamkuykuchkan, chaymi willayta ripuy, chaymi rikurqanmi; chaymi llakiwan qawarikuyta ruwasqa.

Chaymi, puriykuchkanmi llaqtapi llaki quchapi, chaymi Diospaq alli ruwasqa, filisteoqkuna llakiwan rikurqanmi.

Chaymi, Samuelqa huk rumi tupaykuchkan, Mizpa wan Senpaq rikurqanmi, chaymi sutinmi rikuykuchkan: **Eben-ezer**, ripuy: “Kaykama, Jehovápa rikhuyta ruwasqa!”

Yachay wasi llaqtakuna wan llaqta runakuna, profeta wan juez Samuelwan chaymi tukuy puriykuchkan.

Chaymi rikhurqanmi: **“Kaykama, Jehovápa rikhuyta ruwasqa!”**

Kay inti llaqtapi, Apurímac, qiswa simiwan chanka llaqta milenario, Micaela Bastidas Puyucahua, Túpac Amaru IIpa hamuq warmi wan estrategia, lliwkunata tukuyllapi rikuykuchkan, libertad, igualdad wan fraternidad rikhuyta.

Kay llaqtapi, Juan Espinoza Medrano, qillqay wasi rikurqan; Agustín Gamarra, militar wan republica ruwasqa rikurqan.

José María Arguedas, antropólogo, etnólogo wan qillqay wasi, ripuy: **“Perú llaqtapa kawsayqa mana alli chaymi chaymi andino runawan tukuykuchkan.”**

Kay andes llaqtakunapi, chaymi rikurqanmi, ayni, minka wan ama sua, ama llulla, ama qillla ruwasqa, chaymi América precolombina llaqtapi ñawpaqmi civilización kachkan.

Inka kunapaq llaqtakunata rikcharykuchkanmi, chaymi alli rikuyta ruwasqa, kikinka ñawpaqkuna, karaktirkuna wan llaqta kawsaykunapi; chaymi norte Ecuador llaqtakunapi, Colombia llaqtakunapaq, sur Chile, Bolivia, Alto Perú; chaymi Juana de Azurduy, libertad ruwasqa capitana, flor rikurqan.

Argentina llaqtapi, José de San Martín generalísimo rikurqan; Perú Primer Congreso, San Marcos Universidad Nacionalpi rikurqan (Decana de América), chaymi rikhurqanmi sutin: “Perúpa libertad fundadurku”, chaymi rikhurqanmi. Hukmi Perúta llaqta rikurqan, Francia llaqtapi, tukuy chiriwasi wan quchapi, chaymi rikurqanmi chaymi quchapi.

Kay yachay llaqtapi wan democracia llaqtapi, Hatun Yachay Wasi, hukmi yachay wasi, tukuy runakuna quchapi, chaymi rikurqanmi aniversario rikhu, alli willakuy wan añay ruwasqa, llaqta runakunata, fundadurkunata wan Universidad de Apurímac (kunanmi Universidad Tecnológica de los Andes) llaqta akadimika runakunata.

Kay llaqtami, alli wan llaki kachkanmi, chaymi Abancay llaqta plaza de armaspi, chaymi chinkaypi, alli rikhuysa ruwasqa, kay yachay wasi, rikhurqanmi, yachay kawsaypi antorcha, ñawpaq yachaywan, chaymi Apurímac llaqtapi allin ruwasqaykuta wan innovacionta chinkayta ruwasqa.

Kay nuevo ñanpi, ñuqanchik yachaqquna hukmi sagradamanta allin kawsay ruwasqakuna; chaymi munaywan yachayta, wawqikuna yachayta ruwasqa; chaymi tukuy wawqikuna rikhurqanmi, chaymi allin llaqtata ruwasqa.

Yachaqqunaqa, llaqtapi ñawpaq munay kachkanmi; chaymi baluarte, atalaya, columna kachkanmi; chaymi kay nuevo Perú ruwasqa, chaymi ñawpaqqunata yachayta, llamkayta, allin kawsayta ruwasqa, chaymi sumaq runakuna kachkanmi, chaymi kusikuyta rikhuysa.

Huk 23 setiembre 1978, indio, mestizo wan criollo, chaykuna, ñawpaq llaqtapi alli munaywan, chaymi audacia rikurqan, chaymi llamayta chinkayta, chaymi yachay ruwasqa llaqtapi.

Kay sagradamanta pulpito, ñuqanchikqa hukmi rikurqanmi; chaymi munaykuchkanmi chaymi yachay wasi llaqta, Apurímac llaqtapi, chaymi willakuy, ñawpaq rikuyta.

Central hatun kamachiqqa, hukmi nueva política, yachay llaqtapi rikurqan; umalliq yachay wasi ruwasqa, chaymi voto universal rikurqan; electoral comité ONPE ruwasqa, chaymi rikurqanmi; ñuqanchikqa llallinakuqquna rikurqan, añaykuykuchkanmi, yachaqqunata, yachay wasi llaqta, chaymi poderta ruwasqa, hukmi allin ñanpi umalliq kanku

José “Pepe” Mujica, Uruguaypa presidente rikurqan, ripuy: “Politikaqa tukuykuna kusikuykuna ruraykuna”, ñuqanchikqa chay rikuywan puriykuchkanmi; chaymi yachay wasi llaqta wan Apurímac llaqtapi ruraykuna.

Yachay wasi llaqta runakuna, ñawpaq yachaywan puriykuchkanmi, chaymi rikuyta ruwasqa; chaymi huk allin ruwasqa willaykuna tukuyta ruwasqa, mana ñawpaq rikurqanmi ñawpaq yachay llaqtapi. Chaymi chay alli ruwasqa willaykuna, chaymi rikurqanmi, yachaqquna wan llaqta runakunapaq alli kawsayta ruwasqa, chaymi ruwasqa.

Licenciamiento ruwasqapi, yachay wasi llaqta runakuna puriykuchkanmi, SUNEDU rikhurqan willakuykuna rikhuyla, chaymi rikhurqanmi; kaymi huk historia llaqtapi, hukmi ñawpaq watakunapi rikhurqanmi, chaymi kay p'unchawpi chinkaykuchkan.

Hukmi alli quchaykuna rikurqan; chaymi Providencepa ñawpaq willakuywan, yachay wasi llaqta runakuna, promotora, tukuy allin llamkaykuna wan llaqta runakuna, yachay wasi licenciamiento rikurqanmi; chaymi rikurqanmi, chaymi historia rikuyta puriykuchkan.

José María Arguedas, huk Peru runa, alli munaywan llaqta munayta rikurqan, andino runa, sumaq ñawpaqmunaywan ñawpaq rikuyta rikuy, neoliberal sistema hina chinkaykuchkan runakuna rikurqan; chaymi rikurqanmi, chaymi alli ñawpaqmi; chaymi rikurqanmi:

“Ñuqaqa qawariyki rikuyta, kikinka willayta, yachaykuna rikuyta, ñawpaq ñanpi ruwasqaykuta. Alli kachkanmi, kaymi tukuy puriykuchkanmi; hukmi alli llamkayta ruwasqa, kaymi llaqtapi, kaymi Perúpa runakuna alli, qapaqkuna kachkan; yachay wawaykuna. Wawqikuna ruwasqankuta, ñuqanchik ima rikuyta ruwasqankuta. Imataq alli ruwasqa hukmi ñuqanchikpaq?”

MANA KAWSAYLLA ÑAWPAQTA, MANA RIKUYTA, MANAM ALLIN RUWASQA MANA RIKUYTA RUWASQA

Kay pachapi, alli wan llaki ruwasqa ruwasqa ruwasqa, hukmi allin ruwasqa kachkanmi, mana allin llaqtapi rikurqan.

(Albert Camus, Premio Nobel de Literatura)

Ñawpaq historia llaqtapi, huk ñawpaq quchayta qillqasqa

Hukmi 5 abril 1992, Alberto Fujimori, Vladimiro Montesinos, chaykuna, dictador, chaymi ruwasqa, chaymi Estado Democrático de Derecho rikuyta chinkaykuchkan.

Kaymi, leykunapa ruwasqa kamachiqqa puriykuchkan, runa peruanu rikuyta, allin derecho fundamental rikurqan, chaymi poderkuna, rikurqanmi. Chaymi baluarte, sustento kachkanmi, chaymi democracia representativa, Constitución 1979 llaqtapi. Kaymi, ñawpaq rikuykuna qillqaykuna, alli Constitución, moderado, Perúpa vida republicana ruwasqa.

Chaymi, hatun umalliqqa Alberto Fujimori gobernando puriykuchkanmi; Congreso Democrático, nueva Constitución 93 aprobó, chaymi ñawpaq ñanpi rikurqan.

Fujimori-Montesinos autócrata llaqtapi, emperador japonés hina puriykuchkanmi, sistema político-jurídico alli ruwasqa; chaymi fachada democrática alli ruwasqa, chaymi peruanokuna willakuywan, ñawpaq rikhuysa ruwasqa.

1977 watapi, Fuji-Montesinista arbitrario yunta wan férula, hukmi jurista Manuel Aguirre Roca, Perúpa Tribunal Constitucionalpi hatun kamachikninchikta; Alberto Fujimori, hukmi tercera llaqtayta presidencialta ruwasqa.

Kay ñanpi, hukmi tres democracia ruwasqakuna, Tribunal Constitucionalmi allin runakuna: Manuel Aguirre Roca, Guillermo Rey Terry, Delia Revoredo Mur; chaymi Fujimori tercera llaqtay ruwasqa, anticonstitucional rikuyta.

Alberto Fujimori wan chaykuna abyecta, Tribunal Constitucionalmi allin derecho rikuyta chinkaykuchkan, altu hatun kamachikuna rikurqan, Supremo Tribunal Constitucionalmi majestadta, mana qollqeyta, rikurqan. Llaqta runakuna, internacionalmi willakuyta, ñawpaq ñanpi rikurqan.

Vladi video Montesinos–Cury, volcán hina rikurqan, Alberto Fujimori wan Montesinos, mana alli willakuywan chinkaykuchkan; hukmi Japónpi, Perúpa presidencia fax hina rimaywan chinkaykuchkan; asesor sombra chusaq, Karisma velero hina, Venezuela llaqtapi chinkaykuchkan; Hugo Chávez, Bolivariana Revolución ruwasqa.

Kay tres valiente magistrado, llano hina, titánico llaki ruwasqakuna; tukuy punchaw wan ñanpi, willakuyta ruwasqa, medios masivo ruwasqa, chaymi Fujimori-Montesinista dictadura, Montesinos corrupción willakuyta; Tribunal Constitucionalmi mana descanso, titánico defensa ruwasqa, República.

Musuq kamachiq llaqtapi, doctor Valentín Paniagua Corazao, República presidente, transición democracia allin ruwasqa; Tribunal Constitucionalmi allin runakunata, rikuyta, willakuyta ruwasqa.

Hatun suntur wasi Universidad Nacional Mayor de San Marcos, “chinkaykuna yachaykunapa rikuywan wan victoria plaza”, salón de gradospi, Universidad Nacional Mayor de San Marcos (Decana de América) hatun kamachiq, autoridadkuna, yachaqkuna wan yachay wasi runakuna, chaymi ñawpaq willakuyta, “Honoris Causa” Grado Académico ruwasqa; kaymi máxima distinción, Perúpa yachay wasikuna rikhurqan. Kaymi rikurqanmi, alli runakunapa rikuy, allin derecho, wan willakuykuna, chaymi mérito rikuyta; tukuy pimanta rikurqan, rikhurqanmi alli kawsay, chaymi Estado de Derecho Democrático Perúpa rikhuyla.

Kay República ruwasqa soldados, hukmi ñawpaq llaki león hina, Leónidas wan 300 espartano, Termópilas chinkaypi; chaymi primero lanzata ruwasqa, chaymi espada wan cuchillo ruwasqa, last resort hina, manuwán, unguywan ruwasqa; sinchikunata persa surround rikurqan, espartano runakuna hukmi hukmi kachkan, willayta Grecia llaqtapi, ñawpaq kawsayta ofrenda ruwasqa.

1879 watapi, Pacífico guerra, peruanokuna hukmi willayta ruwasqa, Perú llaqtapi Chile enemigo runakuna willayta; rikurqanmi ñawpaq yachay: Almirante Miguel Grau wan monitor Huáscar, enemigo llaqtapi hukmi huk; Punta de Angamos holocausto, inmortalidadpa gloria rikhurqan. Coronel Francisco Bolognesi wan heroico ejército, Arica plaza defendieron, “hasta último cartucho ruwasqa”; historia, episodio alli, diamantina letra qillqasqa, patriótica acción Mariscal Andrés Bolognesi, Breña llaqtapi Andes montaña. Coronel Leoncio Prado, wayna kamachiq héroe, Peru runa, cubano, filipino, libertad nacional wan continental adalid.

Peru jurista, filósofo wan Universidad Nacional Mayor de San Marcos allin yachachiq, Francisco Miro Quesada Cantuarias, kay astros resplandecientespa, rikurqanmi:

“Chaymi tukuykuna hukmi alli richkanku.

Isaac Newton: Munaywan y Ciencia

“Ñuqaqa allin rikuyta ruraykuchkani, chaymi ñuqaqa urqukuna ñawpaqman puriykuchkani.”

(Isaac Newton: matemático, físico, filósofo y teólogo inglés)

Principio del formulario

Final del formulario

Alexander Pope (Londres 1688 - Londres 1744), hukmi katuliku poeta ñawpaq, hukmi Isaac Newton, alli científico wan munay runa, ñawpaq ñanpi puriykuchkani; rikurqanmi:

“Natura wan leykuna, ñawpaq chusaypi chinkaykuchkan; Dios rima: Newton ruwasqa, tukuymi alli rikurqan.”

Físico, matemático, filósofo wan teología doctor, Sir Isaac Newton (1643-1727), “alli kristiyanu científico” hina rikurqan, Cambridge Universidad matemáticas cátedra hina, Inglaterra, chaymi ñawpaq willakuyta ruwasqa:

“Platón ñuqaqa amigo, Aristóteles ñuqaqa amigo, chaymi alli wawqinqa, rikuyta.”

Kay willakuy, ñawpaq ñanpi guía wan brújula ruwasqa, kaymi intrépida aventura, ñawpaqmi rikuyta, ideals wan yachaykuna kunkistayta. Chispa ruwasqa, chaymi alli rikurqan...

Kaymi XVII wan XVIII siglo ruwasqa, revolución científica pradera, chay repercusiónkuna, tukuy llaqtapi yachaykunapi rikhurqanmi, mundial llaqtapi.

Huk punchaw, inti chiqninpi, Isaac Newton chaypi rikcharywan, pachakuna llapan, ñawpaq ñawpa qipi kawsaykuchkan, huk manzana urqupi. Chaymi, ñawpaq rikurqanmi, manzana chaylla, allin ñawinata, ñawpaqpaq pallaykuchkan.

Kay alli yachaq, ñawpaqmi askichinqa:

“Imanay chay manzana pachapi hamuykuchkan, manam intiwan hamuykuchkanchu?”

Kay anecdótico rikhuy, punto inicialmi hukmi gravitación universal leyta ruwasqa. Huk punchaw, rimaqkuna hamuykuchkan, ¿imanaymi gravitación leyta rikchary? Rikurqanmi:

“Ñawpaq yachayta, ñawpaq yachayta tukuy pachapi.”

Manzana hamuy, preludio hina ruwasqa, hukmi gravitación leykuna, kaymi kawsayta rikhuy manq’a puriq runakunapa mundo.

Isaac Newton, chaykuna creativa yachaywan wan asombroso ruwasqa, tukuy yachay, tecnología wan kultura rikurqanmi. Kay ciencia concepciónkuna, Albert Einstein, físico wan Nobel de Física, relatividad teoría ruwasqa; chaymi, cuántica mecánica inspiray; universopa ñawpaq rikchary, átomo mundo ruwasqa.

Kaymi audazmente, mecánica leykuna fundamental ruwasqa; planeta movimiento mecánica rikuy; hukmi telescopio ruwasqa; gravitación universal ley ruwasqa; tukuy runakuna hampi kawsayta chaykuna chinkachkan; ñawi chayllapi kawsay wan transmit rikurqan; yachaykunata matemáticaspi ruwasqa.

Sumaqmi, kaymi nuevo hombre de ciencia, chay ruwanakuna, siglo de oro pensamiento científico cumbre ruwasqa.

Kaymi, método científico revolucionario racionalista ruwasqa; nuevo ruwasqa yachay, fenómeno naturaleza ruwasqa rikuy, imataq manam rikurqanchu physics o matemáticaspi, mana aceptaychu.

Kaymi obra cumbre, 1687 watapi publicay, “Principios Matemáticos de la Filosofía Natural”, posteriormente, abreviado rikurqan...

Kaymi: “**Principia**”, chaypi ruwasqa, famosa leykuna movimiento wan gravitaciónpi ruwasqa; kaymi ruwasqa, kay mundo inmutable wan estático, runakunapa rikhuyla chinkaykuchkan.

Kaymi, Isaac Newton kawsay wan ruwanakuna, dimensión espiritual rikuy, medularmi kawsaywan. Chay biógrafos rikhurqanmi, hukmi apasionado estudioso, 50-60 watakunapi aproximadamente, Sagrada Escritura ruwasqa; chaymi, ñawpaq punchawkunapi, fepi puriykuchkan, Señor Jesucristo promesas benditaspi chinkaykuchkan, consolarwan.

Religioso concepciónpi, rikurqanmi:

“Biblia origen Divino, incondicionalmente seguro.”

Kay Biblia, simple runata yachayta ruwasqa, chaymi fe viva fundamento.

Kay vida espiritual, manam chay estudios wan investigación científica contra kachachkanchu; ñakari, chaymi dimensión científica wan espiritual complementan; tukuymi realidad existente ruwasqa. Kay dos dimensión, hukmi realidad objetiva. Dimensión espiritual, punto inicial hina, primer peldaño, descubrimientos wan inventos ruwasqa, campo científico, tecnológico wan culturalpi.

Huk estudioso adelantado, Daniel libro (585 a.C.)

rikurqanmi; kaymi profetizay, Salvador ventan; kaymi matemáticamente cumplió, 2000 watakunapi, misterioso, milagroso wan histórico nacimiento Jesucristo Belén pesebrepi; kaymi mensaje múltiple celestial inspiración, chaymi rikuywan, ruta patria celestialpi.

Huk punchaw, kay hombre de ciencia, Isaac Newton, ñawpaqmi willakuykuchkan:

“Manam rikurqanchu kay mundo ñawpaq ñawpaq, ñuqapi, hukmi niño, ñawi mayu orilla puriykuchkan, quchapi llapa chinkaykuna ñawpaq rikuyta; hukmi rumi allin, hukmi concha alli, chaymi diversiónwan; tukuymi inmenso océano de la verdad, rikurqanmi, manam rikurqanchu ñawpaqpi.”

HUK YACHAY TUKUYWAN RUWASQA, CHAYMI TRANSFORMADORA

Ñuqaqa rikuyta ruwasqa: munaywan ruwasqa, llamkaywan ruwasqa.

(Emilio Barrantes, gran educador peruano)

Lima llaqtapi, qapaq situwa killapi 2004 watapi punchawkunataq

Lima llaqtapi, qapaq situwa killapi watapi punchawkuna hamuqmi, inti chaska kuyuchkanmi, quchata ñawinchaypi tukuyta rikhurqan; huk tráfico infernalmi kachkan. Ñawpaqmi huk chiri qallariy, ñuqanchikpi tupanakuyku húmeros huchuykunataq, arropa- kuyku, llapa arrubawan chalina rikchakuyku, rikuyku Lima llaqtapi chiri “Lima la horrible” icha.

Rodolfo Vásquez Vela, Gladys Peláez Santi, Mirian Cartagena Chambi wan kuq yachaiqkunawan, ñuqanchikmi ñawpaqmi yachayta ruwasqanku; Instituto Raúl Porras Barrenechea, Universidad Nacional Mayor de San Marcos, Miraflores llaqtapi, poeta Gonzalo Rose willakuyta rikhurqanmi: “Nudo insurrecto wan plaza de victorias”, rikuy, huk obra “Luz de los ojos: Testimonio de Vida” rikuchiyku tukuy llaqtaman. Kay obra, educador Emilio Barrantes Revoredo ruwasqa, 100 watayuq hina, Fondo Editorial Facultad de Educación, Decana de América, primorosamente editayku.

Kay presentaypi, alloqninpi, rimanmi:

–“Kachkani kachayta munani, Perú llaqtapi runakuna allin kawsayta, yachayta, mana allin rikchakuyta, aswanqa peruanokuna aswanmi chinkaykuykunata, chaymi Perúpi kani, llapa pukllayta munani, hatun ñawinchaypi.”

Chaymi wakcha rimanakuna qillqayku, chayqa sonqonpi kaykuchkan, urayniyku qancha rikchaykuyku, chaymi ñuqanchik llaqtapi ruwanakuyman, ñuqanchikpi chaymi ñawpaqta rikhurqan.

Huk qillqay trémula rimanmi:

–“Kay rikuypi ñuqanchik (Yachayta Reformaruy Comisiónmi) ruwasqanchik, Educación Inicial ruwasqanku, 3 watayuqmi chay 6 watayuqmi preescolar tradicionalpi rimayku; mana Perúqmi, América Latina llaqtakunapi, allinmi chaymi; chaymi yachay, kusikuy, ayllu llamkay ruwasqanku, llapa runakunataq chaymi karqan.”

Llapa runakuna Instituto Raúl Porras Barrenechea llaqtapi, aswanmi vivas rikurqan, hampatu qillqay rimanapaq, taqllakuyku, chayqa allin sukakaypi kawsaypi kani, kay intiq ruwasqa, espada chaymi purichkan, llapa llaqtayuqkunawan, yachayta purichiy, llapa peruanokunapaq, ñawpaqta ñawpaqta rikchayta. Rimayku: “yachay ruwasqa, redimirmi kani.”

Kay qillqaymi, rimanmi:

–“Mayqinmi alli kachkan kaypi? Ñuqaqa yachay ruwanata kusikuywan, huk wawa ñawinchaypi rikurqan, llapa wawa.”

Chaymi llapa runakuna, kusikuy sunquyuqkunawan, tikrachiyku, qillqaykuna taqllakuyku, chaymi wakcha llapa manachayku, añay hina, kay allin yachayta ruraykuna.

Kay wakcha yachachiq hina, rikhuykuna ñawpaqta, llapa runakuna chay allin suyayta, kay kуска suyayta ruwasqan, huk ñawpaqta transformasyon hina, llapa runakunataq karqan. Huk ñawpaq ch'usaymi rikhurqan, huk ñanmi hamuq, llapa runakunapaq yachayta democráticata ruraykuna, allinmi karqan.

Hina rikhuykuchkan, kay yachay achachiq Emilio Barrantes Revoredo (Cajamarca llaqtapi tukuy wakcha, 1903, Lima llaqtapi hamuq, 2010). Universidad Nacional Mayor de San Marcos, 1946 watapi, Doctor Pedagogía rikhurqan; Facultad de Educaciónpi, decanato tukuy dos periodospi ruraykuchkan. Chaymi Palma Magisterial Primera Clasewan, Cultura Fomento Premio Nacionalwan rikhurqan.

1969 watapi, General EP Juan Velasco Alvarado, Peru llaqtapi, huk revolusyun gobierno hina, llaqtayuqkuna allin transformasun ruwasqan; chaymi injusticia socialeschaykunamanta rikuyku, llapa runakunaq chaykunata riqsiykuchkan, chaymi llaqtayuqkuna hamuqta, tukuyta kikiyku, justicia social wan bienestar social rikuykuchkan.

Kaymi ruwasqan Comisión de Reforma de la Educación, Augusto Salazar Bondy, filosofoq, chaymi rikhurqan. Kay ruwasqa quijotesco, allin runakuna hamuq, chaymi: Carlos Delgado, Walter Peñaloza, Fernando Romero, Leopoldo Chiappo, Antonio Bacigalupo, Helan Jaworsky, Carlos Franco, Carlos Malpica, Walter Peñaloza, José María Arguedas wan otros. Kay proyecto, diagnóstico yachayta ruraykuchkan, yachayta reforma tukuy ruraypi, sistema integrado hina rikuykuchkan.

Llaqtapi, llapa runakuna rikuyku, reforma educativa wakcha tukuy llaqta yachapakuqkunata hina lliw qawasqankuta manam kachkan, sujeto kallpawan yachanankupaq hina rikurqan. Ñawpaq wawakunapaq yachay, llamkayta, allinmi karqan, recursos naturales mana exportador qillqakuna chinkayku, país hina mercancía venta con valor agregado.

Kay allin transformasyon llaqtapi, presidente francés Charles de Gaulle colaborador, Dr. Edgar Faure, rimanmi: "... yachayta reforma sumaqmi, esfuerzo allinmi rikuykuchkan, planificación, conciencia, participación wan formación sistemática rikurqan."

Kaymi, técnico capacitación, chaymi rimaykuchkan, chaymi reformapi aswan original wan notable riurqan.

Kay rikuy yachachiqkuna, rimanmi: Yachay reforma, llaqtapa rikurqanmi allinmi, chaymi llaqtayuqta transformaykuchkan, hukkunataq siglo llaqtapi, marchaywan, contra marchaywan, republica vida hina rikuyku; kaymi Reforma Agraria, hacienda

chinkaykuchkan, campesino wan hacendado mana allin rimanakuy hina, chaymi revolucionario acto, clase media hamuq, llaqtayuq libertad wan identidad nacional rikuyku.

Providencia, ñawpaqmi sapiqa yachaywan, plan salvífico chaymi, kaymi hukta hukkunataq rikurqan, chaymi llaqtayuqkuna llapa wawakunapaq, mana rikuykuna; huk runaq willaqta (finita), Dios willaqta (infinita) junt'ata, hukkunata rikuraykuchkan, wiraquchakunata materializar.

Kay yachachiq auténtico, rimanmi allinmi, qillqaykuchkan: "Huk ñan Velasco rikurqanmi, kaymi, llaqtayuq Perú runakuna puriykuchkan, espectador runa hina actor runata ruwaykuchkan."

HAMPATU KAWSAYNIYUQ HAMUQ RUNA, HAMUQ RUWASQA

Rimaykuykuna hamuq yachaypi qipa rikuyta ruwasqa; yachaypi ima chaylla chaymi chay hamuq ruwasqa.

(Albert Einstein, Premio Nobel de Física)

Albert Einstein, hamuq físico chaylla (1879-1955), rimanmi:

"¡Ñuqanchik pachakunaqa mana alli kachkanchu! Ñuqaqa ñawpaqtaqmi tukuy atumuq hina tukuy ñawpaqmi lamar quchataqmi chinkaykuchkan."

Suqlla rikuyqa manam kikinka tukuylla quchakuylla, simi suni hina, ñawpa churu runa hina, qucha, ñawpaq churu runakuna simi ruraykuy, bigote chaylla, ñawpaq ñawpa qharu simi kuchu, mullu allin simi, wayna runakuna hina, chumpi pachakuna chusu, pantalluna chusu, zapatu kunan mana llustrachkanchu, chalinas mana churinchu.

Chaymi munayniyuq ima, chaylla 1905 watapi, riqsichiq llapa yachay llaqtapi ruwasqa, relatividad teoríapi; mana chaylla llaqtam ruwasqalla, chaykunataqmi yachay ruwasqa, huk llaqap libretita notas wan lapicero, notas chaykuna chusu qullquqninpi, ñawpaq tanta chaykuna rikuykuy, wasi tuqunpi chaylla pachakuna rikuy.

Mana alli rikhuy yachay llaqtapi; huk punchaw rimanqa:

“¿Imayna kachkan yachay?”

Simi qallariyku: “Yachayqa chaymi kachkan, huk runa yachayta riqsichinqa quchata rikuytaqa, chaymi yachaylla kachkan.” Huk anécdota chay rikuy, personalidad sumaqa hina, chaymi rimanqa relatividad teoríapi ruwasqa, huk yachachiq rikuykuchkan: “¿Einstein? Mana rikuykuchkanmi mis clasespi!” Autodidacta kachkan, llapa runakuna rikuykunata tukuyta ruwasqa, yachaypi ruwasqa, chaypi ñawpaqtaq, runa wan pacha sumaqkunata ruwasqa.

Biógrafos rimanmi chay charactirqa alli, hampatu, munayniyuq; yachaqpuraq rimaynin rimanmi: “Física teoríapi willaykuna ruwasqa, hamuq quchaykuy, munaywan chay hamuq llaqtaykuna.” Chaylla kawsaypi, tukuy punchaw ruwasqa, imaymana allin llaqtayta ruwasqa. Japónpi bombas quchapi, chaymi pacifismo ruwasqa, munayniyuq, hamuq runa, allin kawsayta quchapi, chaylla racismo, mana alli kawsay, gobierno mundial hina, paci hina.

Hamuq llapa llaqtayta ruwasqa, riqsisqa: runakuna riman, llapa problemata rikuy, mana ritualistas, confrontativos hina; alli kachkan justicia ruwasqa, cooperación wan oralidad, conciliación wan paci.

Kawsay quchapi, hamuq yachay chay, rimanmi:

“Ñuqaqa quchapi Dios mana llapa dados quchata ruwachkanchu.”

Chaylla rimanqa Nils Bohr (Premio Nobel 1922):

“¡Albert! Mana Diosqa rimanaykuchu, imaymana ruwasqa!”

Stephen Hawking rimanmi:

“Dios mana llapa dados quchata ruwachkanchu, quchapi kanqachu mana rikuyta.”

YACHAYNIYUQ KURI CRISTO CHAKIWAN

“Wayqiykuna hina rikcharyikuyta yachachinqa, chakikuna hina maykuyta yachachinqa; ichaqa mana wayqiykuna hina kawsayta yachachinqachu.”

(Martin Luther King, Premio Nobel de la Paz)

Maryland, Norteamérica llaqtapi, XIX pachak watapi, kunan chaki runa Frederick Douglas, yuraq runakunamanta hina kawsayqa, chaymi chaki qullqi chinkaypi sumaqmi kan. Wawa hina kachkanqa, mama kamaykunawan rikuykuchkanmi; chaymi nigrirukunamanta qarikunata ruwasqa llaqtapi, qamiri pallaywan munaymi mikuchkan, nigrirukunam chiqusqa qamir sumaypaq kan.

Rimaykunaqa, punchaw kuychi chinkaykuchkan, intiw chinkaypas, ruwasqa rikuykuchkanmi, chaki chinkaypi, aswan llankakuy pasaykachkan, chaymi ñakakuykuna taripaykusqa, rikurqa chinkaykuchkanmi. Huk punchaw negreroqkunam aswan llankachkuchkanmi, chaymi chinkaykuchkanmi, chaki kawsayta aswan yuyaykuchkan, casi mikuyta chinkaykachkan. Chay llaqtapi, yuraq runakunam, huk punchaw qarikunam sumaqta chinkaykuchkanmi, pikuqkunawan ruraykusqa killachkanku; ichaqa, milagrosomanta qam chinkaykuchkanmi. Chayqa qammi mana alli rikuyqa, chaki llusqiyuq kachkanqa.

Aswan munaymi, nigrirukunam kamaykunaq hina chinkaypi riqsiy, ichaqa huklla yuyaykuna kan, ayllunwan wayqiykunawan chinkay, sumaqmi kachkanku, lliw llankachiykunaqa. Chayqa, qammi riqsiy, chinkaykuchkanqa, ichaqa kapturaykuchkanqa, chinkaypi kawsayta willaykuchkanqa.

Huk yachay runaqa, allin yuyayta ruwasqa, chinkaykuchkanqa, chaymi risgoqkuna rikhuysuspa. Qasqa ch'iqukuna tukuylla uraykuchkan, mana huklla punchawmi ch'aki kachkanqa, chaymi ñak'akuy rikhuyskuchkanmi, chinkaykuchkanmi kawsayta. Huklla wayqeykunaga, qamqa yachachkanku: "Imanalla kachkanki kawsaypi llank'achkan?" Ch'aki runa Frederick, rimaykuchkanmi: "Huk punchawmi sumaqla yuyayta rikuykuchkan, mana huklla punchawmi rikhuyskuchkan... Ñukaka rikhuyskuchkanmi, huklla aklla runakunam hina chinkaykuchkan, munaykuna sumayta mikuykuspa...". Chay rimaykunaga, achkha llaqtakunapi chinkaykuchkanmi, ch'aki llaqtakunamanta racismo mana alli kawsaykuna.

Norteamérica llaqtapi, kawsay llaqtapi, secesión llaqtayuq waranqa (1861-1865) rikhurqan. Chaymi chaki runakunamanta qullqi quchaykuna chinkayta, Norte llaqtakuna kawsayta ruwasqan, Sur llaqtakuna chaki runakunamanta qullqi chinkayta riqsiykuchkan.

Kay chaki watakunapi, Abraham Lincoln, allin yachaykunawan, chinkaymana munaykuna rikuykuspa, ñanpachaykuchkan hukllata hukllata, ñawpaq llaqtapi chay hina rikuykuchkan, llaqtayuq rikuykuchkanmi, chaymi kawsay llaqtapi rimaykusqa, qullqi chinkayta qochaykusqa.

Aswan punchawkunapi, chaki runakunam kawsayta rikuykuchkanmi, chaymi llaqa racismo chinkayta rikuykuspa, chaymi manam kaykuna rikhuyskuchkancho. Chaki runa kawsaykuna allinmi kan, ichaqa chay rimaykunamqa, huk vulcan hina chinkaypi rikuykuchkan, chaymi hatun istallayummi.

Montgomery, Alabama, Norteamérica llaqtapi, 1955 watapi, huk chaki runa Rosa Parks, hukmi transporte llaqtapi kachkan, hukllata quchaykuna, blanco runa quchayta rikuykuspa, diez dólares quypapuchkan, chaymi kachkanmi chaki racismo llaqtayuq, allinmi, munaykuna rikuykuspa, justicia hina. Chay yachaykuna rikuykuchkan, chaymi allin yachaykuna rikuykuspa, kawsay llaqtapi, chaki runa wan yuraq runa kawsayta chinkaykuspa.

Chaki runakuna llamkaypi qatiqkuspa, wayqiykuna chaymi rikurqan Martín Luther King, hukmi apu ruwasqa autubusenpas rikhuysa manam llamkaychu, 385 punchawkuna rikurqan. Chaymi llaqtapi, mana chinkaykuchkan llaqtayuq, hatun llaqtakunapaq rikurqan; aswanmi llaqa llaqtakuna allinmi, ñakakuykuna, yuyaykuna, chaki sanguiskunawan, chaymi rikuykuchkan lliw kaykuna llaqtayuq, igualdad llaqtayuq chaymanta.

Hukmi apu runa, profeta wan llaqtapa, Mahatma Gandhi "Hatun Yachay", India llaqtapi, Londres, Inglaterra llaqtapi rikurqan, Derecho yachaykunata yachaykuspa. Kay pachapi, aswanmi allin yachaykuna rikuykuchkan, Biblia llaqtayuq qillqaykuna riqsiykuspa, evangeliyupi: muntaña rimay, enemigos mikuykuspa, mikuykuna chay rikuyta kanan chaymi Jesús de Nazaret yachachkanku. Kay yachaykunaga huk savia

hina rikhurqan, chaymi doctrina wan política no violencia yachaykuspa, kaymi rikurqan India llaqtapa kawsayta quchaykuspa, chaymi Martin Luther King llaqtapa pacifista rikuykuchkan, aswanmi Nelson Mandela, Sudáfrica libertador, rikurqan.

Pastor evangélico Martin Luther King, mana violencia yachaykuna, rikuykuspa chaki runa wan yuraq runa llaqtayuq igualdadta rikuykuspa; chaymi chaymi rikuykuchkan pastor llaqtapi, Cristo willaykuna rikuykuspa. “Lliw ruwakuykuna derechos civilispi, pastor llaqtapi rikuykuchkan. Evangelio tukuy runam allinchi. Mana chaymi kawsay runa llaqtayuq, chaymi rikuykuchkan, llapa kawsaywan llaqtayuq”.

Estocolmo, Suecia, 10 diciembre 1964 watapi, king Olaf llaqtapi Premio Nobel de la Paz rikuykuspa, chaki runakuna llaqtapa kawsayta quchaykuspa, derechos fundamentales rikuykuspa; aswanmi no violencia yachayta rikuykuspa, llaqtayuq kawsayta rikuykuspa.

Kay pacha llaqtapi, sumaq yuyaypi, rimaykuchkan: “Imaynalla kay Premio kay rikuykusqa, kay movimiento llamkaypi, chaymi asediado rikuykuspa; kay movimiento chaymi kawsayta paz wan ñaňanmanta rikuykuspa, kaymi Premio Nobel de la Paz. Chaypi rikuykuchkan, kay Premio, kaymi no violencia rikuykuna, kaykuna raciales política llaqtayuq chaymi chinkaykuchkan”.

Chaymi, llamkaykusqa llaqtayuq movimiento no violencia, hukmi blanco runa killkuykusqa; hukmi justicia huk procesopi, 99 watayuq quchayta rikuykusqa; chaymi asisinatupi mana rikuykuchkan. Wayqiy wan viuda, wawa edukaykusqa, rimaykuchkan: “Qammi kulpablimi rikurqanki, aciptaykuspa. Chaymi chaki mikuykuna hatunmi. Llaqtayuq racismo yachaykuna, mana allin ruwakuna. Llapa sistema llaqtayuq, chaymi asesinu rikuykusqa”.

Chaymi kawsay wan llaqtayuq, mártir Cristo chaki runa, rikuykuna, chaymi yachaykuna; doctrina, hatun yuyayta munaypi: miseria rikuykuna, fe rikuyta, esperanza rikuyta, chaymi llaqtayuq ñawpaq urayta rikuykuspa.

Martin Luther King, fe hatunmi, kay pachapi; Jesús de Nazaret yachayta rikuykuspa, joven aventurero rikurqan, yuyaykuna wan llamkakuna rikuykuspa, chaki runa llaqtayuq justicia social wan igualdad rikuykuspa.

Aswanmi asesinado, killkuykusqa testamento: kawsay wan yuyaykuna; hukmi funiralpi rimaykuchkan, llakiwan. “Munaykuni huk punchawpi rikuykuchkan, Martín Luther King kawsayta rikuykuspa prójimo llaqtayuq. Munaykuni huk punchawpi rikuykuchkan, Martín Luther King munayta rikuykuspa. Kay punchawpi rimaykuspa, rikuykuchkan justicia wan llaqtayuq rikuykuspa... Munaykuni mikuyta mikuyta rikuykuspa, mana mikuykuna chinkayta rikuykuspa. Munaykuni rimaykuspa, kawsayta rikuykuspa llaqtayuq kárcilispí rikuyta”.

Llaqtayuq yachayniyuq, moral llamkayniyuq apu, Martin Luther King, kay pachapi Cristo Negro musuqmi, ñawpaqmi chaki runakuna rikurqan, yachaykuna mana violencia llaqtayuq llaqtayuq rikuykuspa, kay pachapi chaki llaqtayuq. Chaymi kawsayta churaykusqa, rimaykuchkan: “Munaymi huk yachay hatunmi, chaymi enemigo rikuyta amigota rikuykuspa”.

KUNANQA KANI KAWSAYMI HAMUN, KAY WASI-MAN...

Chaymi runapa Wawka hamurqanmi rikuyta churayta, chayta mana rikurqanata kawsayta churayta”.

(San Lucas 19:1-10)

Israelpiqa, firmamintuqa anqasmi karqan, intipas kancharichkarqanmi kanchayninkunawan, Munakuypa yachachiqtaqa, mana manchakuq aventuranpi, wayna musquqninkunawan, challwaq qapayninwan, saykuyta, humpintawan samaspa,

Jerico llaqtaman chayaspataq huknin qusñiyuq hatun kiklluta chimpanankupaq alistakurqanku. Kay wawqi-panantin riynumanta musquqkun, sapa purisqankuwan, rikukuq chaki yupaykunata saqirqanku kullu ñanninkupi, Israyilpa chinkasqa uwiqankunata machkanankupaq, atipaqkunaq yachaywasinpa kurrallninman apamunankupaq.

Jesús, hatun yachaq warmi, nirqanmi: “Kay punchawqa kawsay llaqtapi rikuriy; chaymi, chayqa Abraham warmiyuqmi. Chaymi, Qusqu Qari warmi rikhuriyta munay hinaspa rikuriyta allinpaq chinkaykuna.”

Añay, munaykuyki Redentor, ñuqanchikta rikuy hinaspa riqsichiykuy, kay llaqtapi hinaspa wiñaypi llamkaykuyta. Añay, kaylla rimaykuna, chaykuna rimaykuna allinpaq, Sagrada Qillqakunata llaqtapi willaykuna rikuykuchkan, ñuqanchikta yachaykuchkanmi kawsaykuna allin kawsaypi hinaspa wiñaypaq, hinaspa kaymanmi puriqkuchkanmi kusikuy hinaspa kusi kawsayta.

KUSIKUYMI HUK WILLAYKUY

“Hukllaña, kusikuymi huk rikuriy!

Huklla punchawkuna qatiq runaqa llapanta llakiyniyku; ichaqa, huk kawsaykuyku warmiqa llamkaykuna mikuywan hinaspa riqsiykuna wiñaypaq.”

(Rey Salomón, Proverbios 15:15)

Abancay llaqtapi, punchaw sunquykunapi

Abancay llaqtapi, kay punchaw ñawinchikta rikuriy, huk rikuykuna asumbrusumanta, hinaspa rikuriymi huk willakuy andino asombroso. Intiqa ñawpaqtaqa rikuriy, chaylla hanqaq hina. Quchakuna chinkaykunapi ñawinchikta chinkaykuchkanmi, hinaspa killa kawsaykunata rikuy rayku.

Ñawpaqtaqa, ñuqanchikpa mikuykunapi lluvias hatunmi rikuriy hinaspa bendisyunkunata, kaykunata riqsichiy hinaspa chakrakuyki qipikuy ruwachkan. Chaypi, chakrakuna huklla kuychi llaqtapi rikuriy, hinaspa imaymana, chayllapa sumaq allin yuraq rikuriy hinaspa huchuylla, chayqa kawsay, chusaqkuy hinaspa munayta willaykuchkan.

Kisapata urqu qatiykuna qichwa chaypi hinaspa Mariño mayu llaqtapi murmuruykuna chaypi, pisunay, eukalipetu, tunal hina sumaq qumir kawsaykuna chaypi, huk sumaq takiy rikuriy: “Mana riqsichinqa sunqu kuchuyqa, Cristuqa riqsichiya munay”, nirqanmi chay rimaykuna; “Ñuqaqa takiykusqa kusikuywan, ñuqaqa Cristuqa riqsichiya munay, mana riqsichinqa sunqu kuchuyqa Diosqa riqsichiya munay”.

Abdónpaq takiy hinaspa kusi kawsay

Kay sumaq takiyqa rikhuriymi huk wasi rústica, madera hinaspa adobe hina, Abdónpa wasipi; chay runaqa ruwanmi allin ropa chakra llank’aypi. Chayllapi, kay punchaw llaqtapi llank’aypi, huk eukalipetu tronqoqpi chinkaykusqa, hinaspa willakuykuna: Blanquita, Tomás hinaspa Tas; hinaspa chaypi qatiykuna siempre rikhuriykuna chay gatitos: Angelita, Kiomi, María Josefina.

Chayqa warmi ñawinchikta kusikuypi hinaspa casi joven hina rikhuriykuchkanmi, rikuriykuchkanmi qichwa ñanpi, kaypi chay runakunapa ñawinchikta chinkaykusqanku, hinaspa riqsiy hinaspa munayta rikuy, huk punchaw rikhuriyusqanmi chay sumaq andino wasiypi. Chay warmiqa sumaq sunqu hinaspa allin kusikuymi hinaspa siempre kusikuykuchkan, chayqa allin kawsay hinaspa munaykuyta rikhuriy; kay punchawkunapi mana allin kawsay rikhuriy hinaspa hatun qatiykuna rikhuriykuchkan.

“Runakuna mana allin kawsaykuna hinaspa avaricia llaqtapi riqsichkan; rikhuriykuna arrogante, blasfemo, rikhuriy mana ruranakuykunata apay, mana yachaqkunata rikhuriy, mana allin runakuna, mana kawsay hinaspa mana sunqu warmikuna; chaykuna kawsayta imaymana huchuykunata chinkaykuchkan; kay runakuna piadoso hina rikhuriykuna, ichaqa chay conductaqa rikhuriy hinaspa mana piedadta” (2 Timoteo 3:2 hinaspa s.s. Nueva versión internacional).

Abdónpa warmi ñawpaqta Mariancita, 13 watayuq,qa warmi allin kusikuymi, escuela qhipa, casi punchaw hina rikhuriy hinaspa Abdónpaq allichkanmi, hinaspa rikhuriy churaykuna; chaypi churaykuna galletas mascotakunata qatiykuchkan. Kay punchawqa rikhuriymi fiesta, mikuy hinaspa takiy.

- Mariancitaqa nirqanmi: “Abuelito, imayna kusikuymi kanki siempre?”
- Abdón, llank’aykusqa hinaspa runa kawsaypi, nirqanmi: “Kay punchawkuna, ñuqaqa ñawpaqta tukuy punchaw llaqtapi, ñuqaqa munaykuy hinaspa ñuqapa wasiyuqta Altísimo hina apay; chayllapi ñuqaqa tukuy punchaw rikhuriyusqa kusi kawsayta rikhuriy hinaspa sunqu k’uchuyta; ichaqa siempre kusikuymi rikhuriyta.”

- Mariancitaqa nirqanmi: “Abuelito, imayna siempre kusikuymi rikhuriyta rikhuykusqa?”
- Abdón nirqanmi: “Mana llakiyniykuchu kusi kawsayta rikhuy, kusi sunqupi rikhuriy, huk punchaw llank’aykusqanmi, Dios hina llamkayta, runa hina llamkayta, hinaspa allin qichwa kawsaypi; kaymi ñuqanchik kawsay natural. Siempre ñuqaqa llamkaykuchkanmi plantakuna ruwachiy hinaspa Mariño chakrakuna mikuykuna rikuriy hinaspa riqay, chaypi runakuna, warmikuna, urukunata hinaspa huqkunakuna kawsaykuna.

ALLIN RUNA HINASPA LLAQTAYUQ

Huk allin hinaspa llaqtayuq runa,

“Huk allin runa, chay warmiqa, ñawpaq punchawpi, hatun yachay wasipi rikuriyusqa, huk wayra hinaspa rikuykunata wiñaypaq rikuykuchkan, chaylla rikuykuna hina.”

Luis, Argentina).

San Luis llaqtapi, kusikuymi hinaspa rikuriy

Buenos Aires-Argentina llaqtapi, huk ñawpaq qipa, San Luis llaqtapi rikuriyusqa, ñuqanchikmi asombrosomanta rikuykusqa. Chayllapi, kuychi hinaspa inti qichwapi riqsiyusqa; chaypi ayllukunataqmi rikhuy hinaspa llaqtapi puriykusqa hinaspa samana wasipi tiyaykusqa.

Kay sumaq hinaspa kusikuymi llaqtapi, chayqa rikuriy hinaspa allin orden, yachay hinaspa kultura hina. Llaqtapi huklla topografía llana hinaspa hatun allin kawsayta rikuriy; chaypi llapan chakrakuna pan ruwanakuna hinaspa hatun; hinaspa viñedos sumaq hinaspa kawsayta munaykuna rikuriy, chaymi ruwanmi allin vinoska kuntinente hina, hinaspa runakuna nirqanmi kay vinoskuna yachaykuyta rikuriy: vino toro, imperio. Hinaspa hatun qatiykuna kawsaykuna ruwanmi allin ñuqñu, kachi kurpa hinaspa allin saraqqa kawsayta, kay llaqtayuyqkunapa rikuriy.

San Luis llaqtapi fulklur hinaspa runakuna

Rikhuykusqa fulklur, chayqa influencias inka, qiswa, aymara hinaspa kaykuna civilización occidentalpi rikuriy: zambas, chacareras, bailecitos hinaspa tangos, takiykusqa kusikuypi hinaspa takiykusqa gaucha kusikuypi; chaykuna patio criollo, Cosquín, Pachamama raymita hinaspa kaykunata riqsichiykusqa. Hatun músicos hinaspa solistas chay charanguista Jaime Torres, Mercedes Sosa, Los Chalchaleros, Los Cantores del Alba, Los Fronterizos, Atahualpa Yupanqui, Tomás Lipán hinaspa acordeonista Fortunato Ramos hina.

Ñawpaqta punchaw, hatun yachay wasipi llaqtapi internacional Rectores hinaspa Direcciones de Cooperación Internacional Latinoamérica rikuriy, kay Universidad Nacional de San Luis, Argentina, chay claustro universitario, rikuriy. Kay universidad, nacimiento Decreto Ley 20365, 10 may 1973, Poder Ejecutivo Nacional, hatun tiempo rikuriy, hatun yachay wasipi estatal hatunmi rikuriy, chaymi motor cambio hinaspa innovación. Kay universidadqa rikhuriy kayllapa futuro ruwachiyta.

Ñawpaqta claustro universitario puriykusqa, left side rikhuriy bulto Doctor Mauricio Amílcar López (Bahía Blanca - Buenos Aires, 18 abril 1919 – secuestrado...), filósofo, hatun trayectoria académica hinaspa actuación autentica, llaqtapi hinaspa internacionalpi, rikuriy Presidente Consejo Mundial de Iglesias. Kayqa primer Rector Universidad Nacional, electo huk sistema político-jurídico hinaspa electoralpi.

Argentino escritor Rolando Concatti, ensayo: “Huk runa solidario retrato”, nirqanmi: “Imayna militar dictadura rikhuriy lo secuestró?”, nirqanmi chay tentative respuesta: “Mauriciyuqa, mana transit chay mediocre hinaspa común hina huk solo paso rikuy excepcional hina, ichaqa chayqa naturaleza incomparablemi: chayqa rikhuriy hatun tiempo silencio hinaspa adversidadespi, llaqtapi chusaq hina llaqtapi, prevenciones hinaspa dogmaspi; chayqa rikuriy, nirqaymi, huk ñawpaq hina qhaway, chaykuna mana runakuna atendiychukan, chaymi libertad rikhuriy tukuy chay hostilidadespi.”

Kayqa runaqa, solidario hinaspa universal, hinaspa kay llaqtapi rikuriyqusqa, hatunmi palabra compromiso rikuriy, kay contexto, kay derechos humanos hinaspa llaqtapi rikuriy.

HUK INTI RUNA: JOSÉ MARTÍ

“Rikuriy hinaspa allin qawarisqa huk llaqtapi, chay llaqtamanta munay hinaspa ñuqanchikta qawariy, kaymi hatun hatunmi grandeza. Chaylla llaqtayuq warmikuna llakiyniykuna hinaspa kusikuypi ruwanakuna ñuqapa allinpaq riqsichiyta, chayqa hatunmi ignominia hina kachkan.”

(José Martí, libertador de Hispanoamérica)

Huk inti runa hinaspa takiy: José Martí hinaspa Rubén Darío

Kay célebre poeta hinaspa cantor nicaragüense Rubén Darío, modernismo movimiento representaqmi, América llaqtapi rikuriy, hinaspa inti punchaw hina, Europa hinaspa América llaqtapi chinkaykusqa rikuriy. Chayqa upurtunidadqa rikuriy Nueva Yorkpi poeta, yachaq hinaspa warmi libertad hispanoamericana José Martí (La Habana-Cuba 1853 – Boca de Dos Ríos-Cuba 1895) riqsiyta. Chayqa kawsay hinaspa ruwanakuna holocausto hina rikuriy libertad altarpí, chaylla llaqtamanta hinaspa Hispanoamérica.

Cantautor Rubén Daríoqa, José Martí rikuykusqa sumaq, chayqaqa runa munayniyoq hinaspa willaykuna rikhuriy kachkan: honestidad, amabilidad hinaspa sunqu kusikuymi hinaspa revolucionario hinaspa llakiyniykuna Cuba llaqtapi, chaykuna tiranía española hatunmi chinkaykusqa.

Rubén Daríyuqa nirqanmi: “Maestro, allinmi, munaykuyki mana ruwankuchu, chaylla acción rebelde ruwachkanmi libertad Cuba llaqtapi, chay kurunapi español huchuy rikuriyqusqa.”

José Martí, “Huk runa ruwachiypi”, 19 may 1895, Jatía Dos Ríos llaqtapi, hatun chinkaykuna guerra hina, kachkanmi inmortalidadpi, chayqa warmi sunqu llaqtayuq huk balakuna asesina hina chinkayqusqa, chay fusiles escuadra española hina.

Cantor América Rubén Daríyuqa, kay llakiyniyta rikuriy, nirqanmi hukllaña: “¡Oh!, ¡Maestro!, imayna ruwanki?”

José Martíqa, laureada Premio Nobel Literatura Gabriela Mistral nisqapi, “Runa llaqtayuq hatun luchador sin odios” hina rikuriy. Kay inti runaqa nirqanmi: “Cuba altarpí chayta rikuyta munay, ñuqanchik kawsayta churay, mana pedestalpi, chaypi tukuyta puriq.”

Maestro José Martí hinaspa allin yachaq

Hatun yachachiq José Martíqa, hatun yachaqmi hinaspa allin pedagogía ideal hina, nirqanmi: “Yachay rikuy, runa llapa ruwanakuna, chay runapa rikuy rikuriy; huk runapi llaqtayuq kawsay ruwanakuna rikuy, kay pacha rikuy huk runa kawsaykunata, kay punchawqa chinkaykuchkanmi; chaymi runa kawsayta rikuriy.”

Huk allin runa raro espécimenmi, chayqa acción política coherente ruwachkan, chay poder colonial España hina apayqusqa, nirqanmi: “Mana rikuy runa, chayqa manam allin kawsay hinaspa runakuna rikuriychu.”

Chay kawsay hinaspa ruwanakuna, chay talento, poética, literatura hinaspa periodística hinaspa chayta ruwanmi kay supremapa munay, Cuba libre hinaspa Hispanoamérica riqsiyta; kayqa kawsay hinaspa chinkayqusqa coherente hinaspa kay rikuriy kawsa inmortal. Huk ñawpaq rimaykuna, nirqanmi: “Ideas trincherasqa hatunmi kachkan, rikuriy piedras trincheras hina.”

ACCIÓN POLÍTICA HINASPA PRINCIPIOS NISQAN

“Huk punchaw, chay poderqa rikuriyqusqa, allinmi hinaspa hatunmi chay tiempo rikuriy cambios hinaspa innovaciones hina.”

(Nicolás Maquiavelo, autor del libro El Príncipe)

Política hinaspa yachay, runakuna hinaspa principios

Griega culturaqa, hatunmi kusikuymi hinaspa achka llimpinkunapi; filósofo Aristótelesqa ágora llaqtapi chinkaykusqa, chay corazon fertile runakunata ideas políticas llank'aykusqa; nirqanmi: "Runa animal polítikuqa." Kay willaypi rikhuriy, chayqa base ruwanakuna política rudimentaria ruwachkan. Runaqa llaqtayuqmi, llaqtapi kawsay hinaspa proyecto de vida ruwachkan hinaspa allinpaq llaqtapi Ciudad-Estado ruwachkan.

Edad Media llaqtapi Nicolás Maquiavelo figura estelar rikuriy; chay pluma ruwachkan hinaspa obra clásica política: "El Príncipe", hatunmi desarrollo dinámico rikuriy. Sabiamente chayqa deslinde conceptual ruwachkan teología hinaspa derecho. Kay tiempo llaqtapi chay disciplinas interrelacionadas.

Kay ideas llaqtapi, inglés filósofo Thomas Hobbes, allinmi política auroral rikuriykusqa.

Edad Modernaqa constelación resplandeciente, astros rikuriy iluminan camino tinieblas emergente disciplina rikuy ciencia globalpi: Juan Jacobo Rousseau, Barón de Montesquieu, Barón de Tocqueville, Augusto Comte hinaspa Carlos Marx, hatunmi políticos lúcidos.

Edad Contemporánea llaqtapi, sociedad conocimiento llaqtapi, runakuna brillantes rikuriy, ideas luminosas hinaspa: Gaetano Mosca, Giovanni Sartori hinaspa chaykuna, estudios rikhuy política autonomía ruwan.

Kay punchawkuna, Perú hinaspa global aldea, política ciencia categoríaqa rikuriy; disciplina empírica llaqtapi yachachikusqa, universidad principales llaqtapi: Universidad Pontificia, Universidad Católica, Universidad Nacional Mayor de San Marcos, Universidad Nacional Federico Villarreal hinaspa últimamente Universidad Nacional Micaela Bastidas Apurímacpi.

Kayllapi maestro infatigable Francisco Miro Quesada Rada, libro: “Ciencia Política” qellqayuy; brújula hinaspa guía ineludible runakuna hatun idealespi, rikuriy horizonte Perú milenario. Conferencia sabiya hinaspa ideas audacespi, apertura año académico Universidad Autónoma del Perúpi, nirqanmi: “Política hinaspa principios ruwachiyta munay.”

Política hinaspa principiosqa, willay hinaspa ruwanakuna, virtud rikuriy hinaspa llaqtapi justicia social; chayqa: verdad, justicia hinaspa responsabilidad, kaykuna valores morales hinaspa jurídicos rikuriy. Poder rikuy hinaspa gobierno sostener, chaymi valores huñupi ruwachkan kay “cosa pública” rikhuriy hinaspa bien común machkaykusqa.

Realidad política nacionalqa Babel torre hina; políticos rikuriy, ética rikuriy, energía fresca hinaspa talento múltiple chinkaykusqa. Kaykuna transparente sistema jurídico-político ruwachkan; kay políticosqa ejemplo runa rikuriy, política hinaspa principios ruwachkan, Nuevo Perú ruwachkan hinaspa allinpaq llaqtapi.

Educadora Elena G. de White plumaqa nirqanmi: “Hatunmi mundo runakuna mana tukuyta rikuy, manam tukuyta rantiychu hinaspa qatuychu, runakuna hina...”

Justicia hinaspa política sin principios

“Justicia rikhuysa munay, chaymi llaqtapi llakiyniykuna mana rikhuysa, huk punchaw cielos chinkaykusqa hina.” Sociedad consumo llaqtapi, compra, venta, alquiler hinaspa hipoteca conciencia políticaqa moneda corriente hina rikhuriy. Política acciónpi participamos, apetitos económicos hinaspa intereses personales chaykuna ruwachkan; mercado económico-político llaqtapi concienciaqa rikhuriy, huk mercancía hina.

Mana rikhuysa kay ideas hinaspa acciones conjunción, gobierno plan desarrollo sosteniblepi rikhuysa; electoresqa prebendas hinaspa cargos riqsiyusqa. Consignaqa: “Imayna rikhuysa niykuyniy chay voto hina, niykuyniy chay apoyo hina.” Grupos políticosqa alianzas chinkaykusqa, principios inmutables abdicar, chaykuna vientres temporales riqsichiya.

Modelo hinaspa prácticas montesinitas quebraron orden constitucional, moralmente llaqtapi devastaron; seguidoresqa rikuriy uchuy irqikunata hinaspa kusiysa, poder hatunmi rikuriy, mana rikhuysa justicia hinaspa injusticia, allin hinaspa mana allin, valores hinaspa antivalores. Kay sociedad anética llaqtapi, anarquía, relajamiento moral, desorden hinaspa caos chinkaykusqa; operadores diabólicos poderpi infiltrados, “llevando agua a sus molinos” rikhuriy.

Mana riqsichiyku antecedentes, hatun riqsikuyninta riqsichkan; poderpi rikuriyusqa logros, nirqanmi: “Chaykuna hilos poder rikuykusqa.” Líderes políticos genuflexos imponen, chaykuna manejan diestra hinaspa siniestra, estilo fujimontesinista hina.

Estado Derechuqa eclipse hina rikuriy kachkan, Premio Nobel Física Albert Einstein nisqapi: “Kawsayqa hatun peligroso, mana runakuna ruwachkan hina, ichaqa chaykuna rikuyta rikuykusqa.” Sociedad civilqa acción enérgica hinaspa valores democráticos amachakuyta; mana chayqa, sociedad civilqa colapsar.

Kay contexto, líder polítikuqa conciencia hinaspa conducta social principiospi, ordenamiento jurídico hinaspa moral virtudespi rikuriy; chaykuna energía engarzar, hatun ideal ruwachiy: Ilaqtamanta allinpaq forjar, desarrollo regional hinaspa nacional concertado planpi materializar.

Líder espiritual, predicador no violencia Mahatma Gandhi nisqapi, preguntaron: “Imayna factores runakuna chinkaykusqa?”, nirqanmi: “Política sin principios, placer sin compromiso, riqueza Mana llamkanayuq, allin yachayninkunata sin carácter, negocios sin moral, ciencia sin humanidad, oración sin caridad.” Nispa nisqaku.

HUK LIBERTAD PALADÍN: LEONCIO PRADO

“Huk punchaw, payqa subyugada hina, mana ima rimayqa allinchu; chaymi sólo deber libertatqa ruwachin.”

(Leoncio Prado, héroe juvenil del Perú e Hispanoamérica)

Libertad llaqtayuq paladín: Leoncio Prado

Historiaqa nirqanmi, espartano Leónidas hinaspa chay 300 valientes, chaykuna rikhuriy pasoq termopilas llaqtapi defensa; kawsaykuna mana chinkaykusqa, enemigo ejercito avanceqa impidiyta munaykusqa. Rey persa Jerjes, millón soldados hatunmi rikhuriy, rimaykusqa: “Rinde armas”, Leónidasqa valientemente nirqanmi: “Ven hinaspa tomarlas.”

Lucha ferozmi, espartanos lanzas ruwachkan; chaykuna chinkaykusqa, espadas empuñaron; chayqa chinkaykusqa, persas uñas hinaspa dientespi atacaron. Leónidas hinaspa chay 300 valientesqa kachkan, 3 punchaw enemigo avance resistiykusqa. Espartanosqa, muerte campo batallaqa hatunmi virtud espartana rikhuriy.

Libertad llaqtayuq paladines: Leónidas hinaspa Leoncio Prado

Historiaqa nirqanmi, espartano Leónidas hinaspa chay 300 valientesqa rikuriyta confió pasuq tirmupilas llaqtapi defensa; chaykuna kawsaykuna mana chinkaykusqa, enemigo ejercito kallpanchayqa impidiyta munaykusqa. Rey persa Jerjes, millón soldados hatunmi rikuriy, rimaykusqa: “Rinde armas”, Leónidasqa valientemente nirqanmi: “Ven hinaspa tomarlas.”

Máximo héroe juvenil nacional hinaspa hispanoamericanomi, existenciaqa chusaq, ejemplar hinaspa fructífera, rikhuriy actos heroicos libertad continental hinaspa allinpaq patria defensa, chaykuna fuerzas españolas riqsichkan.

Leoncio Praduqa, musuqti, espíritu contestatario hinaspa libertario; combates fieramente ruwachkan Abtao (07.02.1866) hinaspa Dos de Mayo Callao (02.05.1866) Escuadra Española llaqtapi, libertad hinaspa hatun triunfo rikuriy, hatun valor runa sunqupi.

Conviccionisqa fielmi, subyugados pueblos español dominaciónpi rikhuriy; independencia Antillas (1876), Cuba, Filipinas, Puerto Rico hinaspa llaqtakunapi luchayta concurririy. Gobierno cubano, patriotismo ejemplar hina, 23 añosqa coronel grado ejército Cubano rikuriy; actualidadpi Prócer Independencia hinaspa Benemérito Patria Cuba llaqtapi rikuriy.

Vecino país Chile, guerra injusta Perúpi declarey; Guerra del Pacífico incendiar, patria llamaypi, inmediatamente Perúpi rikuriy, sinchikunapa Peruano join, batalla tukuy kallpayuq, kawsay rikuriy amachakusqa irrestricta patria; Mesías moderno hina wañuq churapakun, participa hinaspa fieramente batallapi Alacrán bahía, Campo de la Alianza batalla, denuedo singular churapakusqa lliw kusqa kallpanta; Tarata llaqtapi kachkan herido hinaspa prisionero, chaykuna sinchikunaq heroicospi Chilepi encarcelan.

Leoncio Prado: Libertad hinaspa heroísmo

Chaykunaqa libertad rikuriytaq chaymi, previo kumprumisu nispá: “Guerra del Pacífico llaqtapi mana participaychu.” Chilepi cautiverio llaqtapi rikuykuykuchkan, chayqa Huánuco llaqtapi rikuriy, llaqtamasinpaq rimaykusqa:

“Huanuqueños, rikuykusqayki: enemigo balasqa mana killaychu; patriaqa kachaytaqa, gloria mana wañukuqpi kawsayta rikuriy.”

Sinchikuna achka kallpayuqkuna célebre hinaspa invicto, General Andrés Avelino Cáceresqa johtuykusqa, chaypi coronel Leoncio Prado hinaspa tukuy atiy kallpayuq sinchikunata apan chaykuna llallinankupaq hinaspa sumaykusqa. Servicios fojapi, Estado Mayor Ejército del Centro llaqtapi jefe nispá. Chilenospi batallas desiguales llaqtapi encarnizada lucha rikuriy; puka wipala hinaspa yuraq izaykusqa, David hina gigante Goliatpi.

Huamachuco llaqtapi batalla, kirisqa mortalmente, prisionero chaskiykusqa, Patria honor chaskayta fusilaykusqa. Kawsayqa chay punchaw, taytaqa riman:

“Ñuqaqa taytaqa qaparirqayki: kay punchaw chay pusaq hinaspa media, fusilayta munayku, Patria amachakuyta. Ñuqaqa qaparirqayki, ñuqaqa manam kikillaychu.”
– Leoncio Prado

Pelotón fusilamiento llaqtapi, ñuqaqa execution rikuriyta dirigi, herido puñuna rikuriy, café mikuy, mikuna apana chusaykusqa, killapi direct shoot rikuriy, inmortalidadpi puriy, mañanata despertar resurrección llaqtapi.

Capitán Rafael Benavente, ejército chileno, hero juvenil rikuriy fusilamiento testigo, nirqanmi:

“Coronel Leoncio Praduqa kaymi killaychu, mana killaychu. Chay soldaduqa sutinamanta historia Perúpi diyamantina rimaykuykusqa.”

30 añosqa killaykusqa, kaykunaqa Perú hinaspa Hispanoamérica rikhuriytaqa chaykuna kachkan.

Militar peruano Néstor Gambettaqa nirqanmi:

“Todos rikhuriytaqa, valor, talento, entusiasmo, juventud, kaykuna, libertad América hinaspa Patria hatunpaq consagraykusqa. Alma iluminado, adolescente visionario, inmortalidad llaqtapi puriy, marciales dianas hinaspa refulgentes espadas arkuspi.”

Hiruqa Patriyaqa ama kachkan killapi, libertad nispá kawsayta rikuriy: ¡Patria hinaspa Libertad! Kaymi altos ideales, juventud kawsay hinaspa obras trascendentales rikhuriykusqa. Firmamento azulpi astros constelaciónpi, estrella brillante hinaspa fugaz, chaykuna rayos luz, intermittenpi rikuy, Nuevo Perú ruwachiyaña chaymi.

UNIVERSIDAD NACIONAL
MICAELA BASTIDAS
DE APURÍMAC

Licenciada por SUNEDU

Universidad
Tecnológica de los Andes

Transformando vidas

URQUMAN WICHASPA

ESCALANDO LA MONTAÑA

www.arenaeditora.com.br

contato@arenaeditora.com.br

[@arenaeditora](https://www.instagram.com/arenaeditora)

www.facebook.com/arenaeditora.com.br

Arena
Editora
Año 2025

UNIVERSIDAD NACIONAL
MICAELA BASTIDAS
DE APURÍMAC

Licenciada por SUNEDU

Universidad
Tecnológica de los Andes

Transformando vidas

URQUMAN WICHASPA

ESCALANDO LA MONTAÑA

www.atenaeditora.com.br

contato@atenaeditora.com.br

[@atenaeditora](https://www.instagram.com/atenaeditora)

www.facebook.com/atenaeditora.com.br

Atena
Editora
Año 2025

